

Бібліотека Українського Підпільника

Серія друга, Ч. 3

Доц. інж. Л. Лисенко

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ

**I. Плянвання і розвиток
сільського господарства**

II. Зернове господарство України

**Видання
Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів**

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОГО ПІДПІЛЬНИКА

Серія друга, ч. 3

Доц. інж. Л. Лисенко

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ

**I. Плянуння і розвиток
сільського господарства**

II. Зернове господарство України

diasporiana.org.ua

Видання
Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів

1960

Доц. інж. Л. Лисенко

Плянуння і розвиток сільського господарства ССРСР

Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів видають „БІБЛІОТЕКУ УКРАЇНСЬКОГО ПІДПІЛЬНИКА” для користування українського революційно-визвольного підпілля в Україні.

Дохід з продажі книжок „Бібліотеки Українського Підпільника” за кордоном призначений на фінансування видань, потрібних в Краю.

РОЗДІЛ I

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПЛЯНУВАННЯ СОВЕТСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

1. Головна мета господарського планування в ССРСР

Плянове господарство в ССРСР, в тому числі і на окупованій Москвою Україні, виникло не внаслідок природного розвитку і органічного зростання продукуючих сил народного господарства, а через ліквідацію існуючих перед тим основ приватно-власницького способу виробництва і такою ж заміною його на державно-капіталістичний спосіб, який, за визначенням комуністичних ідеологів, має облудну назву соціалізму.

Ця політично-господарська система псевдо-соціалізму побудована на засадах привласнення большевицькою державою всіх засобів виробництва і тотального підпорядкування народного господарства країни диктаторській комуністичній владі, з керуванням і плануванням його виробництва з єдиного московського імперіального центру.

При теоретичному обґрунтуванні основ, на яких будується советське плянове господарство, і принципів його планування, московські большевики покликаються на вчення марксизму-ленінізму, а також на спеціально спрепаровані ними для цієї мети так звані економічні закони соціалізму. І дійсно, ще в «Комуністичному маніфесті» 1848 року, його автори Маркс і Енгельс заявили, що робітнича класа після захоплення нею державно-політичної влади примушена буде запровадити плянову систему господарства. Пізніше, в 1878 році, Енгельс знову зазначав, що «з переходом засобів виробництва у власність суспільства стає можливим організувати суспільне виробництво за виробленим наперед пляном»¹⁾.

Теперішній большевицький «колективний провід» на чолі з Хрущовим з трибуни XX з'їзду КПСС проголошує, що в змаганні двох систем — капіталістичної і соціалістичної — переможе соціалістична система без збройного втручання комуністів у внутрішні справи демократичних країн, бо, мовляв, соціалістичний спосіб виробництва має вирішальні переваги перед капіталістичними⁶). В цій большевицькій заяві про мирне співіснування двох систем нічого нового по суті немає, бо ще на XV з'їзді РКП(б), в грудні 1927 року, Й. Сталін говорив: «Основою наших стосунків з капіталістичними країнами є допущення можливості співіснування двох протилежних систем»⁷). Але той самий Сталін на тому самому XV з'їзді в своїй доповіді твердив і зовсім протилежне, заявляючи: «Коли два роки тому можна було і потрібно було говорити про період рівноваги і мирного співіснування між СРСР і капіталістичними країнами, то тепер ми маємо всі підстави твердити, що період мирного співіснування відходить в минуле...»⁸). Таким чином, своїм другим твердженням він заперечив перше. Але шарманку про мирне співіснування двох систем, яку Сталін з легкої руки завів на XV з'їзді, його наслідники, «колективні» вожді партії, продовжують крутити ще й тепер з тією лише різницею, що раніше була мова про «сталінські принципи» мирного співіснування, а тепер вони говорять про «ленінські принципи» того ж співіснування двох систем.

Хрущов на XX з'їзді заявив, що за вченням Леніна не існує фатальної неминучості воєн між країнами з різними економічними системами, тобто, між «соціалістичним» СРСР і західними капіталістичними країнами. В дійсності ж в можливість тривалого мирного співіснування Ленін вірив не більше, як Сталін. Так, на VIII з'їзді РКП(б) в березні 1919 року Ленін говорив: «Ми живемо не тільки в державі, але й в системі держав і існування советської республіки поруч з імперіалістичними державами на протязі довшого часу немислиме. Врешті-решт або одна, або друга має перемогти. А поки цей момент наступить, ряд найжах-

З цих абстрактних поглядів Маркса і Енгельса на суть плянової системи народного господарства можна зробити певне припущення, що вони обидва інакше уявляли собі владу робітників і суспільну організацію виробництва, ніж те, що насправді існує тепер в ССРСР.

Основоположник московського більшевизму В. Ленін до жовтневої революції лише один раз висловив свій погляд на значення плянового господарства.

В брошурі «Государство и революция» він писав, що «Народне господарство має бути організоване на зразок пошти з тим, що всі техніки, бухгалтери, доглядачі і всі урядовці мають одержувати платню не вище робітників, під контролею озброєного пролетаріату»³).

Після захоплення московськими більшевиками державної влади, Ленін в своїй доповіді на VII з'їзді РКП(б) в 1918 році говорив, що «завдання соціалістичної революції — перетворити весь державний економічний організм в єдину велику машину, яка працювала б так, щоб сотні мільйонів людей були керовані єдиним пляном»⁴). В таку власне машину більшевики і перетворили господарську систему ССРСР, запрягши до свого комуністичного воза сотні мільйонів невільників. В пізніших своїх писаннях Ленін багато разів повчав про те, що соціалізм можна збудувати лише за умови плянового господарства⁴). Якого значення більшевики надають своїм господарським плянам, можна бачити з совєтського ювілейного видання «Пятнадцать лет советского строительства», в якому пишеться так: «На протязі п'ятнадцяти років пролетарської революції головним завданням і кінцевою метою совєтів і совєтської влади було зміцнити і довести диктатуру пролетаріату до повного знищення клас, до повної побудови соціалізму в нашій державі і цілому світі»⁵). Це хворобливе маячення більшевиків силою заволодити цілим світом і на своє московське копито побудувати в ньому «соціалізм» залишилося й дотепер в їхніх плянах, але з тактичних міркувань ці пляни завуальовані облудними гаслами коєкзистенції двох протилежних політичних і господарських систем.

Теперішній більшевицький «колективний провід» на чолі з Хрущовим з трибуни XX з'їзду КПСС проголошує, що в змаганні двох систем — капіталістичної і соціалістичної — переможе соціалістична система без збройного втручання комуністів у внутрішні справи демократичних країн, бо, мовляв, соціалістичний спосіб виробництва має вирішальні переваги перед капіталістичними⁶). В цій більшевицькій заяві про мирне співіснування двох систем нічого нового по суті немає, бо ще на XV з'їзді РКП(б), в грудні 1927 року, Й. Сталін говорив: «Основою наших стосунків з капіталістичними країнами є допущення можливості співіснування двох протилежних систем»⁷). Але той самий Сталін на тому самому XV з'їзді в своїй доповіді твердив і зовсім протилежне, заявляючи: «Коли два роки тому можна було і потрібно було говорити про період рівноваги і мирного співіснування між ССРСР і капіталістичними країнами, то тепер ми маємо всі підстави твердити, що період мирного співіснування відходить в минуле...»⁸). Таким чином, своїм другим твердженням він заперечив перше. Але шарманку про мирне співіснування двох систем, яку Сталін з легкої руки завів на XV з'їзді, його наслідники, «колективні» вожді партії, продовжують крутити ще й тепер з тією лише різницею, що раніше була мова про «сталінські принципи» мирного співіснування, а тепер вони говорять про «ленінські принципи» того ж співіснування двох систем.

Хрущов на XX з'їзді заявив, що за вченням Леніна не існує фатальної неминучости воєни між країнами з різними економічними системами, тобто, між «соціалістичним» ССРСР і західними капіталістичними країнами. В дійсності ж в можливість тривалого мирного співіснування Ленін вірив не більше, як Сталін. Так, на VIII з'їзді РКП(б) в березні 1919 року Ленін говорив: «Ми живемо не тільки в державі, але й в системі держав і існування совєтської республіки поруч з імперіалістичними державами на протязі довшого часу немислиме. Врешті-решт або одна, або друга має перемогти. А поки цей момент наступить, ряд найжах-

ливіших зударів між советською республікою і буржуазними державами є неминучий»⁹).

Отже, посилатись на вчення Леніна в питаннях мирного співіснування двох протилежних систем Хрущов не має ніяких підстав. Крім того, й самі міжнародні події останніх двадцяти років, починаючи від еспанської громадянської війни 1936 року, в якій ССРСР брав активну участь на боці республіканців і кінчаючи насильним захопленням комуністами влади в країнах Європи і Азії за допомогою військової сили Москви, — стверджують про агресивну політику більшовицької диктатури і її втручання у внутрішні справи інших країн. З цього виходить, що розмови про мирне співіснування двох різних політичних систем більшовикам потрібні лише для маскування своїх справжніх цілей, щоб виграти час для кращої підготовки до вирішального збройного зудару з вільним демократичним світом.

А тому й в плануванні народного господарства ССРСР під плащиком побудови комуністичного суспільства більшовики весь час намагаються всіма засобами розбудувати важку промисловість і в першу чергу військову індустрію, щоб цим створити мілітарну перевагу над своїми супротивниками. Таке планування не тільки не відповідає вимогам нормального розвитку народного господарства країни, але й спеціально спрещує парованим більшовиками економічним законам соціалізму.

В органі ЦК КПСС «Коммунист» ч. 17 з 1954 року відомий советський економіст Т. Сорокин, виконуючи замовлення своїх кремлівських господарів, в статті «Наукові основи планування народного господарства» доводить, що «Головна мета планування в ССРСР є побудова комуністичного суспільства» і що це планування має базуватися на двох основних законах соціалізму¹⁰). Загально відомо, що так званий перший основний економічний закон соціалізму, який в інтерпретації Сталіна вимагає максимального забезпечення постійно зростаючих матеріальних потреб суспільства¹¹), — ніколи практично за основу планування советсько-

го господарства не брався. Що ж до другого економічного закону соціалізму, «закону пляномірного пропорційного розвитку народного господарства», за яким окремі галузі соціалістичного господарства повинні мати гармонійне, пропорційне співвідношення між собою...¹²), то він свідомо порушувався більшовиками неспівмірним з економічними можливостями країни прискіпшеним розвитком важкої промисловості, як бази військової індустрії, за рахунок відставлення легкої і харчової та сільського господарства. Через це, замість відповідної пропорції між окремими галузями господарства, існувала постійна диспропорція і криза нестачі харчів та товарів широкого вжитку.

2. Вимоги першого основного закону соціалізму і матеріальне становище робітників в ССРСР

Для того, щоб замаскувати справжній убогий матеріальний стан населення ССРСР і переконати вільний демократичний світ в тому, що в советах нібито здійснюється перший основний економічний закон соціалізму, більшовики навмисне подають фіктивні дані про неіснуючий зріст реальних прибутків працюючих, перебільшуючи їх в декілька разів.

Так в советському підручнику «Политическая экономия», видання 1954 року, який призначений для високих навчальних закладів, між іншим подається, що «реальні прибутки трудящих ССРСР (в незмінених цінах) збільшилися з розрахунку на одного працюючого в такому розмірі: в робітників в 1940 році порівняно з 1913 роком — більше ніж в три рази і в селян — приблизно в три з половиною рази; в 1952 році прибутки робітників і службовців збільшилися порівняно з 1940 роком на 68%, а прибутки селян приблизно на 72%; в 1953 році загальна сума прибутків робітників, службовців і селян збільшилась порівняно з 1952 роком ще на 13%»¹³).

Невідомо, що саме автори згаданої «політичної економії» розуміють під реальними прибутками советських громадян, але коли за основу прибутків робіт-

ників, службовців і селян вважати дійсну реальну заробітну плату в товаровому обчисленні, а не в кількості одержаних ними советських карбованців, то ці реальні прибутки будуть мати зовсім інший розмір -- в декілька разів менший, ніж ті, що їх подають на партійних з'їздах хрущови і члени ЦК, а слідами за ними і автори «політичної економії». Для того, щоб переконатися в цьому, досить буде порівняти зріст грошової заробітної плати робітників з індексами цін на головні продукти харчування і товари широкого вжитку, які існували в СРСР в 1913, 1940 і 1953 роках.

Середня номінальна місячна заробітна плата фабричних та заводських робітників царської Росії в 1913 році і тих самих робітників СРСР в 1940 і 1953 роках показана в таблиці ч. 1.

Таблиця ч. 1.

Середня номінальна місячна заробітна плата фабрично-заводських робітників СРСР (в карбованцях).

Роки	Номінал. міс. заробіт. плата	Сума місячних відчислень	Чиста ном. міс. зар. пл.	Індекс чист. ном. зар. пл.
1913	24,3	—	24,3	100
1940	339,1	50,9	288,2	1186
1953	640,0	96,0	544,0	2255

Примітка: Дані за 1913-1940 роки взято з книги С. Прокопович⁽⁴⁾ і статті Б. Маркуса⁽⁵⁾ за 1953 рік подано за В. Мерцаловим⁽⁶⁾. Суму щомісячних відчислень із заробітної плати в розмірі 15% подано за М. Величківським⁽⁷⁾.

До щомісячних обов'язкових відчислень із заробітної плати працюючих СРСР належать: державні позики, членські професійні вкладки та стягнення на різні «добровільні організації». Як видно з цих даних, чиста номінальна місячна заробітна плата фабрично-заводських робітників в грошовому обчисленні збільшилася в 1940 році порівняно з 1913 роком в 11,9 разів, а в 1953 році порівняно з 1940 роком в 19 разів. Але рівнобіжно із зростанням грошової заробітної плати робітників росте і ціна на продукти харчування і товари широкого вжитку, як видно з наступної таблиці.

Таблиця ч. 2.

Ціни на головні продукти споживання в СРСР.

Назва прод. і товарів	Одиниці виміру	1913 р.	1940 р.	1953 р.
		в копіях		
1. Хліб житній	кілограм	6	100	120
2. Хліб пшеничний	"	12	290	340
3. Мука пшенична	"	12	290	350
4. Пшоно	"	10	300	320
5. Крупа гречана	"	11	450	560
6. Картопля	"	2	60	60
7. М'ясо волове	"	32	1400	1650
8. М'ясо вершкове	"	90	2800	2800
9. Олія	"	34	1560	2000
10. Молоко	літр	7	210	260
11. Яйця	десяток	19	650	900
12. Оселедці	кілограм	25	800	1100
13. Цукор кусковий	"	37	570	1000
14. Чай	"	37	750	950
15. Мило господарське	"	28	210	240
16. Ситець	метр	17	450	700
17. Сукно	"	286	18000	38000
18. Чоботи прості	пара	543	9000	22500
	<i>Сума цін</i>	1208	37890	73850
	<i>Загальний індекс цін</i>	100	3136	6113

Примітка: Ціни за 1913 рік обчислені за І. Сосенським⁽⁸⁾; за 1940 рік взято з книги С. Прокоповича⁽⁹⁾; за 1953 рік подано за В. Мерцаловим⁽¹⁰⁾.

З даних цієї таблиці бачимо, що загальний індекс цін 18 наведених харчових продуктів і товарів широкого вжитку в 1940 році був більше як в 31 раз вищий порівняно з 1913 роком, а в 1953 році майже в два рази вищий, ніж в 1940 році. При чому подані ціни за 1940-1953 роки стосуються роздрібною державно-кооперативної торгівлі. На колгоспних базарах вони були вищі на 25-30% від наведених в таблиці цін. На Україні на колгоспні базари в ці роки припадало від 20-33% загального роздрібного торговельного обігу країни по групі споживчих товарів⁽¹¹⁾.

Таким чином дійсний загальний індекс цін в 1940-1953 роках порівняно з 1913 роком мав би бути ще вищий, але в своїх розрахунках ми користуємось лише роздрібненими цінами, які існували в державно-кооперативній торгівлі.

На підставі числових даних таблиць чч. 1 і 2 можна встановити і самий рівень реальної місячної заробітної плати фабрично-заводських робітників ССРСР в 1940-1953 роках, порівняно з 1913 роком, який не тільки що не зріс, а навпаки, катастрофічно знизився. Про це дуже добре ілюструє нижче наведена таблиця.

Таблиця ч. 3.

Індекси цін і заробітної плати та рівень реальної плати робітників ССРСР.

	1913 р.	1940 р.	1953 р.
Сума цін в копійках	1208	37890	73850
Індекс цін	100	3136	6113
Середня місячна зароб. плата карб.	24,3	288,2	544,0
Індекс заробітної плати	100	1186	2255
Рівень реальної заробіт. плати	1,0	0,38	0,37

Як видно з цих даних, рівень заробітної плати фабрично-заводських робітників ССРСР в 1940 році складає 38%, а в 1953 році лише 37% місячного заробітку 1913 року. Коли до того врахувати, що в 1940-1953 роках частину продуктів робітники вимушені були купувати на колгоспних базарах, по підвищених цінах, то в такому разі їхні реальні заробітки порівняно з 1913 роком були ще на 8 до 10% нижчі.

Так в дійсності виглядає справа з реальними прибутками робітників ССРСР, які в 1940 році не збільшилися порівняно з 1913 роком більше ніж в три рази, як про це твердять большевики, а навпаки, майже в три рази зменшилися. В 1953 році ці прибутки не досягли рівня 1940 року. Таким чином советські дані про їхній зріст за час з 1940 року по 1953 рік більше, ніж на 80%, теж не відповідають справжньому станові.

Про надмірно низький рівень матеріального забезпечення робітників ССРСР, як зрештою і всього його

населення, за винятком упривілейованої частини, свідчать дані про річні норми споживання основних продуктів харчування, які припадають на душу люду в ССРСР і головніших капіталістичних країнах, що видно з наступної таблиці ч. 4.

Таблиця ч. 4.

Річні норми споживання харчових продуктів на душу населення.

Країни	М'ясо	Товщі Молоко Цукор		
		в кілограмах		
ССРСР	10,0	7,0	100,0	15,0
Австралія	110,0	16,0	190,0	55,0
Англія	49,0	22,0	219,0	34,0
Аргентина	114,0	16,0	165,0	35,0
Канада	70,0	20,0	237,0	48,0
Німеччина (західна)	37,0	21,0	155,0	27,0
ЄША	75,0	20,0	253,0	42,0
Франція	56,0	13,0	156,0	27,0

Примітка: Норми споживання харчових продуктів в капіталістичних країнах подано за статистичним щорічником ООН за 1952 рік і для ССРСР на підставі матеріалів Центрального статистичного управління за 1953 рік.

Як бачимо, споживання основних високоякісних харчових продуктів в ССРСР стоїть на останньому місці серед головних країн світу. Зокрема по кількості м'яса ці норми в 11 разів менші ніж в Австралії і Аргентині, в сім разів менші ніж в Канаді і США та в п'ять разів менші ніж в Англії і Франції. По кількості товщів вони в три рази менші ніж в Англії, Канаді, Західній Німеччині і США і більше ніж в три рази менші порівняно з нормами в Австралії і Аргентині. По цукру і молоці ці норми в два-три рази менші ніж в більшій частині зазначених країн.

Майже без змін залишилися норми харчування в ССРСР і в останньому році п'ятої п'ятирічки, про що можна довідатись з числових матеріалів поданих в «Директивах ХХ З'їзду КПСС і доповіді Н. Хрущова

на XX З'їзді партії»²³). За цими даними можна встановити, що продукція м'яса в ССРСР в 1955 році виросла до 2219 тисяч тонн, або при 200 мільйонах душ населення по 11,1 кілограм на рік на особу; цукру 3419 тисяч тонн, або 17,1 кілограм на особу і товщів 1500 тисяч тонн (в тому числі рослинних 1115 тисяч тонн), або 7,5 кілограмів на особу. Ще більше виразно видно різницю, яка існує в матеріальному становищі робітників в ССРСР і в капіталістичних країнах, тоді, коли порівняти їхні денні заробітки з тими частинами видатків, які йдуть на придбання продуктів харчування, для утримання родини.

Таблиця ч. 5.

Вартість денного набору продуктів харчування для 4 осіб в ССРСР і демократичних країнах.

Назва прод.	Денна норма в кг.	Кальорій	США дол.	Швеція корони	Зах. Нім. марки	Італія ліри	ССРСР карб.
Хліб білий	2,0	4740	0,70	2,00	2,20	280,00	4,60
М'ясо волоче	0,5	1040	1,00	3,00	2,20	450,00	8,25
Молоко	1,0	650	0,25	0,45	0,40	80,00	2,60
Масло	0,2	1582	0,40	1,40	1,28	200,00	5,60
Картопля	2,0	1920	0,30	0,40	0,40	75,00	1,20
Овочі	1,0	590	0,30	0,80	0,60	100,00	2,00
Цукор пісок	0,2	768	0,15	0,30	0,26	52,00	1,60
Кава, чай	0,01	—	0,10	0,28	0,20	20,00	0,95
Разом		11290	3,10	8,63	7,54	1257,00	26,70
Середній денний заробіток робітника			10,00	20,00	12,00	1600,00	21,30
Частина денного заробітку робітника, яка йде на прохарчування (в процентах)			31,0	43,1	62,8	78,7	125,3

Примітка: Вартість денного набору харчів для родини і денний заробіток робітників взято за 1954 рік. Для ССРСР прийнято 50% хліба білого і 50% житнього разового і середній денний заробіток без відчислень податків. Числові дані таблиці опрацьовані на підставі наступних матеріалів: кальорійність продуктів за Richard und Weber²³), вартість денного набору про-

дуктів і середній денний заробіток робітників США і Західної Німеччини з періодичних повідомлень преси та фактичних ринкових цін на продукти; для Швеції і Італії за В. Мерцаловим²⁴); і для ССРСР на основі матеріалів поданих в таблицях ч. 1 і 2.

Таким чином, з денного заробітку робітників капіталістичних країн після відрахунку видатків на придбання харчів для родини з чотирьох осіб, з середньою денною нормою в 2800 калорій на особу, залишається на покриття інших видатків: в робітників Італії — 21,3%, Західної Німеччини — 37,2%, Швеції — 56,9%, США — 69% і тільки в робітників ССРСР ці видатки на харчі перевищують на 25,3% їхні денні заробітки. Отже робітники Советського Союзу не можуть одними своїми заробітками утримати власної родини з чотирьох осіб і з цієї причини вони примушені, або постійно не доїдати, або посилати на працю інших членів родини: жінок, неповнолітніх дітей і навіть непрацездатних інвалідів, з тим що використання їх на тяжких фізичних роботах вважається за нормальне явище.

Так здійснюють большевики в своєму тоталітарно-плановому господарстві перший основний економічний закон соціалізму, про максимальне забезпечення постійно зростаючих матеріальних потреб суспільства, у відношенні робітництва.

3. Вимоги першого основного економічного закону соціалізму і матеріальне становище селян в ССРСР

Тепер зупинимось на питанні, як московські большевики за роки свого панування і керованого та планованого ними з єдиного центру господарства спромоглися здійснити вимоги першого основного економічного закону соціалізму відносно другої складової частини населення ССРСР — селянства, і чи справді реальні прибутки колгоспників збільшились з розрахунку на одного працюючого в 1940 році в три з половиною рази порівняно з 1913 роком, а в 1953 році більше як на 85% порівняно з 1940 роком.

За даними Г. Раєвич, в яких він посиляється на матеріяли дослідження бюджетів селянських господарств дореволюційної Росії на таких відомих економістів, як А. Челінцев, А. Чаєнов, Г. Студенський і Л. Літошенко (між іншим всі вони в 30-ох роках були знищені в льохах НКВД, як «вороги народу»), умовно — чистий прибуток середніх селянських господарств, без заробітків на стороні, після відрахування від загальної продукції вартості посівного матеріялу і кормів для годівлі худоби, коливався в межах 300-500 карбованців на рік²⁵).

Цей середній річний прибуток селянського господарства в сумі 400 золотих карбованців в перерахуванні його за відповідними курсами на советську валюту мав би складати для 1940 року 12544 советських карбованців і для 1953 року 24452 карбованців²⁶). Або при середній ціні збіжжя по 93 коп. за пуд (1 пуд — 16,38 кілограмів), яка існувала в 1913-1914 роках в царській Росії, ці самі 400 карбованців були рівновартісні 7043,4 кілограмів зерна²⁷). За такі високі розміри прибутків, від невеличкої праці в колгоспах, селянин ССРСР може лише мріяти.

Офіційних статистичних даних про середні прибутки колгоспних родин в ССРСР за 1940-1953 роки ми не маємо з тієї причини, що їх советський уряд тримає в таємниці і подає до загального відома лише про оплату праці колгоспників в заможних колгоспах, або у сумнівних відсотках про збільшення їхніх прибутків порівняльно до відповідного року. Але й на підставі тих матеріялів, які є в нашому розпорядженні, можна встановити, що з прибутками колгоспників в Советському Союзі не все гаразд і, що вони не є такі високі, як про це розписуються комуністичні вельможі і большевицька преса.

Для того, аби перейти безпосередньо до визначення розмірів прибутків колгоспників в 1940-1953 роках, ми на початку зробили порівняння прибутків селян-хліборобів, які вони мали в 1913 році, з прибутками селян колгоспників в 1937/38 році, тобто з советським періо-

дом, коли большевики ще не утаємничували основних економічних показників по сільському господарстві.

Таблиця ч. 6.

Умовно чистий прибуток селянської родини від праці в сільському господарстві ССРСР за рік в карбованцях
Середній річний прибуток колгоспної родини в ССРСР в сільському господарстві.

Види прибутків	1913	В серед. за 1937-38 р.	
		за цінами 1926-27 р.	за цінами 1913 р.
Від праці у власному господарстві	400,0	—	—
Від праці на присадибних ділянках	—	123,5	60,0
Від праці в колгоспі	—	175,0	78,5
Разом	400,0	298,5	138,5
Середній прибуток 1937-38 року у процентах до 1913 року	100	—	34,6

Примітка: Числовий матеріял подано на основі наступних даних: прибутки від праці у власному господарстві за Г. Раєвич²⁸); прибутки від праці на присадибних ділянках в цінах 1926/27 року за Н. Яєний²⁹); прибутки від праці в колгоспі в цінах 1926/27 року за С. Прокопович³⁰); і перерахунок прибутків з ціп 1926/27 року на ціни 1913 року за И. Сосенским³¹).

З цих даних видно, що умовно чистий прибуток середнього селянського господарства в 1913 році перевищував прибутки колгоспної родини від її праці в колгоспі і на присадибних ділянках в 1937-38 роках майже в три рази.

Прибутки колгоспників в 1940 році залишилися майже на тім самім рівні, якими вони були в 1937-38 роках, хоч загальна продукція сільського господарства за советськими даними і збільшилась за цей період на 15% (з 20,1 мільярдів карбованців в 1937 році до 23,3 мільярдів в 1940 році — в цінах 1926/27 року³²). Але львину частину приросту цієї продукції привласнила собі держава у вигляді натуральної оплати за роботи МТС, участь яких у колгоспному виробництві збільшилась за три роки приблизно на 20-25%, а та-

кож збільшенням розміру заготівель сільсько-господарських продуктів за цінами на 50-60% нижчими від офіційних цін 1926/27 року. Таким чином, коли загальна продукція сільського господарства в цілому для держави і збільшилась за цей час на 3,2 мільярди карбованців, то в розпорядження колгоспів могло поступити з неї максимум 30% або біля 1 мільярда карбованців. А це давало річний приріст прибутків колгоспників в 1940 році не більше 5% порівняно з 1937/38 роками.

На підставі епізодичних повідомлень совєтської преси і матеріалів, зібраних автором під час побуту в ССРСР, середня оплата в колгоспах становила в 1940 році за один трудовдень: 2 кілограми різного збіжжя, 2 кг. картоплі і городини та 1,5 карбованців грішми, з тим що родина колгоспника (в Україні) виробляла в середньому 500 трудовднів за рік.

Прибутки селян в 1953 році від праці в колгоспах збільшились в порівнянні з 1940 роком максимум на 10%, коли виходити з того розрахунку, що ріст їх відбувався такими самими темпами, як і ріст загальної продукції сільського господарства ССРСР, яка за твердженнями Н. Хрушова збільшилася з 1940 року по 1952 рік всього на 10%³³). Ця продукція не збільшилась і в 1953 році з огляду на низький урожай зернових культур в ряді районів ССРСР, в яких метеорологічні умови були несприятливі для сільського господарства³⁴). А це значить, що і реальні прибутки колгоспників не могли збільшитися.

Не збільшились також прибутки колгоспників в 1940-1953 роках порівняно з 1937-1938 роками і від праці на присадибному господарстві поскільки законом совєтської влади з 27 травня 1939 року, існуючі перед тим розміри присадибних ділянок були зменшені в два рази (від 0,25 — 0,50 гектарів до 0,15 — 0,25 гектарів).

Ураховавши все те, можна встановити, що натуральні і грошеві прибутки колгоспників в 1940-1953 роках в однакових цінах були слідуєчі:

Таблиця ч. 7.

Прибутки колгоспних родин ССРСР від праці в колгоспі.

Види прибутків	1940 р.	1953 р.
1. Вироблено трудовднів за рік на родину	500	500
2. Видано грошей на трудовдень карбованців	1,50	1,63
Видано грошей на родину карбованців	750,0	825,0
3. Видано збіжжя на трудовдень кілограмів	2,0	2,2
Видано збіжжя на родину кілограмів	1000,0	1100,0
4. Видано картоплі і городини на трудовдень кг.	2,0	2,2
Видано картоплі на родину кілограмів	1000,0	1100,0

Примітка: Однакову кількість вироблених трудовднів в 1940 і 1953 рр. взято для спрощення розрахунків, але в 1953 році вона не могла бути значно більшою, в зв'язку з підвищенням норм виробітку і посиленням механізації колгоспного виробництва.

Коли до грошових і натуральних прибутків колгоспної родини, одержаних нею за вироблені трудовдні в колгоспі, додати прибутки з присадибних ділянок, залишаючи останні на рівні 1937-1938 років, і перевести все це на карбованці за цінами 1913 року, то в такому разі загальний її прибуток від праці в сільському господарстві буде мати такий розмір:

Таблиця ч. 8.

Середній річний прибуток колгоспної родини в ССРСР в сільському господарстві.

Види продуктів	1913 р.	1940 р.	1953 р.
	в карб. за цінами 1913 р.		
2. Грошева вартість натуральної оплати:			
1. Грошеві прибутки на родину	400,0	23,9	26,3
а) збіжжя по ціні 5,7 коп. за кг.	—	57,0	62,7
б) картоп. і город. по ціні 2 коп. за кг.	—	20,0	22,0
3. Від праці на присадибних ділянках	—	60,0	60,0
Разом	400,0	160,9	171,0
Прибутки 1940-1953 р. у процентах до 1913 р.	100	40,2	42,7

Примітка: Грошеві прибутки колгоспної родини одержані нею за трудовдні в 1940-1953 роках перераховано на карбованці з 1913 року за індексом цін поданих в таблиці ч. 3.

З даних наведеної таблиці ми бачимо, що прибутки селян колгоспників в 1940 році не збільшилися порівняно з 1913 роком в три з половиною рази, а навпаки зменшилися в два з половиною рази. За наступні 13 років (з 1940 року по 1953 рік) вони виростили не на 85% і навіть не на 10%, як про це по різному подають офіційні совєтські чинники, а всього на 2,5%, або кругло по 0,2% на один рік. Коли припустити, що прибутки селян в ССРСР будуть збільшуватися такими ж самими темпами, як це було за останні 15 років, то для того, аби вони досягли лише рівня 1913 року — потрібно буде ще кілька десятків совєтських п'ятирічок.

При чому заслуговує на увагу той факт, що продуктивність праці в сільському господарстві ССРСР, за заявою Маленкова, збільшилась порівняно з дореволюційним часом в три рази³⁵).

Таким чином і у відношенні до селянства большевики в своєму пляновому господарстві ігнорують вимоги першого основного економічного закону соціалізму і як видно зовсім не дбають про забезпечення постійно зростаючих економічних потреб суспільства.

Що ж до большевицьких плянів і партійних директив про збільшення реальних прибутків трудящих ССРСР на 35-40% на протязі однієї п'ятирічки та урядових реляцій про їх виконання і перевиконання, то все це можна розглядати, як звичайну пропагандивну демагогію.

4. Другий економічний закон соціалізму і планування господарства в ССРСР

Другий економічний закон соціалізму, закон плян-мірного пропорційного розвитку народного господарства, який мав би служити науковою основою планування соціалістичного виробництва і регулюючим чинником розвитку окремих його галузей, так же мало здійснюється в умовах ССРСР, як і перший основний економічний закон. Про це наочно стверджують величезні диспропорції, які витворилися в пляновому господарстві Совєтського Союзу, між окремими галузями промисловості та між цілою промисловістю і сільським

господарством, в наслідок чого населення ССРСР за всі роки большевицького панування переживає гостру кризу нестачі головних товарів широкого вжитку і продуктів харчування.

Як поступово зменшувалась питома вага легкої і харчової промисловості в загальній промисловій продукції ССРСР видно з наступної таблиці.

Таблиця ч. 9.

Питома вага в промисловості груп «А» і «Б».

	1913 р.	1928 р.	1932 р.	1937 р.	1940 р.	1950 р.	1955 р.	1960 р.
Група „А“	42,9	46,2	55,8	59,1	62,8	72,5	74,8	77,1
Група „Б“	57,1	53,8	44,2	40,9	37,2	27,5	25,2	22,9

Примітка: Група «А» важка промисловість; група «Б» легка і харчова промисловість.

Дані за 1913-1940 роки взяті з книги Вікентьєва³⁶); за 1950 рік обчислено за статтею Е. Штайнгауза, в якій він подає розмір загальної продукції всієї промисловості ССРСР в 1950 році на 240 мільярдів карбованців в тому числі важкої на 174 мільярдів карбованців³⁷); за 1955-1960 роки за матеріалами директив ХХ з'їзду КПСС, в яких наводяться такі дані: промислова продукція ССРСР за 5-ту п'ятирічку збільшилась на 85% і важка промисловість на 91%; в 6-ій п'ятирічці продукція всієї промисловості має збільшитись приблизно на 65% і важкої приблизно на 70%³⁸).

В цій таблиці звертає на себе увагу зміна ролей, яку відіграють в загальній промисловій продукції ССРСР з одного боку виробництво засобів виробництва і з другого виробництво товарів широкого вжитку. Коли в дореволюційній Росії на долю продукції важкої промисловості (група «А») припадало всього 42,9% загальної промислової продукції і на долю легкої (група «Б») 57,1%, то вже в кінці першої п'ятирічки (1932 р.) важка промисловість зайняла перше місце і складала 55,8% усієї промислової продукції країни. В 1940 році вола зросла до 62,8%.

Большевицька господарська політика непосильних темпів індустріалізації ССРСР, з велетенською розбудовою

вою воєнного промислу та одночасним відставанням виробництва товарів широкого вжитку, яка була започаткована на XV з'їзді партії в 1927 році і послідовно здійснювалась до вибуху другої світової війни, залишилась без істотних змін і на протязі післявоєнного періоду. В наслідок чого, в кінці п'ятої п'ятирічки (1955 рік) на долю важкої промисловости припадало уже 74,8% загальної промислової продукції і лише 25,2% на легку і харчову.

Диспропорція між окремими групами промисловости, яка постала в наслідок відповідного плянування, ще більше поглиблювалась хронічною депресією сільсько-господарського виробництва і прогресивним наростанням диспропорції між продукцією промисловости і сільського господарства.

Постійна криза сколективізованого більшовиками сільського господарства допровадила до того, що в державі, яка має в своєму посіданні сотні мільйонів родючих ґрунтів і відповідні умови підсоння, для розвитку хліборобства, його продукції не вистачає для забезпечення легкої і харчової промисловости сировиною, а населення харчами. Подібні господарські аномалії можливі в наші часи лише в країні «побудованого соціалізму» з її рабовласницькою системою виробництва.

Про надмірно високий зріст промислової продукції і відставання сільського господарського виробництва можуть свідчити дані з наступної таблиці.

Таблиця ч. 10.

Співвідношення між продукцією промисловости і сільського господарства у загальній продукції господарства ССРСР.

	1913	1928	1932	1937	1940	1950	1952	1955	1960
Вся промисловість і сільське господарство в мільяр. карб.	38,5	36,4	56,3	115,6	161,8	264,0	343,6	474,0	783,6
В тому числі:									
Промисловість	16,2	21,4	43,3	95,5	138,5	240,0	318,0	444,0	732,6

Сільське господарство	22,3	15,0	13,0	20,1	23,3	24,0	25,6	30,0	51,0
Вся промисловість і сільське госп.									
у процентах	100	100	100	100	100	100	100	100	100
В тому числі:									
Промисловість	42,1	58,8	76,9	82,6	85,6	90,0	92,7	93,7	93,5
Сільське господарство	57,9	41,2	23,1	17,4	14,4	9,1	7,3	6,3	6,5

Примітка: Грошеву вартість продукції подано в цінах 1926/27 року. Дані за 1913-40 років обчислено за В. Калтилініним³⁹⁾, А. Вікентьєвим⁴⁰⁾, Є. Штайнгаузом⁴¹⁾, і Н. Вознесенским⁴²⁾; за 1950-1952 роки за Є. Штайнгаузом⁴³⁾, і Н. Хрущовом⁴⁴⁾; за 1955-1960 роки за директивами XX з'їзду КПСС⁴⁵⁾.

З даних поданих у таблиці ч. 10 видно, що продукція промисловости ССРСР в окремих п'ятирічках збільшилась порівняно з 1913 роком в наступуючих розмірах: в 1932 році в 2,6 разів, в 1937 році — 5,9 разів, в 1940 році — 8,5 разів, в 1950 році — 15 разів і в 1955 році — 27 разів. І коли в 1913 році на долю промисловости припадало 42,1% загальної продукції народного господарства російської імперії, то в 1940 році її питома вага зроста до 85,6% і в 1955 році до 93,7%.

В цей же самий час сколективізоване советське сільське господарство перебувало в стані катастрофічного занепаду і його продукція в кінці першої п'ятирічки зменшилась майже в два рази порівняно з дореволюційним часом, з тим, що в 1932 році вона виносила 58,3% продукції 1913 р. В наступні роки советських п'ятирічок ця продукція порівняно з 1913 роком була така: в 1937 році — 90%, в 1940 році — 104,5%, в 1950 році — 107,6%, в 1952 році — 114,8%, залишившись приблизно на тому ж рівні і в 1953-1954 роках.

При цьому питома вага сільсько-господарського виробництва у загальній продукції господарства ССРСР з року в рік зменшувалася і замість 57,9% в 1913 році, в наступний період на її долю приходилося: в 1932 році — 23,1%, в 1940 році — 14,4%, в 1950 році — 9,1% і в 1955 році — 6,3%.

В абсолютних числах загальна продукція сільського господарства за час з 1913 по 1954 рік збільшилася всього на 3,3 мільярдів карбованців (з 22,3 мільярдів карбованців в 1913 році до 25,6 мільярдів, в 1954 р.) або менше ніж на 15%. Такий розмір сільсько-господарської продукції не міг забезпечити навіть внутрішніх потреб СРСР, населення якого збільшилося за тих 40 років кругло на 40% (з 139,3 мільйонів в 1913 році до 196,5 мільйонів в 1954 році). Раптове збільшення загальної продукції сільського господарства в 1955 році можна віднести виключно на рахунок особливо сприятливих для хліборобства метеорологічних умов, які були в цьому році в основних сільсько-господарських районах СРСР і зокрема в Україні, що й дало можливість одержати досить високий, як для радянських умов урожай більшості культур, і на основі цього підвищити також продуктивність тваринництва. Але цей один рік не може служити показником нормального розвитку сільського господарства і росту його продукції.

Таким чином можна констатувати, що більшовики за увесь час своєї диктатури і плянованого ними з сдиного центру господарства, при використанні невіддільної праці колгоспного селянства, спромоглися осягнути мізерних наслідків і загальна продукція сільського господарства в 1954 році збільшилася порівняно з 1913 роком на неповних 15% або з річним приростом її менше ніж на 0,4%.

Коли порівняти цей незначний приріст продукції сільського господарства з темпами росту промислової продукції, то стає цілком очевидним, що більшовики в своїй практиці планування господарства СРСР зовсім ігнорують другий економічний закон соціалізму, про пляномірний пропорційний розвиток народного господарства і надають абсолютний пріоритет важкій промисловості перед легкою і сільським господарством. Це видно хоч би з фінансування державою окремих галузей народного господарства. З доповіді Маленкова на V. сесії Верховної Ради СРСР стало відомо, що за період з 1929 р. по 1952 рік із загальної суми в 997

мільярдів карбованців призначених на фінансування всього народного господарства було вкладено: у важку промисловість 638 мільярдів карбованців або 64,0% усієї суми, в транспорт — 193 мільярдів карбованців або 19,4%, в легку промисловість — 72 мільярдів карбованців або 7,2% і в сільське господарство — 94 мільярдів карбованців або 9,4%⁴⁶). В наслідок такої господарської політики замість відповідної пропорційності між окремими галузями господарства витворилася груба диспропорція, яку ЦК КПСС обіцяв опісля злагіднити. Але ці обіцянки закінчилися відкликанням пляну шостої п'ятирічки, яка мала бути завершена в 1960 році.

РОЗДІЛ II

РОЗВИТОК ПЛАНУВАННЯ В ССРС ТА ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

1. Планування господарства ССРС до початку совєтських п'ятирічок

Офіційною датою, з якої бере свій початок планування господарства ССРС прийнято рахувати 5. XII. 1917 р., коли совєтським урядом був виданий декрет про організацію ВСНХ (Вища рада народного господарства). За цим декретом в завдання ВСНХ входило організація народного господарства і державних фінансів та плянське керівництво економічним життям країни. Йому було дано право конфіскації, реквізиції, секвестру, примусового синдикування різних галузей промисловості і торгівлі та проведення інших міроприємств в галузі виробництва, розподілу і державних фінансів. Надалі всі законопроекти і міроприємства по регулюванню народного господарства для їх розгляду і затвердження урядом повинні були вноситися тільки через ВСНХ⁴⁷). На початку в завдання ВСНХ входило плянове регулювання всіх галузей господарства і фінансів, але коли виявилось, що ця робота була йому не підсилу, ВСНХ зайнявся лише організацією і плануванням важкої промисловості, а функції опрацювання єдиного державного господарського пляну і догляду за його виконанням, а також розробку напрямних для роботи господарських народних комісаріятів постановою уряду з 20. XII. 1920 року було покладено на СТО (Рада Праці і Оборони)⁴⁸). Ще перед тим, 21. 2. 1920 року постановою ВЦИК (Вєросіійський Центральний Виконавчий Комітет), була організована Державна комісія по електрифікації Росії (Гоєрло), яка і склала 15 річний плян електрифікації

РСФСР, ухвалений VII Вєросіійським З'їздом Рад в грудні 1920 року. На основі комісії «Гоєрло» постановою уряду з 22 лютого 1921 року при СТО утворено державну плянову комісію (Держплан), в якій пізніше була сконцентрована вся робота по складанні державних господарських плянів. Перед Держпланом ставилось завдання по складанні єдиного господарського пляну країни в галузевім і територіальному профілях, розгляд і полагодження плянів відомств і республік, а також опрацювання біжучих плянів. Але на початку свого існування Держплан займався лише біжучим плануванням: складанням продовольчих плянів і плянів палива, планування роботи залізниць, питаннями цін на хліб та інше⁴⁹). В ділянці перспективного планування за період НЕПу Держпланом було складено 4 окремих п'ятирічних плянів на 1922/23 — 1927/28 р.р.: для металургії, важкої промисловості, залізниць і сільського господарства⁵⁰). Усі ці пляни не носили обов'язуючого характеру і не були пов'язані між собою загальним державним пляном.

В умовах НЕПу централізоване планування й управління, які побудовані на принципах керування всіми галузями господарства з єдиного центру, в силу існування двох секторів усупільненого і приватного були не здійснені. А тому з переходом до НЕПу планування прийняло форми, при яких схоронювалася централізація планування і загального керівництва, але децентралізувались оперативні функції, чим большевицький режим намагався піднести ним же знищену господарську ініціативу населення. При чому до усупільненого господарства застосовувалось пряме директивне планування, а до приватного, — посереднє планування, регулювання за допомогою податкової політики, системою заготівельних цін на сільсько-господарські продукти і цін на промислові товари, політикою постачання сирівцями, машинами та інш. Внаслідок такої політично-господарської скмплікованості економіки країни Держплан спромігся вперше скласти контрольні числа народного господарства ССРС лише на 1925/26 господарський рік. Перший варіант цих чисел,

як і контрольні числа пляну на 1926/27 рік, були відкинуті ЦК партії на основі того, що в них мовляв протаскувалися троцькістсько-бухаринські контрреволюційні ідеї, за якими дореволюційне співвідношення в народному господарстві між його окремими галузями мало б залишитись і для советської економіки⁵¹).

В серпні 1927 року, об'єднаний пленум ЦК і ЦКК ВКП(б) затвердив господарські директиви на 1927/28 рік, на підставі яких Держплан опрацював контрольні числа на цей господарський рік⁵²). Поскілки Держплан ССРСР в період НЕПу мав більше характер до-радчого, ніж директивного органу, всі ці контрольні числа розвитку народного господарства опрацьовані в Москві були лише частинно прийняті ЦК КП(б)У та Раднаркомом УРСР, як основу для складання республіканського пляну. Крім того і саме плянування в цей час на Україні було до деякої міри незалежним від Всесоюзного центру і практично здійснювалось не Держпланом УРСР, як органом більше залежним від Держплану ССРСР, а господарськими наркоматами і такими установами як Економічною Радою при Раднаркомі УРСР, Торговельною палатою та Інститутом Кон'юнктури при міністерстві фінансів.

Дальший розвиток плянування народного господарства ССРСР знайшло своє відображення в п'ятирічних плянах, яких до теперішнього часу було складено шість, включно з останнім на 1956-60 роки.

2. Довосенні п'ятирічні пляни

Перший п'ятирічний плян так званої реконструкції народного господарства ССРСР на 1928/29 — 1932/33 роки був опрацьований Держпланом на основі директив XV з'їзду партії, який відбувся в грудні 1927 року і прийнятий XVI партійною конференцією в квітні 1929 року та формально затверджений V Всесоюзним з'їздом рад в травні 1929 року.

Основне економічне завдання першої п'ятирічки полягало в тому, аби шляхом індустріалізації країни і колективізації сільського господарства перетворити

ССРСР з країни аграрної в країну індустріальну⁵³). Звичайно індустріальною країною Советський Союз в кінці першої п'ятирічки не зробився, але коштом безоглядної експлуатації населення базу для дальшої індустріалізації все ж таки було створено.

Існування в першій п'ятирічці в економіці України, як зрештою і в цілому ССРСР, двох різних секторів усупільненого і приватного, не давало можливості повністю охопити прямим директивним плянуванням всіх ділянок народного господарства і такі, наприклад, галузі як тваринництво і військова промисловість залишались поза впливом Держплану до кінця першої п'ятирічки. В цій п'ятирічці перший державний посівний плян, з визначенням площ під окремі культури, був складений лише в 1930 році, а зобов'язуючий річний державний плян, який охоплював цілу економіку ССРСР, Держплан вперше опрацював тільки в 1931 році, перед тим ним складались лише річні контрольні пляни⁵⁴). Для сільського господарства період першої п'ятирічки характеризується посиленням наступом більшовиків на селянство, яке закінчилось примусовою суцільною колективізацією і повним занепадом усіх ділянок сільсько-господарського виробництва. Зокрема на Україні кінець першої і початок другої п'ятирічок були роками штучно організованого Москвою масового голоду, в наслідок якого загинули мільйони селян.

Другий п'ятирічний плян розвитку господарства ССРСР на 1933-37 р.р. був опрацьований Держпланом відповідно директив XVII партійної конференції (січень-лютий 1932 р.) і затверджений XVII з'їздом більшовицької партії (січень 1934 р.). В завдання другої советської п'ятирічки входило: повна ліквідація капіталістичних елементів і клас, знищення причин, які б породжували клясову різницю і експлуатацію, завершення реконструкції всього народного господарства, забезпечення населення основними товарами, в тому числі й продуктами харчування, не менше ніж в дватри рази більше порівняно з кінцем першої п'ятирічки⁵⁵).

З цих завдань другої п'ятирічки большевики спробували за рахунок ще більшого ожебрачення населення розбудувати важку і военну промисловість, а також остаточно ліквідувати приватні капіталістичні елементи в економіці ССРСР, але рівночасно з цим вони перетворили саму советську державу в монополістичного капіталіста, від чого життя і матеріальний добробут трудящих мас не покращали, а навпаки погіршилися. В справі ліквідації клас і причин, які б породжували експлуатацію положення по суті зовсім не змінилось, бо коли большевики й знищили дореволюційну станову різницю в ССРСР, то замість цього вони створили нову багатомільйонову непродукційну паразитичну класу советської партійної бюрократії, поставивши її у керма державного механізму визискування тих же робітників і селян, яке проводилось і проводиться під облудним гаслом соціалістичного нагромадження, в далеко більших розмірах ніж це було в дореволюційній Росії, або влюбій капіталістичній країні світу.

Другий п'ятирічний план був опрацьований більше детально ніж план першої п'ятирічки, бо коли в першій п'ятирічці державні завдання доводились лише для важкої промисловості, залізничного і водного транспорту, то в другій п'ятирічці ці завдання намічались уже для всієї промисловості і всіх видів транспорту, а в сільському господарстві метод прямого директивного планування поширився на всі галузі виробництва, але з тим, що державний план розвитку тваринництва із завданням на кожний рік по видах худоби і районах був вперше розроблений лише в 1935 році⁵⁹⁾.

В цьому ж році постановою Раднаркому ССРСР реорганізовано Держплан ССРСР з поділом його функцій на дві основні групи: а) координація планування і б) галузеве планування господарства країни⁶⁰⁾. Таку ж саме реорганізацію було переведено і Держплану України.

Після закінчення другої п'ятирічки виявились грубі диспропорції між окремими галузями важкої і легкої промисловості, що викликало нову реорганізацію

Держплану ССРСР, переведену в 1938 році. Ця нова реформа Держплану ще більше централізувала його роботу та посилила контролю над виконанням планів національними республіками нав'язаних ім Москвою. З цього часу Держплан ССРСР визначає своїх спеціальних уповноважених по республіках і областях для контролю виконання державних планів, які (уповноважені) є цілком незалежні від республіканських Плянних Комісій, а відповідають лише перед Держпланом ССРСР⁶¹⁾. Надалі Держплан України та обласні плянові комісії на її території в своїй роботі повинні беззаперечно дотримуватись всіх інструкцій та розпоряджень Всесоюзного Держплану. Таким чином роль Держплану України як самостійної установи з початком третьої п'ятирічки зовсім підупадає і він перетворюється у звичайну філію Держплану ССРСР.

В третій п'ятирічці в плані розвитку господарства ССРСР на 1938-42 р.р., який був затверджений XVIII з'їздом партії в березні 1939 року, передбачалось дальшу абсолютну перевагу важкої промисловості перед легкою і сільським господарством, про що видно з таких даних:

Таблиця ч. 11.

Загальна продукція народного господарства ССРСР за планом третьої п'ятирічки.

Види продукції	1937 р.	1942 р.	1942 р.
		план	у проц. до 1937 р.
Загальна продукція промисловості (в цінах 1926-27 рр. в мільяр. карб.)	95,5	184,0	192,0
В тому числі:			
Виробництво засобів виробництва	55,2	114,5	207,0
Виробництво товарів широкого вжитку	40,3	69,5	172,0
Загальна продукція сільсько-госп. (в цінах 1926-27 рр. в мільяр. карб.)	20,1	30,5	152,0

Примітка: Дані таблиці подано за Б. Гавриловим⁶²⁾.

З наведеної таблиці видно, що в кінці третьої п'ятирічки (1942 р.) виробництво засобів виробництва мало

збільшитись порівняно з 1937 роком на 107%, або в середньому на 20,1% за рік, виробництво товарів широкого вжитку на 72%, або на 14,5% за рік і загальна продукція сільського господарства на 52% з річним середнім приростом 10,4%. Дані про виконання цього плану за три довоєнні роки (1938-40 рр.) вказують на те, що темпи приросту загальної продукції всіх галузей господарства відставали від планових завдань. Але і в такому разі найбільший річний приріст продукції мала важка промисловість і найменше сільське господарство. Так коли продукція важкої промисловості збільшилась за ці три роки на 53,1% (з 55,2 млрд. карб. в 1937 р. до 84,5 млрд. в 1940 р.) або в середньому на 17,7% за рік і легкої на 31,5% (з 40,3 млрд. карб. в 1937 році до 53,0 млрд. карб. в 1940 р.) або на 10,5% за рік, то продукція сільського господарства зроста за цей час всього 13,8% (з 20,1 млрд. карб. в 1937 р. до 23,3 млрд. карб. в 1940 р.) або на 4,6% за рік⁶⁰).

Таким чином в усіх довоєнних п'ятирічних планах советського господарства знайшла своє втілення большевицька імперіялістична політика неспівмірних з економічними можливостями і доцільністю високих темпів розвитку важкої промисловості, як бази воєнної індустрії і тотальної мілітаризації країни, з одночасним відставанням легкої промисловості і сільського господарства. Все це говорить за те, що розвиток советського господарства був спрямований не на мирне будівництво соціалізму і поліпшення матеріального добробуту населення ССРСР, а на воєнні цілі і підбиття вільних народів світу.

В роки третьої советської п'ятирічки (1938-1942 рр.) було знову переведено деякі зміни в структурі планових органів і методах планування, які полягали в повному підпорядкуванні Центрального Управління Народно-Господарського Обліку (ЦУНХУ) органам Держплану та поширенні його роботи на вузько-технічні проблеми виробництва, такі як раціоналізація праці і виробництва, технічні удосконалення та інше, що перед тим належало до компетенції господарських організацій⁶¹).

Всі ці реформи Держплану і часті зміни методів його роботи доправили до повної централізації планування всього господарського життя ССРСР. Само собою зрозуміло, що централізований характер планування і таке ж саме керування особливо негативно впливали на сільське господарство, яке після його колективізації не виходило з постійної кризи, про що большевики вперше офіційно заговорили лише на XIX з'їзді партії в 1952 році.

3. П'ятирічні плани післявоєнного періоду

Четвертий п'ятирічний план так званої відбудови і розвитку господарства ССРСР на 1946-50 рр. затверджений першою сесією Верховної Ради ССРСР в березні 1946 року, намічав відновити довоєнний рівень промисловості і сільського господарства, а потім перевершити цей рівень в значних розмірах, з тим що продукція всієї промисловості в 1950 році повинна була збільшитись на 48% порівняно з 1940 роком⁶²).

Загальну продукцію сільського господарства передбачалось збільшити за п'ятирічку на 28,3% (з 23,0 млрд. карб. в 1940 році до 26,5 млрд. карб. в 1950 році в цінах 1926-27 року); загальний збір зернових культур мав би дати 1270 мільйонів центнерів; поголів'я великої рогатої худоби намічалось довести до 65,3 мільйонів голів і т. д.⁶³).

Плянкові завдання четвертої п'ятирічки, коли вірити советським даним, по розміру промислової продукції були значно перевищені і замість передбаченого росту на 48% вона дала збільшення на 74% (з 183,5 млрд. карб. в 1940 році до 240 млрд. карб. в 1950 р.⁶⁴).

Але сільське господарство, не дивлячись на всі партійно-урядові заходи, залишилось розміром своєї продукції в 1950 році майже на тому ж рівні, яким воно було в 1940 році (з 23,0 млрд. карб. в 1940 році до 24,0 млрд. карб. в 1950 році⁶⁵).

З урожаєм зернових культур в четвертій п'ятирічці повторилась така ж сама історія, яка мала місце в попередніх советських п'ятирічках і замість передбачених 1270 мільйонів центнерів дійсний комірний збір

збіжжя в 1950 році виносив 997 мільйонів центнерів, залишаючись майже без зміни порівняно з 1937-1940 роками⁶⁶).

Те ж саме відбулось і з виконанням плану по росту поголів'я великої рогатої худоби і замість передбачених на кінець четвертої п'ятирічки 65,3 мільйонів голів, кількість її 1950 році становила лише 57,2 мільйонів, або на 8,1 мільйонів голів менше від планових і на 1,2 мільйонів голів менше порівняно з 1916 роком⁶⁷).

Не допомогли в рості сільсько-господарської продукції ні ухвали пленуму ЦК ВКП(б) з 1947 року «Про заходи піднесення сільського господарства в після-воєнний період», ні «історичне» рішення ЦК ВКП(б) і Ради Міністрів ССРСР з жовтня 1948 року «Про перетворення природи ССРСР і запровадження травопільних сівозмін», пізніше визнаних шкідливими, як також і окремий трирічний план розвитку громадського колгоспного і радгоспного тваринництва на 1949-51 роки, затверджений Радою Міністрів і ЦК ВКП(б) в квітні 1949 року. Бо в усіх цих планах, ухвалях і рішеннях ігнорувалася основний вирішальний чинник сільсько-господарського виробництва — селянство, яке позбавлене права розпоряджатися наслідками своєї праці в колгоспах не було матеріально зацікавлене в піднесенні його продуктивності. Криза сільського господарства в кінці четвертої п'ятирічки прибрала ще гострішої форми ніж це було перед початком війни. Для легкої і харчової промисловості бракувало сировини, а для зрослого своєю кількістю населення харчових продуктів і товарів широкого вжитку.

Напрявні планової роботи в четвертій п'ятирічці залишилися ті ж самі що й в третій п'ятирічці — з гоном до ще більшої централізації планування і такого ж централізованого керування всіми ділянками совєтського господарства, в наслідок чого праця Держплану ССРСР ускладнювалась і він неспроможний був виконати покладених на нього завдань. В зв'язку з цим 9 січня 1948 році був організований Державний Комітет Ради Міністрів ССРСР по матеріально-технічному постачанні (Госнаб), який мав займатись організацією

і плануванням розподілу засобів виробництва і постачання ними всіх галузей господарства. На початку п'ятої п'ятирічки, 26 квітня 1951 року, було створено ще один Державний Комітет Ради Міністрів ССРСР по постачанні споживчими і промисловими товарами (Госпродснаб), в завдання якого входило організація планування розподілу цих товарів⁶⁸). Подібні комітети були також організовані і при республіканських Радах Міністрів, але їхні функції як і республіканських органів Держплану зводились до консультативного характеру, а фактичний розподіл усіх засобів виробництва і споживчих товарів переводився Всесоюзними плановими і постачальними установами безпосередньо з Москви.

П'ятий п'ятирічний план розвитку господарства ССРСР на 1950-55 роки складений на основі директив затверджених ХІХ з'їздом КПСС в жовтні 1950 року. За цими директивами в плані намічались такі показники росту господарства ССРСР.

Таблиця ч. 12.

Загальна продукція народного господарства ССРСР за планом п'ятої п'ятирічки.

Види продукції	1955 рік у процентах до 1950 року
Загальна продукція усієї промисловості	170
В тому числі:	
Виробництво засобів виробництва	180
Виробництво товарів широкого вжитку	165
Виробництво продукції сільського господарства:	
зерно	140—150
бавовна-сирець	155—165
цукрові буряки	165—170
льон-прядиво	140—150
картопля	140—150
соняшник	150—160
м'ясо і сало	180—190
молоко	140—150
вовна	200—250

В директивах XIX з'їзду партії річні темпи росту виробництва засобів виробництва були визначені в розмірі 13% і виробництво товарів широкого вжитку 11%⁶⁹). Загальна продукція сільського господарства на кінець п'ятирічки мала б збільшитись приблизно на 50-60%.

За советськими даними план п'ятої п'ятирічки по росту загальної продукції промисловости був виконаний дотерміново за 4 роки і 4 місяці і розмір її в 1955 році збільшився порівняно з 1950 роком на 85%, замість планових 70%, з того виробництво засобів виробництва на 91%, з середнім річним ростом на 13,8% замість планових 13% і виробництво товарів широкого вжитку на 76%, з річним ростом на 11,9% замість планових 11%⁷⁰).

Всі ці дані про темпи росту промислової продукції в п'ятій п'ятирічці, з метою зовнішньої і внутрішньої пропаганди, большевики в значній мірі перебільшили, але і в такому разі її розмір в 1955 році вказує на дальший прискорений розвиток важкої промисловости і зростання виробництва товарів широкого вжитку, хоч і в менших розмірах ніж засобів виробництва. В галузі сільсько-господарського виробництва визначене п'ятирічним планом завдання по росту загальної продукції — зі збільшенням її на 50-60% порівняно до 1950 року, виконано менше ніж наполовину і то лише в останньому році п'ятирічки, що видно з даних таблиці ч. 13.

Таблиця ч. 13.

Загальна продукція збіжжя і технічних культур та виробництво основних продуктів тваринництва в ССРСР в п'ятій п'ятирічці.

Види продукції	у процентах до 1950 року					
	1950 р.	1951 р.	1952 р.	1953 р.	1954 р.	1955 р.
Зерно	100	97	113	104	105	129
Бавовна-сирець	100	105	106	108	118	109
Цукрові буряки	100	114	107	111	95	147
Льон-прядиво	100	76	83	64	85	149

Картопля	100	—	—	78	86	80
Соняшник	100	97	123	146	106	207
М'ясо в убійній вазі	100	96	106	120	129	130
Молоко	100	102	101	103	108	119
Вовна	100	107	122	130	128	142

Примітка: Дані про розмір продукції, за винятком картоплі, взяті з доповіді Хрущова на XX з'їзді КПСС, «Известия» 15. 2. 1956 року; дані про збір картоплі подано на підставі повідомлення ЦСУ.

З матеріалів наведеної таблиці ми бачимо, що загальна продукція таких культур як збіжжя, бавовни, цукрових буряків і соняшника за перших чотири роки п'ятирічки зростала дуже повільно і нерівномірно і то лише за рахунок поширення посівних площ, а картоплі і льону навіть зменшувалась. В 1955 році загальний урожай частини культур порівняно до 1954 року раптово збільшився: збіжжя на 22%, цукрових буряків на 54%, льону-прядива та 74%, соняшника на 95%. В цьому ж році продукція бавовни-сирцю зменшилася порівняно з 1954 роком на 9%, а загальний урожай картоплі був на 20% нижчий ніж в 1950 році.

Раптове збільшення загального урожаю збіжжя і частини технічних культур в кінцевому році п'ятирічки Хрущов на XX з'їзді КПСС намагався пояснити «відомими» міроприємствами ЦК комуністичної партії і советського уряду і зокрема рішеннями таких пленумів ЦК КПСС як лютого-березневого 1954 року і січневого 1955 року, про збільшення виробництва зерна в країні і освоєння цілих земель. При цьому він навмисне промовчав про головну причину, яка вплинула на підвищення урожаю в 1955 році, а саме про сприятливі для хліборобства метеорологічні умови в основних сільсько-господарських районах і зокрема в Україні, які були в цьому році. Безперечно, що і поширення посівних площ в тому числі зернових культур від 112,1 мільйонів гектарів в 1954 році до 126,4 мільйонів гектарів в 1955 році, або на 12,8% (Див. таблиця ч. 14.) повинно було також вплинути на збільшення їхнього загального збору.

Але навіть в цьому сприятливому для радянського хліборобства році завдання п'ятирічного плану по росту загальної продукції сільського господарства виконані менше ніж на половину. Так, коли в плані проєктувалось збільшення комірнього збору збіжжя в 1955 році на 40-50% порівняно з цілим загальним урожаєм 1950 року, що мало б дати для СРСР в кінці п'ятої п'ятирічки біля 1.800 мільйонів центнерів зерна, то фактично було зібрано 1.122 мільйонів центнерів, або на 3,3% менше від загального урожаю і на 29% більше від комірнього збору збіжжя 1950 року (Див. таблиця ч. 17).

Поруч з недовиконанням п'ятирічного плану по виробництві збіжжя, відстають також від контрольних завдань цього плану і розмір інших видів продукції. Загальний урожай бавовни-сирцю в 1955 році був на 46-56% менший від запланованої кількості, цукрових буряків — на 18-23%, картоплі на 70-80%, м'яса поступило на 50-60% менше від плану, молока на 21-31%, вовни на 58-108%. Таким чином і в п'ятій п'ятирічці колективізоване і удержавлене сільське господарство СРСР не позбулось своєї довгорічної кризи і його продукції ледве вистачало для забезпечення внутрішніх потреб країни. Навіть тепер, в 1956 році, після відносно високого урожаю минулого року, більшовицький уряд не спромігся в достатній мірі задовільнити підсоветську людину харчами, і не зважаючи на те, що в СРСР карткова система на харчові продукти була офіційно знесена ще в 1948 році, але там і зараз залишились в силі урядові постанови, які обмежують продаж їх населенню в одні руки.

Яскравим документом, який свідчить про нестачу сільсько-господарських продуктів в Радянському Союзі в 1956 році є проєкт постанови Ради Міністрів СРСР «Про заходи боротьби з витрачанням з державних фондів хліба та інших продовольчих продуктів на корм худобі» оголошений в «Известиях» 29. 6. 1956 р. В цій постанові пишеться буквально наступне: «Згодовування хліба та інших продуктів худобі можна було б усунути шляхом забезпечення продажу фуражу

для худоби і птиці, які перебувають в особистій власності у мешканців міст, передмість і робітничих селищ, у необхідній кількості і по цінах, більш вигідних, ніж продаються хліб, крупи і картопля. Але це вимагало б додаткового виділення великої кількості фуражу, а фураж — це, насамперед, зерно, і держава тепер не може виділити для цієї мети необхідної кількості концентрованих кормів». Цим самим комуністичні керівники ствердили, що їхня декларація на XIX з'їзді КПРС, про те, що зернова проблема в СРСР, яка до того часу рахувалась найбільш гострою і важливою, вирішена з успіхом остаточно і безповоротно, є звичайним блефом, бо вона і тепер, після XX з'їзду партії залишилась такою ж гострою і невирішеною як і раніше і в радянській державі по старому бракує хліба, а до того ще й картоплі, яку більшовики, як видно, теж зараховують до групи концентрованих кормів. Але крім хліба і картоплі СРСР не має в достатній кількості й інших продуктів харчування, зокрема таких як м'ясо і молоко, про що видно з тієї ж постанови, в якій говориться «що зрослі потреби міського населення в молоці і особливо в м'ясі задовільняються ще неповністю навіть у великих промислових центрах, бо держава покищо не має достатньої кількості цих продуктів».

З цього виходить, що населення менших промислових центрів і міст постачається державою ще гірше і вимушені купувати ці продукти на приватному ринку, по підвищених цінах, на що в робітників і службовців з середньою зарплатною платією не вистачає грошей. Не краще звичайно, стоїть справа і з харчуванням більшої частини сільського населення СРСР, бо ж тих продуктів, які одержують колгоспники від колгоспів за вироблені ними трудові та з мізерних за своїм розміром присадибних господарств вистачає прожити лише впроголодь.

РОЗДІЛ III

СТАН СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА С С С Р
В ОКРЕМИХ П'ЯТИРІЧКАХ

1. Стан рослинництва

В повідомленні Державної комісії по перспективному плануванню народного господарства і ЦСУ про підсумки виконання п'ятого п'ятирічного плану розвитку С С С Р на 1951-55 рр. (Див. «Известия» 25. 4. 1956 р.) сказано, що сільське господарство в п'ятій п'ятирічці піднесено на вищий ступінь і добилося значних успіхів по виробництву зерна, технічних культур і основних продуктів тваринництва. Для підтвердження неіснуючих успіхів в повідомленні приводяться майже ті ж самі матеріяли, які були подані Хрущовим у звітній доповіді на XX з'їзді КПСС. В розділі сільське господарство, тобто порівнянням у відсотках продукції сільського господарства в п'ятій п'ятирічці до невідомого її об'єму в 1950 році. В дійсності ці успіхи обмежуються головним чином поширенням посівних площ під культурами, ростом механізації виробництва і збільшенням поголів'я продуктивної худоби, в першу чергу дрібної — свиней і овець. А це ще не означає, що сільське господарство С С С Р піднеслося на вищий ступінь свого розвитку, бо продукція його, як видно, збільшилася в таких незначних розмірах порівняно з поширенням посівних площ і кількісним ростом поголів'я худоби, що совєтська влада вирішила і надалі тримати в таємниці всі числові дані про її об'єм.

Але звернемося до основних показників, які характеризують сільське господарство С С С Р в окремих п'ятирічках і його сучасний стан.

Таблиця ч. 14.

Посівні площі С С С Р (мільйонів га¹⁾)

	1913	в кор-	1928	1937	1940	1950	1954	1955
	в теп. донах							
	кордо-							
	нах							
	1939 р.							
Вся посівна площа	118,2	105,0	113,0	135,3	150,4	146,3	166,1	185,6
Всі зернові культури	104,6	94,4	92,2	104,5	110,5	102,9	112,1	125,4
В тому числі:								
Озимі зимові культури	37,1	32,9	30,7	37,6	38,2	36,5	36,6	38,9
з них:								
Жито озиме	28,2	25,0	24,1	22,7	23,1	23,6	20,5	19,1
Пшениця озима	8,3	7,3	6,2	14,3	14,3	12,5	15,7	18,3
Ярі зимові культури	67,5	61,5	61,5	66,9	72,3	66,4	75,5	88,4
з них:								
Пшениця яра	24,7	24,3	21,5	27,1	26,0	26,0	33,6	42,2
Кукурудза	2,2	1,3	4,4	2,8	3,6	4,8	4,3	9,1
Ячмінь ярий	12,7	10,8	6,9	8,6	10,5	8,2	10,3	9,3
Овес	19,1	16,9	17,2	17,6	20,2	16,2	15,9	14,8
Гречка	2,2	2,0	2,9	1,8	2,0	3,0	2,8	2,8
Просо	3,5	3,5	5,7	4,4	6,0	3,8	5,5	7,7
Риж	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Стручкові	1,6	1,2	1,0	3,0	2,4	2,0	1,8	1,4
Технічні культури	4,9	4,5	8,6	11,2	11,8	12,2	11,8	12,3
В тому числі:								
Бавовна	0,69	0,69	0,97	2,12	2,08	2,32	2,20	2,20
Льон довгунець	1,25	1,02	1,36	2,13	2,10	1,90	1,11	1,43
Коноплі	0,68	0,65	0,91	0,58	0,60	0,56	0,58	0,59
Соняшник	0,98	0,97	3,90	3,25	3,54	3,59	4,03	4,24
Цукрові буряки (фабр.)	0,68	0,65	0,77	1,19	1,23	1,31	1,60	1,75
Овочево-баштанні і картопля	5,1	3,8	7,7	9,0	10,0	10,5	11,0	11,4
В тому числі:								
Картопля	4,2	3,1	5,7	6,9	7,7	8,6	8,7	9,1
Овочі (городина)	0,6	0,5	0,8	1,4	1,5	1,3	1,5	1,5
Кормові культури	3,3	2,1	3,9	10,6	18,1	20,7	31,2	35,7
В тому числі:								
Посів на силос	—	—	—	0,7	0,8	1,3	3,9	5,7

Кормові корнеплоди і кормові баштани	—	—	0,3	0,8	1,0	1,2	1,8	1,6
Однорічні трави	0,8	0,6	1,1	3,5	4,2	7,0	9,4	14,7
Багаторічні трави без покривні посіву біж. р.	—	—	0,2	1,4	1,2	1,2	0,8	0,7
Укїсна площа багаторічних трав посіву минулих років	2,5	1,5	2,5	4,2	10,9	10,0	15,3	13,0
Крім того, багаторічні підпокривні трави	—	—	1,0	3,9	4,3	4,9	5,9	4,7

Примітка: В площу посівів на силос включено кукурудзу використану на силос — 4,6 мільйонів га. в 1955 році; в посівну площу однорічних трав включено кукурудзу використану на зелений корм — 4,2 мільйонів га в 1955 році.

З наведених даних видно, що посівні площі ССРСР збільшились з 1913 р. (в сучасних кордонах) по 1955 р. на 67,6 мільйонів га, або на 57,2%. За цей же час площа під зерновими культурами збільшилась всього на 21,8 мільйонів га, або на 20,8% і коли в 1913 р. їхня питома вага у загальній посівній площі становила 88%, то в 1955 р. вона знизилася до 68%. Одноразово з цим надзвичайно поширились площі під технічними культурами, картоплею, овочевими і кормовими рослинами. Якщо в 1913 році технічними культурами було зайнято 4,1% загальної посівної площі, овочево-баштанними разом з картоплею 4,3% і кормовими культурами 2,8%, то в 1955 році їхня посівна площа відповідно збільшилась: перших до 6,5%, других до 6,1% і третіх до 19,2% загальної посівної площі ССРСР.

Такі корисні зміни в структурі посівних площ, які мали місце в ССРСР, в нормальних господарських відносинах мали б супроводжуватись ростом урожайності сільсько-господарських культур, однак в советських умовах з його державно-колективною системою господарства, цей процес постійно гальмувався, що можна бачити з наступної таблиці.

Таблиця ч. 15.

Урожай основних сільсько-господарських культур в ССРСР (в центнерах з 1 га).

	1913	1928	1940	1950	1953	1954	1955
1) Зернові (комірний збір)	8,5	7,9	8,6	8,4	8,2	8,1	8,9
2) Цукрові буряки	167,4	131,7	141,1	151,1	152,6	111,4	174,2
3) Картопля	72,0	80,0	108,8	92,3	75,0	78,5	69,3

Примітки: 1) Урожай зернових за 1913-1940 рр. і цукрових буряків за 1913-1928 рр. обчислено за С. Прокоповичем⁷²); картоплі за 1913-1950 рр. — В. Мерцаловим⁷³); за 1953-1955 рр. на основі матеріялів XIX з'їзду ВКП(б)⁷⁴) і XX з'їзду КПСС⁷⁵) та даних таблиці ч. 14; і цукрових буряків за 1940-1955 рр. журнал «Вестник Статистики»⁷⁶); і даними про посівні площі. 2) Комірний збір зернових культур в 1950-1955 рр. прийнято на 25% менший порівняно з біологічним урожаєм, про що подається далше.

Як видно з числового матеріялу наведеної таблиці, урожай з одного га посівної площі основних сільсько-господарських культур в ССРСР на протязі минулих 42 років майже не змінився, залишаючись на тому ж самому низькому рівні, яким він був з 1913 році. Між тим урожай цих культур в західноєвропейських країнах лише за останні 15 років збільшився: зернових на — 5-6 центнерів з гектара, а цукрових буряків і картоплі на 50-60 центнерів⁷⁷). Про різницю висоти урожаю в ССРСР і західноєвропейських країнах дуже добре ілюструють дані таблиці ч. 16.

Таблиця ч. 16.

Урожай основних сільсько-господарських культур в ССРСР та в окремих країнах Західної Європи (в центнерах з одного га⁷⁸).

	Роки	Середній урожай в цент. з 1 га		
		зернові	цукрові буряки	картопля
ССРСР	1951-55	8,4	150,0	75,0
Франція	1949-52	21,5	335,0	—

Західна Німеччина	1950-54	25,2	376,5*)	224,2
Данія	1950-52	31,1	—	193,0
Голландія	1950-52	31,4	367,0	271,0

Як бачимо, урожай основних культур в СРСР в роки п'ятої большевицької п'ятирічки був в 2-3 рази нижчий від урожаю в країнах Західної Європи. Які ж причини стояли на перешкоді росту урожаю в Союзі? Звичайно, що такою перешкодою не могли бути ґрунтово-кліматичні умови, які, як відомо, в головних сільсько-господарських районах СРСР є значно сприятливіші для хліборобства ніж в більшій частині західноєвропейських країн. Отже в Союзі існують інші причини, які стало гальмують загальний розвиток сільського господарства і створюють такі виробничі умови, при яких одержати високі урожаї є неможливим. Головною з цих причин є антинародна політично-господарська система з її колективізацією і знеосібленням сільсько-господарського виробництва, коли селянин позбавлений права вільно працювати на власній землі і вільно розпоряджатись виробленою ним продукцією, цілком байдуже ставиться до наслідків примусової праці, що тягне за собою поганий обробіток ґрунту, такий же поганий догляд за посівами і величезні втрати при збиранні урожаю.

Другою важливою причиною низьких урожаїв є советська система централізованого планування сільського господарства, при якій колгоспам і радгоспам примусово нав'язувались державними планами органами до посіву такі культури, які не відповідали ні економічним, ні ґрунтово-кліматичним умовам даних господарств, як також їхній спроможності впоратись з доглядом за цими культурами.

І нарешті третьою причиною цих низьких урожаїв є відсталість, як до теперішнього часу, агротехніка сільсько-господарського виробництва і зокрема недостатня кількість добрив. За офіційними советськими даними в СРСР в 1955 році було вироблено 9,6 мільйонів тонн мінеральних добрив⁸⁰⁾. При посівній площі в цьому ж

*) За 1953 р.

році в 185,85 мільйонів га виходить, що на кожний гектар його припадало біля 52 кілограми. Між іншим в Західній Німеччині в 1953 році на 1 га було внесено 163,6 кілограмів мінеральних добрив⁸⁰⁾, або в три рази більше ніж в СРСР в 1955 році.

Внаслідок сталих низьких урожаїв, а також великих втрат зерна під час жнив, які часто перевищують 25% цілого біологічного урожаю збіжжя⁸¹⁾, продукція основних культур в СРСР зростала дуже повільно і то головним чином за рахунок поширення посівних площ, про що стверджують дані наступної таблиці.

Таблиця ч. 17.

Посівні площі та загальна продукція основних сільсько-господарських культур в СРСР⁸²⁾.

	1913	1928	1940	1950	1953	1954	1955
I. Зернові культури:							
Посівна площа млн. га	94,4	92,2	110,5	102,9	107,1	112,1	126,4
Біологічний урожай (на полі) млн. центнер.	—	—	1190	1160	1172	1218	1496
Дійсний комірний збір (Посівний матеріал*)	801	732	952	870	879	914	1122
Чистий збір урожаю млн. цент.	122	120	144	134	139	148	154
Чистий збір урожаю млн. цент.	679	612	808	736	740	766	958
II. Цукрові буряки:							
Посівна площа млн. га	0,65	0,77	1,23	1,31	1,50	1,60	1,76
Заг. урожай млн. цент.	108,8	101,4	173,6	198,2	228,9	188,3	306,6
III. Картопля:							
Посівна площа млн. га	3,1	5,7	7,7	8,6	8,3	8,7	9,1
Заг. урожай млн. цент.	224	459	838	794	620	682	655

Примітка: Втрати зерна під час жнив в 1950-55 роках прийнято 25% від біологічного урожаю.

З цих даних видно, що в 1954 році, в якому урожай зернових культур з одного га посівної площі можна рахувати за пересічний для цілої п'ятої п'ятирічки, при поширенні їхніх посівних площ порівняно з 1913

*) Посівний матеріал прийнято 1,30 центнерів на 1 га.

роком на 17,7 мільйонів га (на 18,7%), чистий збір зерна збільшився на 87 мільйонів центнерів (на 11,4%). Таким чином за 41 рік чистий збір зерна з розрахунку на один га посівної площі не тільки що не збільшився, а навпаки зменшився на 0,4 центнери (на 5,5%).

Посівна площа цукрових буряків за час з 1913 по 1954 рік поширилась на 146,1%, а загальний урожай за цей же період збільшився на 72,5%, або на 73,6% менше ніж посівна площа. Збільшення загального урожаю картоплі відбувалось рівночасно з поширенням посівних площ і урожайність її в п'ятій п'ятирічці була нижчою ніж в попередні роки.

При аналізі числового матеріялу цієї таблиці на перший погляд видається, що з продукцією зб жжя в ССРСР справа начебто стоїть цілком задовільно і коли урожайність зернових культур і залишилась низькою, то за те поширились їхні посівні площі і в цей спосіб зернова проблема в ССРСР остаточно вирішена і запаси хліба в країні значно збільшились в порівнянні з попередніми п'ятирічками. Але коли обчислити скільки припадає чистого збору зерна на душу населення тоді виявляється, що нестача хліба в ССРСР в теперішній час є такою ж гострою проблемою якою вона була і перед кількома роками.

Таблиця ч. 18.

Чистий збір зерна і кількість його на душу населення в ССРСР.

	1913	1928	1940	1950	1953	1954	1955
Населення — млн. душ	139,3	150,4	191,7	184,5	193,5	196,5	199,5
Чист. збір зерна млн. цен.	679	612	808	736	740	766	958
Припадає зерна на душу населення — центнерів	4,9	4,0	4,2	4,0	3,8	3,9	4,8

Примітка: а) Число населення 1913-1928 років подано в старих кордонах і для 1940-1955 років в нових. б) Кількість населення обчислено за д-р К. Вагнером⁸³), енциклопедичним словником⁸⁴) та статистичним збірником⁸⁵).

Як бачимо, виробництво зерна в ССРСР на душу населення ні в одному році не досягнуло дореволюційного рівня і було на 0,1—1,1 центнерів менша ніж в 1913 р. Такою кількістю зерна можна було забезпечити лише внутрішні потреби населення країни хл'бом та поголів'я сільсько-господарських тварин концентрованими кормами. Для тврення воєнних стратегічних запасів та для експорту його до сателітних країн, зб жжя в ССРСР є замало, а коли це й робиться, то тільки за рахунок зменшення норм споживання власним населенням.

В світлі цього стають зрозумілими большевицький плян освоєння десятків мільйонів гектарів цілих земель, посушливих степів Казахстану і Сибіру та заходи пов'язані з поширенням посівної площі кукурудзи. Бо Москві з її імперіялістичною зовнішньою політикою, скерованою на підбиття і каламучення вільного світу потрібно більше хліба ніж вона мала його дотепер. Крім того розбудова на Середньо-Азійських просторах і Сибіру нової хліборобської бази, поруч з важкою промисловістю, і зв'язане з цим примусове переселення людности із давніх загосподарених європейських областей країни до рідко заселених районів Азії має для московської імперії також велике воєнно-стратегічне значення в її дальшій експанзії на цьому континенті.

Чи згадані заходи допоможуть в значних розмірах збільшити зернову продукцію ССРСР і піднести сільське господарство його на вищий рівень, покаже майбутнє. Але тимчасом пляноване з центру сільсько-господарське виробництво Советського Союзу розміром загальної продукції на душу населення і одиницю посівної площі, ще й тепер не досягнуло рівня 1913 року, про що можна бачити з наступних двох таблиць.

Таблиця ч. 19.

Розмір загальної продукції сільського господарства на душу населення в ССРСР (в цінах 1926-27 року).

	1913	1928	1940	1950	1952	1955
Загальна продукція — мільярд. карб.*)	22,3	15,0	23,3	24,0	25,6	30,0
Населення — мільй. душ**)	139,3	150,4	191,7	184,5	190,5	199,5
Продукція на душу населення в карбованцях	160,0	99,7	121,5	130,1	134,4	150,4
Продукція на душу населення у процентах до 1913 року	100,0	62,3	63,4	81,3	84,0	94,0

Кількість загальної продукції сільського господарства з розрахунку на душу населення в 1955 році було на 6% менше ніж в 1913 році, в 1952 році — на 16%, в 1950 році — на 18,7%, в 1940 році — на 36,6% і в 1928 році — на 37,3%.

Про низький рівень сільського господарства ССРСР стверджують також дані розміру його загальної продукції з розрахунку на 1 гектар посівної площі.

Таблиця ч. 20.

Розмір загальної продукції сільського господарства на 1 га посівної площі в ССРСР (в цінах 1926-27 рр.).

	1913	1928	1940	1950	1953	1955
Загальна продукція в мільярд. карбованцях	22,3	15,0	23,3	24,0	25,6*	30,0
Посівна площа — мільй. га	105,0	113,0	150,4	146,3	157,2**)	183,3
Продукція на 1 га посівної площі — в карбованцях	212,4	132,7	154,9	164,0	162,8	161,5
Продукція на 1 га посівної площі у процентах до 1913 р.	100,0	62,5	72,5	77,2	76,6	76,0

*) Див. табл. ч. 10.

**) Див. табл. ч. 18.

*) Продукція за 1952 рік. (В 1953 році вона не була більшою від 1952 року).

**) Див. постанову лютого-березневого пленуму ЦК КПСС 1954 р. «Известия», 6. II. 1954 р., в якій зазначено, що посівні площі в 1953 році порівняно з 1940 роком збільшились на 6,3 мільйонів га.

Як бачимо, з розміром загальної продукції сільського господарства з розрахунку на 1 га посівної площі справа виглядає ще гірше, ніж на душу населення. І коли в 1913 році на один гектар посівної площі припадало 212,4 карбованців загальної продукції сільського господарства, то в наступні роки советських п'ятирічок вона складала лише 3/4 дореволюційної продукції і навіть в 1955 році була на 24% менша, ніж в 1913 році. Ці факти служать ще одним доказом неспроможности колгоспної системи, яка гальмує нормальний розвиток виробничих сил сільського господарства, не дивлячись на його механізацію.

2. Деякі дані про механізацію сільського господарства ССРСР

Таблиця ч. 21.

Парк тракторів і основних сільсько-господарських машин в сільському господарстві ССРСР.

		Все сільське господарство			В тому числі МТС		
		1940	1950	1955	1940	1950	1955
Тракторів	тис. штук	531	595	844	435	482	669
Тракторів в перелік. на 15 силні		684	933	1439	557	739	1199
Вантажних автомашин	тис. штук	228	283	544	40	57	95
Плугів тракторних	"	491	519	704	418	445	610
Луцильників тракторних	"	132	160	288	113	138	248
Культиваторів тракт.	"	272	317	616	235	266	542
Сівалок тракторних	"	312	352	709	263	301	607
Картоплесаджалок тракт.	"	18	13	40	16	10	34
Зернових комбайнів	"	182	211	338	153	173	290
Бурякових комбайнів	"	—	0,1	8,1	—	0,1	7,5
Картопляних комб.	"	—	0,1	12,0	—	—	10,1
Машин для збир. тех. культ.	"	11,8	14,5	57,2	11,0	14,2	54,9
Сінокосарок самохід. і тракт.	"	17	54	319	5	41	281
Зерноочисних машин	"	8	14	35	5	10	28

Увесь тракторний парк і основні сільсько-господарські машини в ССРСР, як відомо, знаходяться в посі-данні МТС і радгоспів. При чому на долю МТС в 1940-

1955 роках приходилось 78,7% усіх тракторів (в перерахунок на 15 — сильні) і 80-90% основних сільсько-господарських машин. В розпорядженні колгоспів залишилось лише невелика кількість кінного знаряддя для обробки ґрунту і збирання сіна, частина зерноочисних машин і машин для підготування кормів⁸⁷).

В такий спосіб колгоспне виробництво, позбавлене права і можливостей мати свої власні сільсько-господарські машини, потрапило в повну залежність від машино-тракторного парку державних МТС. За користування цим парком советська держава у вигляді натуральної оплати гривласнос собі 25-30% хліборобської продукції колгоспів, що разом з натуральними поставками і «добровільною» продажою зерна тій же державі перевищує 50% комірного збору урожаю в колгоспних господарствах.

Цією зручністю завуальованої експлуатації підсоветського колгоспного селянства за допомогою МТС і пояснюється їхня розбудова та даліше посилення механізації колгоспного виробництва.

Таблиця ч. 22.

Механізація основних сільсько-господарських робіт в колгоспах (у % до загального обсягу даної роботи в колгоспах⁸⁸).

	1940	1950	1955
Оранка парів	83	92	98
Оранка зябу	71	93	99
Посів озимих культур	53	75	97
Посів ярих культур	52	64	92
Посів зернових культур	56	73	94
Посів бавовни	81	92	99
Посів цукрових буряків	100	92	96
Збирання урожаю зернових культур комбайнами	43	51	81
Збирання урожаю цукрових буряків комбайнами	—	2	30

3. Стан тваринництва в СССР

Від руйнуючої большевицької аграрної політики далеко більшого знищення ніж хліборобство зазнало

тваринництво, яке після примусової колективізації сільського господарства ні в одній советській п'ятирічці не досягнуло стану, в якому воно було в 1916-28 роках. Про низький рівень розвитку скотарства і його занепад в роках п'ятої п'ятирічки свідчить постанова вересневого пленуму ЦК КПСС 1953 року, в якій зазначено: «Поголів'я корів в країні (за станом на 1. липня 1953 року) не досягнуло довоєнного рівня на 3,5 мільйонів голів, а в порівнянні з 1928 роком зменшилось на 8,9 мільйонів голів. Тільки за один 1952 рік допущено скорочення загальної кількості великої рогатої худоби в цілому по країні на 2,2 мільйон., а поголів'я корів на 550 тисяч голів. При цьому треба мати на увазі, що в країні відбулося скорочення поголів'я коней — в порівнянні з дореволюційним періодом на 60%, із довоєнним 1940 роком — на 27%. Державні пляни збільшення поголів'я тварин з року в рік не виконуються. В наслідок поганого догляду за худобою продовжує залишатись надзвичайно низькою продуктивність тваринництва. При чому в останній час в колгоспах має місце зниження удоїв молока, настриг вовни і ряду інших якісних показників по тваринництву. Великі щорічні втрати худоби мають колгоспи від загибелі тварин і не додержують значну кількість молодняку в наслідок яловости маточного поголів'я.»⁸⁹). За цією постановою проектувалось довести поголів'я продуктивної худоби по всьому сільському господарстві в 1954 році до слідуєчих розмірів:

Великої рогатої худоби	65,9 мільйонів голів
В тому числі корів	29,2 " "
Свиней	34,5 " "
Овець і кіз	144,4 " "

Як видно з даних таблиці ч. 23 цей плян на 1. 10. 1954 року був недовиконаний в таких розмірах: по великій рогатій худобі на 1 мільйон голів, по коровах на 1,7 мільйонів голів, по вівцях і козах на 7,6 мільйонів голів. Лише по росту поголів'я свиней плянові завдання були не тільки виконані, але й перевиконані, однак з умовою, що в число дорослих свиней зараховані також поросята віком до трьох місяців. Не-

виконання рішень вересневого пленуму ЦК КПСС по розвитку скотарства в 1954 році як по кількісним, так і якісним показникам примусило большевиків видати нову спеціальну постанову так званого січневого пленуму ЦК КПСС про збільшення виробництва продуктів тваринництва. Цей пленум, так само як і вересневий визнав, «Що рівень розвитку тваринництва в теперішній час, особливо по продуктивності, а також і по кількості худоби не забезпечує потреб населення в продуктах скотарства, а легкої і харчової промисловості — сировиною. Громадське тваринництво продовжує залишатись найбільш відсталою галуззю сільського господарства... В багатьох колгоспах і радгоспах в наслідок поганої годівлі, догляду і утримання спостерігається великі втрати худоби від загибелі та яловості маточного поголів'я.»⁹⁰).

Тепер всю вину за незадовільний стан тваринництва січний пленум покладає на Держплан, Міністерство сільського господарства і радгоспів, партійні, урядові і сільсько-господарські установи республік, країв і областей, які начебто не зуміли перебудувати свого керівництва цією важливою галуззю виробництва. Цим разом в постанові пленуму зовсім не згадується про підвищення заінтересованих колгоспників в розвитку громадського тваринництва, які й надалі залишилися цілком байдужими до большевицьких експериментів в сільському господарстві. Замість цього робиться на тиск на посилення партійно-політичної роботи на селі і поліпшення керівництва сільським господарством з боку партійних і державних органів.

Аналогічні постанови за час большевицького панування виносились уже багато разів, проте стан тваринництва в ССРСР від цього не поліпшився, бо не усунена головна причина, яка стояла і стоїть на перешкоді не тільки нормального розвитку господарства, але й всього сільського господарства — невірнична колгоспна система.

Про кількісний і якісний стан тваринництва в Союзетському Союзі вказують числові дані, які приведено в наступних таблицях.

Таблиця ч. 23.
Поголів'я худоби в ССРСР.

Р о к и	Велика В тому		Вівці В тому		
	Коні ⁹²	рогата худоба	числі корів	і жовні овець	
1916 р. на 1. січня	38,2	53,4	23,0	96,3	—
1928 р. "	36,1	66,8	33,2	27,7	114,6
1934 р. "	—	33,5	19,0	11,5	36,5
1941 р. "	21,0	54,5	27,8	27,5	91,6
1946 р. "	—	47,6	22,9	10,6	70,0
1950 р. "	13,7	58,1	24,6	22,2	93,6
1953 р. "	15,3	56,6	24,3	28,5	109,9
1954 р. на 1. жовтня	—	64,9	27,5	51,1	136,8
1955 р. "	—	67,1	29,2	52,2	142,6

З числових даних цієї таблиці можна зробити такі висновки:

1) Поголів'я продуктивної худоби в ССРСР за станом на 1-го січня 1928 року, не дивлячись на знищення її під час першої світової війни, а особливо в роки громадянської війни і большевицької господарської політики в період військового комунізму, не тільки що не зменшилось в порівнянні до 1916 року, а навпаки збільшилось: великої рогатої худоби — на 8,4 мільйонів голів (на 14,4%), в тому числі корів — на 4,4 мільйонів (на 15,3%), свиней на 4,7 мільйонів (на 20,4%), овець і кіз — на 18,3 мільйонів (на 19,0%). Лише одно поголів'я коней не досягнуло рівня 1916 року. Цей приріст поголів'я продуктивної худоби відбувався виключно в період НЕП-у (1923-28 рр.), коли майже вся худоба знаходилась в приватному користуванні селян і сільське господарство не було сколективізоване.

2) В наслідок примусової колективізації села (1929-1933 рр.) і зв'язаного з нею масового винищування худоби, кількість її на початок 1934 року порівняно з 1928 роком катастрофічно зменшилась: коней приблизно на 20 мільйонів або більше ніж в два рази, великої рогатої худоби — 33,3 мільйонів (на 49,9%), в тому числі корів на 14,2 мільйонів (на 42,8%), свиней —

на 16,2 мільйонів (на 58,5%), овець і кіз — на 78,1 мільйонів (на 68,2%).

3) За наступний семирічний період (1934-40 рр.) сколективізоване сільське господарство ні по одному виду продуктивної худоби не досягнуло рівня 1928 року, з тим що на 1-го січня 1941 року великої рогатої худоби було — на 12,3 мільйонів (на 18,4%) менше ніж в 1928 році, в тому числі корів — на 5,4 мільйонів (на 16,3%), свиней — на 0,2 мільйонів (на 0,7%), овець і кіз на 23 мільйонів (на 20,0%).

4) За період другої світової війни тваринництво в СРСР знову зазнало великих втрат, хоч і в менших розмірах, крім поголів'я свиней, ніж це було за роки примусової колективізації.

Поголів'я продуктивної худоби на початок 1946 року зменшилось порівняно з 1941 роком в таких розмірах: великої рогатої худоби — на 6,9 мільйонів голів (на 12,7%), в тому числі корів — на 4,9 мільйонів (на 17,6%), свиней на 16,9 мільйонів (на 61,4%), овець і кіз на 21,6 мільйонів (на 23,6%).

5) І нарешті за дві післявоєнні п'ятирічки (1946-1955 рр.) кількість продуктивної худоби в СРСР, значно збільшилась, але не в таких великих розмірах, як було запроєктовано в советських п'ятирічних планах розвитку народного господарства та в спеціальному трирічному плані розвитку громадського тваринництва на 1949-51 рр., а також в постановках пленумів ЦК КПСС 1953-55 рр.

За станом на 1-го жовтня 1955 року порівняно з 1-им січнем 1946 року поголів'я великої рогатої худоби збільшилось — на 19,5 мільйонів голів (на 40,3%), в тому числі корів — на 6,3 мільйонів (на 27,5%), свиней — на 41,6 мільйонів (на 392,4%), овець і кіз на 72,6 мільйонів (на 103,7%). Такі кількісні зміни поголів'я продуктивної худоби за останні 10 років не можна вважати за великі досягнення в галузі тваринництва. В нормальних господарських умовах з середнім річним приплодом худоби і нормальним браком, кількість її могла бути далеко більшою. Крім того треба мати

на увазі, що загальне поголів'я худоби в СРСР разом з кіньми, при перерахунку її за умовними одиницями на велику рогату худобу, ще в жовтні 1955 року було на 9,3 мільйонів менше ніж в січні 1928 року*).

Головною перешкодою, яка гальмує правильний розвиток советського тваринництва і затримує його кількісний і якісний ріст, є большевицька політика з її соціально-економічними експериментами та усуспільненням всіх ділянок сільсько-господарського виробництва. Ще в довоєнний період, партія і уряд надавали абсолютну перевагу розвитку громадського тваринництва і створенням невідповідних господарських умов штучно затримували його ріст в приватному користуванні підсоветського населення.

В післявоєнні п'ятирічки для збільшення поголів'я продуктивної худоби в усуспільненому секторі застосовується масове вивласнення її, спочатку в селян, а пізніше в робітників і службовців. Вперше після закінчення другої світової війни правне оформлення цього насилля над селянами знайшло своє втілення в постанові Ради міністрів СРСР і ЦК ВКП(б) 18 квітня 1949 року, якою виконання трирічного плану розвитку громадського колгоспного і радгоспного тваринництва на 1949-51 роки забезпечувалось примусовою контракцією і купівлею її по твердих державних цінах в селян колгоспників. В цей спосіб було відібрано в селян декілька мільйонів голів лише одного молодяку великої рогатої худоби. Пізніше такого самого насилля зазнали робітники і службовці, яких постановою Ради міністрів СРСР з 27 серпня 1956 року фактично позбавлено права тримати продуктивну худобу⁽³⁾. За цією постановою робітники і службовці міст примусені будуть «продати» її радгоспам і колгоспам за цінами визначеними урядом.

Ми не маємо точних даних про кількість худоби, яка була вивласнена в робітників і службовців. Але коли припустити, що зі всього поголів'я худоби, яке було

* Поголів'я худоби вираховано на основі коефіцієнта ФАО: кінь — 1; одна голова великої рогатої худоби — 0,80; свиня — 0,25; вівця і коза — 0,08; птах — 0,04.

в їхньому користуванні за станом на 1. X. 1955 р. лише 50% буде передано колгоспам і радгоспам, то і в такому разі ці господарства одержать: великої рогатої худоби 3,8 мільйонів голів в тому числі корів 2,2 мільйонів, свиней 3,3 міль., овець і кіз 4,4 міль. (Див. Таблиця ч. 24). Ці міроприємства допоможуть у значній мірі (на 5-10%) збільшити питому вагу продуктивної худоби усупільненого сектора, в якому уже в 1955 році було скупчено понад 50% всього поголів'я ССРСР.

Таблиця ч. 24.

Розподіл продуктивної худоби по категоріях господарств в ССРСР в мільйонах і процентах до даного виду худоби^{)}.*

Категорії господарств	Вел рог. корови		свині		вівці		кози			
	худоба									
	1. 1. 1. X.	1. 1. 1. X.	1. 1. 1. X.	1. 1. 1. X.	1. 1. 1. X.	1. 1. 1. X.	1. 1. 1. X.	1. 1. 1. X.		
	1941	1955	1941	1955	1941	1955	1941	1955		
Всі категорії господарств — мільйони голів	54,5	67,1	27,8	29,2	27,5	52,2	79,9	124,9	11,7	17,7
В тому числі:										
Радгоспні і інші держ. господ. — мільйони голів*)	3,1	4,6	1,2	1,7	2,9	6,6	6,7	12,5	0,09	0,08
В процентах до даного виду худоби	6,9	2,2	4,7	6,2	11,9	13,9	8,9	12,3	1,1	2,2
Колгоспи — мільйони голів	20,1	30,1	5,7	10,8	8,2	23,2	39,1	82,4	2,8	2,6
В процентах до даного виду										

*) Поголів'я худоби в радгоспах і інших державних господарствах показано без худоби заготовленої на забій державними і кооперативними організаціями, яка на час перепису була на тваринних базах і пунктах передзабійного утримання, але вона включена в поголів'я худоби всіх категорій господарств.

худоби	36,8	45,8	20,4	36,8	29,9	44,5	49,0	66,0	24,0	14,8
Допомічні господарства колгоспників — мільйони голів	19,2	23,1	12,7	12,2	8,6	15,0	25,4	23,2	6,2	9,7
В процентах до даного виду худоби	35,3	34,4	45,5	31,3	28,8	28,8	31,8	18,6	53,4	54,7
Допомічні господарства робітників і службовців — мільйони голів	4,9	7,6	3,5	4,4	2,7	6,6	2,6	3,8	2,2	4,9
В процентах до даного виду худоби	35,3	34,4	45,5	31,3	31,3	28,8	31,8	18,6	53,4	54,7
Одноосібні селянські господарства і інші — мільйони голів	6,7	0,12	4,7	0,07	4,7	0,09	5,6	0,08	0,3	0,09
В процентах до даного виду худоби	12,3	0,2	16,7	0,2	17,1	0,2	7,0	0,1	2,6	0,4

З цих даних видно, що в розділі поголів'я продуктивної худоби між окремими категоріями господарств за період 1941-55 рр. відбулися досить великі зміни на користь усупільненого сектора тваринництва. Так, коли на 1. 1. 1941 року товарні фарми колгоспів, радгоспів і інших державних господарств мали зі всього поголів'я: великої рогатої худоби 43,3%, корів 25,1%, свиней 41,8%, овець 57,9%, то на 1. X. 1955 р. в них вже було великої рогатої худоби 54,0%, корів 43,0%, свиней 58,4% і овець 78,3%. Це збільшення питомої ваги продуктивної худоби в усупільненому секторі відбувалося в останньому часі за рахунок ліквідації одноосібних селянських господарств на новоокупованих ССРСР територіях і вивласненням частин їхньої худоби для організації колгоспних ферм, а також примусової її контрактації колгоспами і радгоспами в допоміжних господарствах колгоспників, та штучним за-

триманням через невідповідні господарські умовини розвитку тваринництва, яке було в приватному користуванні підсоветського населення.

Не дивлячись на те, що в останні роки п'ятої п'ятирічки поголів'я продуктивної худоби в ССРСР збільшилося по всіх категоріях господарств, але кількість її в розрахунку на одиницю сільсько-господарських вгідь є значно менша ніж у Франції, Західній Німеччині, Бельгії, Голляндії, Данії і в цілому ряді західноєвропейських країн.

Таблиця ч. 25.

Кількість голів продуктивної худоби в умовних одиницях на 100 га сільсько-господарських вгідь в ССРСР і в окремих країнах Західної Європи.

	Середнє за 1950-54 рр.
ССРСР	9,8
Франція	68,0
Західна Німеччина	127,0
Данія	169,0
Бельгія	207,0
Голляндія	251,0

Примітка: Дані для ССРСР обчислено без птахівництва на основі матеріалів поданих в советському статистичному збірнику⁹⁵). Для західноєвропейських країн обчислено разом з птахівництвом за С. Шифрин⁹⁶).

Ми не маємо офіційних статистичних даних про кількість домашньої птиці, яка була в ССРСР в 1950-54 роках. Коли припустити, що на одну душу підсоветського населення припадало стільки саме птиці, як в Західній Німеччині, тобто по 1,2 шт. на особу⁹⁷), тоді на території ССРСР мало б її бути в цих роках біля 200 мільйонів штук. За коефіцієнтом ФАО це дасть додаткових 8 мільйонів умовних одиниць худоби, що в перерахунку на 1 га сільсько-господарських вгідь, площа яких на 1. XI. 1954 року була 647,8 мільйонів га⁹⁸), виноситиме всього 0,12 умовних одиниць.

Таким чином кількість домашніх тварин разом з птицею на одиницю сільсько-господарських вгідь в ССРСР

7-25 разів менша ніж в названих країнах Західної Європи, що свідчить про відсталість і низький рівень розвитку скотарства в советських умовах. При цьому треба відмітити, що на протязі всього часу існування колгоспної системи поголів'я худоби в ССРСР, з розрахунку на одиницю посівної площі ні в одній п'ятирічці не досягнуло навіть того стану, який був в дореволюційній Росії та в останні роки періоду Непчу. Стан цей яскраво характеризується слідуною таблицею.

Таблиця ч. 26.

Число голів худоби на 100 га, посівної площі в ССРСР

	1916 р.	1928 р.	1941 р.	1950 р.	1955 р.
Коней	36,4	32,0	14,0	9,4	9,0
Великої рогатої худоби	55,6	59,1	36,3	39,7	36,1
В тому числі корів	27,4	29,4	18,5	16,8	15,7
Свиней	21,9	24,5	18,3	15,2	28,1
Овець і кіз	91,7	101,5	60,9	64,0	76,7
Всєї худоби в умовних одиницях	93,7	93,5	52,5	50,0	51,0

Примітка: 1) Таблиця складена на основі матеріалів поданих в таблиці ч. 14. і 13. 2) Посівну площу 1913 р. в межах до 17. 9. 1939 прийнято для 1916 р. і посівну площу 1940 р. для 1941 р. 3) Кількість коней для 1955 року взято орієнтовно 16,5 мільйонів голів. 4) Умовні одиниці за коефіцієнтом ФАО.

Як бачимо, загальна кількість худоби в умовних одиницях в перерахунку на 100 га посівної площі зменшилася в 1941 році порівняно з 1916-28 роками кругло на 44%, в 1950-55 роках ця різниця ще збільшилася.

Що ж до забезпечення хліборобської площі окремими видами домашніх тварин, то в 1955 році воно знизилось порівняно з 1928 роком в таких розмірах: коней на 71,9%, великої рогатої худоби — на 39,0%, в тому числі корів на 46,6%, овець і кіз на 24 5/10%. Лише в невеликій кількості (на 14,7%) зросло поголів'я свиней. Поруч із зменшенням щільності сільсько-господарських тварин на одиницю посівної площі, знизився

лось також забезпечення населення ССРСР продуктивною худобою, що видно з числових даних наступної таблиці.

Таблиця ч. 27.

Стан забезпечення населення ССРСР продуктивною худобою

	1928	1941	1950	1955 рр.
Населення — мільйонів душ	150,4	194,5	184,5	199,5
Великої рогатої худоби — міл. голів	70,5	54,5	58,1	67,1
В тому числі корів — міл. голів	30,7	27,7	24,6	29,2
Свиней — мільйонів голів	26,0	27,5	22,2	52,2
Овець і кіз — мільйонів голів	146,7	91,6	93,6	142,8
На 100 душ населення припадає:				
Великої рогатої худоби — голів	46,9	28,0	31,5	33,7
В тому числі корів — голів	20,4	14,3	13,3	14,6
Свиней	17,3	14,1	12,0	26,2
Овець і кіз	97,5	47,1	50,7	71,5

Примітка: Кількість продуктивної худоби в 1928 році подано в кордонах до 17 ІХ. 1939 р. за літнім обліком. Числа за 1941-55 рр. в теперішніх кордонах, взято з таблиці ч. 23.

Виходить, що забезпечення населення ССРСР продуктивною худобою в 1928 році було в далеко кращому стані ніж напередодні війни в 1941 році і через 10 років після її закінчення. Так в 1955 році кількість великої рогатої худоби з розрахунку на 100 осіб зменшилась порівняно з 1928 роками — на 13,2 голів (на 28,1%), в тому числі корів — на 5,8 голів (на 28,4%), овець і кіз — на 26,0 голів (на 26,8%). Таке зменшення голів великої рогатої худоби, корів, овець і кіз не могло компенсуватися ростом поголів'я свиней в кількості 8,5 штук на 100 душ. А це значить, що при незмінній продуктивності тваринництва норми споживання масла, молока і молочних продуктів населення ССРСР також відповідно зменшились.

Продуктивність совєтського тваринництва в кінці п'ятої п'ятирічки була також низькою, як і чверть століття перед тим — в 1928 році. За заявою Хрущова

на січневому пленумі ЦК КПСС 1955 р. середній удій корови в 1954 році не перевищував 1100 літрів молока⁹⁹). В дійсності він був ще менший. Така низька продуктивність молочних корів була не тільки в 1954 році, але на протязі всього часу існування колгоспної системи, що видно з доповіді того ж Хрущова на вересневому пленумі ЦК КПСС 1953 р., в якій він говорив: «Ми не можемо далі миритися з тим, що у нас більше десяти років удої молока в колгоспах не перевищують 1000-1070 кілограмів від одної корови». А далі характеризуючи стан тваринництва в окремих областях і республіках він наводить такі дані: «В колгоспах Кіровської області в 1952 році одержано від корови удій молока — 727 кілограмів, Новгородській — 777, Вологодській — 819, Костромській — 906, Азербайджанській ССР — 373, Грузинській ССР — 457, Киргизькій ССР — 537, Армянській ССР — 814, Білоруській ССР — 829 кілограмів¹⁰⁰). За даними Н. Анісімова середній удій одної корови в селянських господарствах в 1928 році виносив 1005 літрів. На колгоспних фармах в 1938 році він був 1100 літрів¹⁰¹). Таким чином продуктивність молочної худоби в ССРСР за минулих 26 років зовсім не збільшилась. Між тим в Західній Німеччині лише за останні 5 років середня удійність корів зросла на 451 кілограмів (з 2474 кілограмів в 1950 році до 2925 кілограмів в 1954 р.¹⁰²). Крім Німеччини високої удійності корів добилися також господарства в інших країнах Західної Європи. Про це свідчать дані наступної таблиці.

Таблиця ч. 28.

Продуктивність молочних корів в ССРСР і країнах Західної Європи за 1950-54 рр.

	Середньорічний удій корови в кілограмах
ССРСР	1100
Франція	2005
Західна Німеччина	2729

лось також забезпечення населення ССРС продуктивною худобою, що видно з числових даних наступної таблиці.

Таблиця ч. 27.

Стан забезпечення населення ССРС продуктивною худобою

	1928	1941	1950	1955 рр.
Населення — мільйонів душ	150,4	194,5	184,5	199,5
Великої рогатої худоби — міл. голів	70,5	54,5	53,1	67,1
В тому числі корів — міл. голів	30,7	27,7	24,6	29,2
Свиней — мільйонів голів	26,0	27,5	22,2	52,2
Овець і кіз — мільйонів голів	146,7	91,6	93,6	142,8
На 100 душ населення припадає:				
Великої рогатої худоби — голів	46,9	28,0	31,5	33,7
В тому числі корів — голів	20,4	14,3	13,3	14,6
Свиней	17,3	14,1	12,0	26,2
Овець і кіз	97,5	47,1	50,7	71,5

Примітка: Кількість продуктивної худоби в 1928 році подано в кордонах до 17 ІХ. 1939 р. за літнім обліком. Числа за 1941-55 рр. в теперішніх кордонах, взято з таблиці ч. 23.

Виходить, що забезпечення населення ССРС продуктивною худобою в 1928 році було в далеко кращому стані ніж напередодні війни в 1941 році і через 10 років після її закінчення. Так в 1955 році кількість великої рогатої худоби з розрахунку на 100 осіб зменшилась порівняно з 1928 роками — на 13,2 голів (на 28,1%), в тому числі корів — на 5,8 голів (на 28,4%), овець і кіз — на 26,0 голів (на 26,8%). Таке зменшення голів великої рогатої худоби, корів, овець і кіз не могло компенсуватися ростом поголів'я свиней в кількості 8,5 штук на 100 душ. А це значить, що при незмінній продуктивності тваринництва норми споживання масла, молока і молочних продуктів населення ССРС також відповідно зменшились.

Продуктивність советського тваринництва в кінці п'ятої п'ятирічки була також низькою, як і чверть століття перед тим — в 1928 році. За заявою Хрущова

на січневому пленумі ЦК КПСС 1955 р. середній удій корови в 1954 році не перевищував 1100 літрів молока⁹⁹). В дійсності він був ще менший. Така низька продуктивність молочних корів була не тільки в 1954 році, але на протязі всього часу існування колгоспної системи, що видно з доповіді того ж Хрущова на вересневому пленумі ЦК КПСС 1953 р., в якій він говорив: «Ми не можемо далі миритися з тим, що у нас більше десяти років удої молока в колгоспах не перевищують 1000-1070 кілограмів від одної корови». А далі характеризуючи стан тваринництва в окремих областях і республіках він наводить такі дані: «В колгоспах Кіровської області в 1952 році одержано від корови удій молока — 727 кілограмів, Новгородській — 777, Вологодській — 819, Костромській — 906, Азербайджанській ССР — 373, Грузинській ССР — 457, Киргизській ССР — 537, Армянській ССР — 814, Білоруській ССР — 829 кілограмів¹⁰⁰). За даними Н. Анісімова середній удій одної корови в селянських господарствах в 1928 році виносив 1005 літрів. На колгоспних фармах в 1938 році він був 1100 літрів¹⁰¹). Таким чином продуктивність молочної худоби в ССРС за минулих 26 років зовсім не збільшилась. Між тим в Західній Німеччині лише за останні 5 років середня удійність корів зросла на 451 кілограмів (з 2474 кілограмів в 1950 році до 2925 кілограмів в 1954 р.¹⁰²). Крім Німеччини високої удійності корів добились також господарства в інших країнах Західної Європи. Про це свідчать дані наступної таблиці.

Таблиця ч. 28.

Продуктивність молочних корів в ССРС і країнах Західної Європи за 1950-54 рр.

	Середньорічний удій корови в кілограмах
ССРС	1100
Франція	2005
Західна Німеччина	2729

Данія	3443
Бельгія	3549
Голляндія	3784

Примітка: Дані для західньо-європейських країн взято із згаданої статті С. Шифрина.

Як бачимо, середній річний удій корів в ССРСР в 2-3,5 рази нижчий ніж в країнах Західної Європи. Ще в більшій мірі відстає господарство в ССРСР від господарств західно-європейських країн розміром виробництва основних продуктів тваринництва з розрахунку на одиницю площі сільсько-господарських угідь. Це відставання добре видно з числового матеріялу слідууючої таблиці.

Таблиця ч. 29.

Виробництво м'яса і молока в ССРСР і країнах Західньої Європи, на 100 га сільсько-господарських угідь (в цент.)

	М'ясо (середнє) за 1950-1954 рр.	Молоко (середнє) за 1953-1955 рр.
ССРСР	2,9*)	45,8
Франція	52,5	470,0
Західня Німеччина	121,2	1184,0
Данія	187,2	1689,0
Бельгія	182,3	1889,0
Голляндія	163,0	2522,0

Примітки: 1) Середню річну продукцію м'яса в ССРСР за 1950-54 рр. (промислова виробка) обчислено в розмірі 1,88 мільйонів тонн на основі таких матеріялів: Директиви ХХ с'їзда КПСС по шестому п'ятилетньому плану розвитку народного хозяйства ССРСР на 1956-60 годы, Госполитиздат 1956, стор. 8; Отчетной доклад Н. Хрущова ХХ с'їзду партии, «Известия», 15. 2. 1956. р. 2) Середню річну продукцію молока в ССРСР за 1953-1955 рр. прийнято в кількості 29,7 мільйонів тонн (при 26 мільйонах корів і удійности 1100 кілограмів одної корови). 3) Числовий матеріял для країн Європи взятий із статті С. Шифрин, Изменения в сельском хозяйстве США после вто-

*) Промислова виробка.

рой мировой войны. Журнал «Вопросы экономики» ч. 6, 1956, стор. 90.

Отже в ССРСР на 1 га сільсько-господарських угідь продукується м'яса і молока в десятки разів менше, ніж в передових країнах Західної Європи. Коли навіть припустити, що в додаток до 1,88 мільйонів тонн промислової виробки м'яса, така сама ж кількість його була випродукована й спожита безпосередньо в допоміжних господарствах колгоспників, робітників і службовців, а також в колгоспах і радгоспах, то і в такому разі на 1 га сільсько-господарських угідь припадало всього 5,8 центнерів м'ясної продукції, або в 9 разів менше ніж у Франції, в 21 раз ніж в Німеччині і в 32 рази менше ніж в Данії і Бельгії.

Як великим досягненням хваляться большевики, що в підсоветській Україні в 1955 році на 100 га сільсько-господарських угідь колгоспами одержано 87,2 центнерів молока і 18,3 центнерів м'яса. (Див. статтю визначний рік на Україні «Сельское хозяйство», 27. XI. 1955). А хвалитися в дійсності немає чим, бо таку кількість м'яса і молока на 100 га сільсько-господарських угідь звичайні селянські господарства західно-європейських країн мали ще в ХІХ столітті.

РОЗДІЛ IV

ПЛАНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В П'ЯТІЙ І ШОСТІЙ П'ЯТИРІЧКАХ

1. Зміни практики планування сільського господарства в п'ятій п'ятирічці

Після 25 років большевицької примусової колективізації сільське господарство ССРСР озброєне передовою технікою, але позбавлене справжнього свого господаря-селянина хлібороба, опинилося на межі катастрофи і гуртова продукція його в 1953-54 роках не досягнула рівня 1913 року. Але всупереч цій дійсності Маленков на XIX з'їзді комуністичної партії, в жовтні 1952 року, в своїй доповіді про стан сільського господарства ССРСР хвалькувато заявляв: «всі ми радіємо велитенському ростові нашого соціалістичного господарства, що наше хліборобство і тваринництво знаходиться тепер на новім могутнім піднесенні»¹⁰³). А роком пізніше Хрущов¹⁰⁴) і вересневий пленум ЦК КПСС 1953 року¹⁰⁵), вимушені були визнати повний занепад цього ж самого «соціалістичного» сільського господарства, зазначаючи: 1) що рівень сільсько-господарського виробництва в ССРСР не забезпечує населення країни продуктами харчування, а легку і харчову промисловість сировиною; 2) що гуртова продукція сільського господарства збільшилась з 1940 року по 1952 рік всього на 10% (в основному за рахунок нових окупованих областей); 3) що відставання ряду важливих ділянок сільського господарства затримує дальший розвиток легкої і харчової промисловости; 4) що в багатьох колгоспах і районах урожай зернових і інших культур залишається дуже низький; 5) що особливо незадовільно стоїть справа з розвитком тваринництва і поголів'я корів до теперішнього часу не досягнуло довоєнного рівня, низька продуктивність тварин, вели-

кі втрати худоби від загибелі, кормова база тваринництва в колгоспах незадовільна, погано поставлена справа з доглядом за худобою і т. д.; 6) що в діяльності машино-тракторних станцій маються значні недоліки: багато МТС не забезпечені кваліфікованими кадрами, в більшій частині МТС погано поставлено справу з ремонтом і схороненням тракторів та сільсько-господарських машин; в багатьох МТС немає ремонтних майстерень і необхідного обладнання, гаражів і будівель для схоронення машин, а також інших виробничих і побутових приміщень; матеріально-технічне постачання МТС організоване незадовільно; 7) що значні недотягнення є в роботі радгоспів: в багатьох радгоспах низькі урожаї сільсько-господарських культур, низька продуктивність тваринництв., високі непродуктивні видатки і перевитрати грошених засобів і матеріалів, висока собівартість продукції, безгосподарність і т. д. Такий був дійсний стан сільського господарства в ССРСР в 1953 році за оцінкою большевицьких вельмож і вересневого пленуму ЦК компартії. Пошукуючи причин занепаду сільсько-господарського виробництва вересневий пленум ЦК партії вперше в історії колгоспного будівництва визнав:

- 1) Порушення партією і советською державою принципу матеріальної заінтересованости колгоспників в розвитку колгоспного виробництва і його продуктивності.
- 2) Утиск державними і партійними органами допоміжного господарства у формі високих норм натуральних поставок і грошових податків, що привело до скорочення поголів'я продуктивної худоби в приватній власності селян.
- 3) Що прибутки колгоспників з причини високих податків і низьких державних заготівельних цін на сільсько-господарські продукти, були надзвичайно малі і що селяни знаходяться в тяжкому матеріальному становищі.

Визнавши це все, большевики вимушені були піти на деякі послаблення економічного гноблення селян і

самого колгоспного режиму. В постановках вересневого пленуму ЦК партії крім загальних нікого і нідочого незобов'язуючих рішень в роді того, що в найближчі два-три роки понаддостатньо забезпечити рстучі потреби населення споживчими товарами, а легку і харчову промисловість сировиною, — передбачається вже цілий ряд поступок для колгоспників. Ці поступки виявились: в зменшенні натуральних податків допоміжних господарств, в підвищенні державних заготівельних цін на сільсько-господарські продукти, у тимчасовому відмовленні від політики гальмування розвитку індивідуального тваринництва колгоспників та інше. На основі рішень вересневого пленуму ЦК КПСС і Рада міністрів ССРСР виносять цілий ряд постанов, якими намагаються підвищити зацікавленість селян працею в колгоспах та в розвитку присадибного господарства і таким способом піднести з занепаду продукцію сільського господарства. До таких постанов можна віднести в першу чергу: а) Постановление Совета министров СССР и ЦК КПСС «О мерах по дальнейшему развитию животноводства в стране и снижении норм обязательных поставок продуктов животноводства государству хозяйствами колхозников, рабочих и служащих», («Правда», 26. 9. 1953) і б) Постановление Совета министров СССР и ЦК КПСС «О мерах увеличения производства и заготовок картофеля и овощей», («Известия», 29. 9. 1953). Але цими дрібними поступками селянам большевики не змогли примусити їх краще ставитись до колгоспів і панцизній праці в них. Обіцяні Хрущовим додаткові прибутки колгоспів і колгоспників від підвищення державних заготівельних цін на сільсько-господарські продукти в сумі понад 13 мільярдів карбованців в 1953 році і понад 20 мільярдів в 1954 році, за прийнятою колгоспною системою розподілу грошових прибутків колгоспів, на руки колгоспників видалось не більше 30-40% цієї суми, або 4-5 мільярдів карбованців в 1953 році і 7-8 мільярдів в 1954 році. Таким чином з цих додаткових прибутків на душу сільського населення припадало 40-80 карбованців річно, що було рівновартісне 1,5-2,5 кілограмів

товців. Таке підвищення прибутків звичайно не могло заохотити селян більш продуктивно працювати в колгоспах та не зменшувало їхнього протиколгоспного спротиву.

Щоб нарешті зламати у селян цей упертий 25-річний спротив колгоспній системі і їхню нехоть до примусової праці, ЦК КПСС винайшов до всіх попередніх заходів нові засоби поневолення колгоспного населення, до яких належить в п'ятій п'ятирічці такі міроприємства ЦК партії і советського уряду як: а) відрядження з міст в села додаткових 30 тисяч перевірених комуністів та понад 100 тисяч фахівців (переважно комуністів) для керівної роботи в сільському господарстві, і б) запровадження нового порядку планування сільського господарства.

Відрядження в колгоспи протягом 1953-55 років нової армії партійних наглядців, мало або і зовсім необізнаних з сільським господарством, було початком переходу від політики тимчасового послаблення колгоспного режиму до старих випробуваних сталінських методів утисків і визискування селян, лише в більш рафінований спосіб ніж це робилося дотепер. До таких методів визискування можна віднести і зміни в практиці планування сільського господарства започатковані в 1955 році.

Довголітній досвід показав, що попередня практика централізованого планування народнього господарства країни, доведена большевиками в п'ятій п'ятирічці до повного абсурду, не могла стимулювати рсту занепадої продукції сільського господарства. Керівництво ЦК комуністичної партії добре розуміло, що при пасивному ставленні широких мас сільського населення до колгоспного виробництва, воно не буде спроможне долати кризу сільського господарства і виконати програму дальшого його розвитку. А тому поклавши всю відповідальність за дотеперішній катастрофальний стан сільського господарства на Держплан ССРСР, Міністерство сільського господарства і Міністерство радгоспів ССРСР, колективний провід партії вирішив піти на позірну децентралізацію планування сільського гос-

подарства, аби цим піднести виробничу ініціативу керівників сільсько-господарських підприємств.

Про шкідливість централізації планування сільсько-господарського виробництва в постановках лютого-березневого пленуму ЦК КПСС з 1954 року пишеться: «Ураховуючи серйозні недоліки в існуючій системі планування сільського господарства, при якій надмірна централізація планування гальмує ініціативу колгоспів, МТС і радгоспів в розвитку сільсько-господарського виробництва, доручить Держплану СРСР, Міністерству сільського господарства СРСР і Міністерству радгоспів СРСР по узгодженні зі союзними республіками в двомісячний термін опрацювати і подати на розгляд Ради міністрів СРСР пропозиції про зміну практики планування сільського господарства, маючи при цьому на увазі надання більшої ініціативи місцям в плануванні сільсько-господарського виробництва»¹⁶⁶). Із змісту цієї постанови виходить, що ЦК партії ніби не знав про існуючий порядок планування і його дефективність для сільсько-господарського виробництва, а треба було цілих 25 років часу, аби вивчити це питання і прийти до відповідних висновків. В дійсності ж справа виглядала інакше. Керівництво більшовицької партії і раніше розуміло всю хибність надмірної централізації планування сільського господарства, але воно не рішилося піти на зміну встановленого порядку планування, аби не порушити основ, на яких збудована економічна система тоталітарної капіталістичної держави — СРСР, де централізація планування всього народного господарства є невід'ємною складовою частиною цієї системи. А коли тепер ЦК КПСС вирішив внести деякі зміни в попередню практику централізованого планування сільського господарства, то це лише свідчить про неспроможність більшовиків подолати старими методами керівництва і планування кризи сільсько-господарського виробництва.

Наступна постанова ЦК КПСС і Ради Міністрів СРСР від 9 березня 1955 року «Про зміну практики планування сільського господарства» лише доповнює рішення лютого-березневого пленуму ЦК партії по

цьому питанні. В цій постанові говориться: «Існуюча система планування сільського господарства з надмірною централізацією і великою кількістю показників визначених для колгоспів, МТС і радгоспів в не викликалась державною необхідністю. Встановлений порядок планування, при якому до колгоспів доводились плани посіву з визначенням, які культури і в яких розмірах потрібно сіяти, які види худоби і в якій кількості колгоспу потрібно її утримувати — приводив в багатьох випадках до нераціонального ведення господарства. Шаблонне планування посівних площ викликало неправильне розміщення сільсько-господарських культур. Таке планування не дозволяло також колгоспам більш правильно організувати ведення громадського тваринництва. Все це сковувало ініціативу колгоспів і МТС, зменшувало їхню відповідальність і зацікавленість в розвитку сільсько-господарського виробництва. При наявності такого бюрократичного, через міру роздутого, відірваного від життя планування не враховувалося головне — необхідність планування товарного виходу продукції в колгоспах в розмірах, які б забезпечували потреби країни в сільсько-господарських продуктах. ЦК КПСС і Рада Міністрів СРСР визнають необхідним перейти на новий порядок планування в колгоспах, в якому вихідним пунктом повинні бути об'єм товарної продукції»¹⁶⁷).

Таким чином, новий порядок планування сільського господарства, яким формально надається право місцевим керівникам виявляти свою ініціативу в плануванні колгоспного виробництва, скеровано виключно на те, аби держава могла одержати від колгоспів максимум товарної продукції, а централізація планування як була дотепер, так і надалі залишилась непорушною догмою більшовизму. Бо коли колгоспи раніше одержували урядові директиви про розмір посівних площ і поголів'я тварин на громадських фермах, то за новим порядком планування вони мають такі ж директиви з точними означеннями скільки і яких продуктів вони повинні здавати державі.

Є всі підстави сумніватися, аби новий порядок пля-

нування сільсько-господарського виробництва, при якому змінюються лише вихідні пункти планування і деякі технічні деталі, але залишається попередній основний принцип — централізація, міг позитивно вплинути на ріст сільсько-господарської продукції ССРСР.

Майже одночасно з постановою ЦК КПСС і Ради Міністрів ССРСР про зміну практики планування сільського господарства, наказом президії Верховної Ради ССРСР від 25 травня 1955 року переведено нову реорганізацію Держплану ССРСР і на його базі створені: а) Державна Комісія Ради Міністрів ССРСР по перспективному плануванні (Держплан ССРСР), завданням якої є розробляти п'ятирічні державні плани розвитку народного господарства ССРСР і перспектив розвитку народного господарства в цілому, та окремих його галузей на більш довгі періоди — 10-15 років. б) Державна Економічна Комісія Ради Міністрів ССРСР по біжучому плануванні народного господарства (Держ, економ. комісія ССРСР). На неї покладене завдання розробляти річні державні плани розвитку народного господарства, з виконанням завдань п'ятирічних планів¹⁰⁸).

Але ще занадто короткий період відділяє нас від часу видання постанов про зміну планування сільського господарства ССРСР і реорганізацію плянового апарату, аби можна було бачити конкретні наслідки цих міроприємств.

2. План шостої п'ятирічки і перспективи розвитку сільського господарства в цьому періоді

За директивами XX з'їзду КПСС промислову продукцію ССРСР в шостій п'ятирічці (1956-60 роки) проектується збільшити приблизно на 65%, в тому числі виробництво засобів виробництва на 70% і товарів широкого вжитку на 60%. Гуртова продукція сільського господарства має зрости приблизно на 70%. Гуртові урожаї зерна в 1960 році мають бути доведені до 18⁰ мільйонів тонн (11 мільярдів пудів). Продукцію технічних культур, городництва і тваринництва планується збільшити в таких розмірах порівняно з 1955

роком: бавовни-сирцю на 56%, льону прядива — на 35%, цукрових буряків — на 54%, картоплі на 85%, городини на 118%, м'яса — на 100%, молока — на 95%, вовни на 82%¹⁰⁹).

Таким чином запроєктовані в шостій п'ятирічці темпи приросту усієї промисловості продукції і виробництва товарів широкого вжитку є на 5% нижчі від плянових завдань п'ятої п'ятирічки, а по виробництву засобів виробництва на 10%. Зате продукція сільського господарства має зростати в шостій п'ятирічці значно скорше (на 10-20%) ніж в пляній минулої п'ятирічки.

На питання, чи спроможне буде сільське господарство ССРСР виконати ці директиви XX з'їзду партії, можна дати лише негативну відповідь. Підставою для такого твердження служать матеріали про виконання плянів розвитку сільського господарства в попередніх советських п'ятирічках. Бо які є підстави, крім голий і нічим необґрунтованих партійно-урядових резолюцій, для того аби плянувати на наступні п'ять років збільшення загальної продукції сільського господарства ССРСР на 70% або з середніми річними приростами на 14%?

В попередніх п'ятирічках плянові завдання приросту сільсько-господарської продукції були значно менші, але і в такому разі вони виконувалися лише частинно. Так, наприклад, в третьому п'ятирічному пляні річний приріст гуртової продукції сільського господарства був визначений в 10,4%, але загалом за три роки (1938-1940 рр.) вона фактично збільшилась лише на 13,8% або в середньому на 4,6% за рік. За наступні 12 років (1941-1952 рр.) гуртова продукція сільського господарства зросла всього на 10%, або з середнім річним приростом 0,8%. В п'ятій п'ятирічці плянувалося збільшити її на 50-60%, але за перші чотири роки п'ятирічки вона зросла всього на 5-6%, або на 1,2-1,5% в середньому за рік. Навіть в урожайному 1955 році загальна продукція сільського господарства, порівняно з 1954 роком, збільшилась максимум на 25-30%, тобто приріст її був в два рази менший ніж передбачувалося пляном. Отже Москва не має ніяких підстав для

того аби плянувати збільшення її на 70% в шостій п'ятирічці.

Про це також виразно свідчать дані виконання п'ятирічних плянів по росту зернового господарства. Плянном шостої п'ятирічки передбачено довести гуртовий урожай зерна комірний збір в 1960 році до 11 мільярдів пудів замість 6,8 мільярдів зібраних в 1955 році, або з приростом на 61,8%. Між іншим січневий племун ЦК КПСС з 1955 року плянував цей урожай довести в 1960 році лише до 10 мільярдів пудів, а через рік той же самий ЦК, ураховуючи відносно високий, як для советських умов, урожай 1955 року вирішив збільшити його ще на 1 мільярд пудів.

Розраховуючи зібрати в кінці шостої п'ятирічки 11 мільярдів пудів зерна ЦК КПСС основну надію покладає на освоєння цілинних і перелогових земель, з тим аби уже в 1956 році довести посівну площу збіжєвих культур на цих землях до 30 мільйонів гектарів. Другим з черги засобом, яким ЦК компартії збирається збільшити виробництво зерна є кукурудза, якою в 1960 році має бути занято не менше 28 мільйонів гектарів¹¹⁰⁾.

Разом з тим плянується також поліпшити агротехніку хліборобства.

Значно менше збільшення гуртового урожаю зерна (на 40-50%) було запроєктоване і для п'ятої п'ятирічки. Але не дивлячись на те, що площа під зерновими культурами в 1955 році поширилась порівняно з 1950 роком майже на 24 мільйонів гектарів (на 23%) і що в тому ж році кукурудзою було засіяно біля 18 мільйонів гектарів (з них біля 50% на зерно), або на 13,6 мільйонів гектарів більше ніж в 1954 році¹¹¹⁾ і приблизно на 15 мільйонів більше ніж її було в 1950 році — гуртовий урожай зерна в середньому за п'яту п'ятирічку збільшився порівняно з 1950 роком всього на 9,6%, а комірний збір з одного гектара північної площі навіть в 1955 році був всього на 0,5 центнери вищий, ніж в 1950 р. (Див. таблиця ч. 15).

За советськими даними фактичний збір зерна (комірний урожай) з одного гектара за 1951-1955 роки

підвищився порівняно із збором за 1946-50 роки на 18%¹¹²⁾.

За який же тоді рахунок мав би збільшитися гуртовий урожай зерна в 1960 році порівняно з 1955 роком на 61,8%? Як видно з повідомлення ЦСУ¹¹³⁾, освоєння цілинних земель і поширення північних площ під зерновими культурами уже в першому році шостої п'ятирічки (1956 р.) переводиться в значно менших розмірах ніж це було в останні два роки п'ятої п'ятирічки. Таким чином можна припустити, що і в наступних роках шостої п'ятирічки це темпо не збільшиться і площа зернових культур в 1960 році досягне максимум 150 мільйонів гектарів, або з приростом за п'ятирічку на 20-25 мільйонів гектарів. Таке поширення північних площ під зерновими культурами, переважно на освоєних цілинних землях Казахстану і Східного Сибіру, може дати додатково не більше 200-250 мільйонів центнерів гуртового урожаю зерна. Коли врахувати, що біологічний (загальний) урожай збіжжя в 1955 році виносив 1496 мільйонів центнерів, тоді ці 200-250 мільйонів центнерів зерна зібраних за рахунок поширення північних площ дадуть приріст урожаю в 1960 році порівняно з 1955 роком всього на 15%. Отже ЦК КПСС виходить плянує поліпшенням агротехніки і заміною 12 мільйонів гектарів північних площ, вівса, ячменю і інших зернових культур на кукурудзу, з чого приблизно 6 мільйонів га. на зерно, добитися збільшення урожаю збіжжя в 1960 році на 46,8% порівняно з 1955 роком. Але це є дуже сумнівним. Враховуючи багаторічні наслідки провадження сільського господарства в ССРСР виникає також глибоке переконання в тому, що ріст продукції технічних і тваринницьких культур в шостій п'ятирічці не перевищить значно темпів їх зростання в попередніх п'ятирічках. Сама комуністична аграрна політика в ССРСР і принципи плянування сільського господарства в шостій п'ятирічці, як можна прийти до висновку з доповідей чоловічих представників ЦК партії на XX з'їзді КПСС, а також з директив і резолюцій прийнятих цим з'їздом, залишаються без особливих змін. Колгоспи як були так і нададі зали-

шаються основною формою сільсько-господарського виробництва, з тим, що під маркою скріплення їх керівними партійними кадрами і фахівцями вони ще в більшій мірі, ніж дотепер, мають бути узалежнені від держави.

Рівночасно з поступовим удержавленням колгоспів і наставленням над ними партійних наглядців, особливо увага партії і уряду приділяється розбудові радгоспів, «як найвищій формі організації соціалістичного сільського господарства», які в майбутньому мають заступити собою колгоспне виробництво, а селян-колгоспників спролетаризувати та перетворити на звичайних кріпаків-наймитів у державних економіях, без права змінювати місце своєї праці.

Це останнє міроприємство ЦК КПСС здійснює послідовно і в першу чергу в районах освоєння цілих земель Казахстану і Сибіру, куди большевики «добровільно» переселяють сотки тисяч кращої молоді поневолених ними націй в тому числі і українців.

Чи всі існуючі в СССР колгоспи в майбутньому мають бути перетворені на радгоспи? Вичерпну відповідь на це питання дає в 1952 році Й. Сталін в праці: «Економічні проблеми соціалізму в СССР», де він пише так: «Отже завдання керівних органів полягає в тому, щоб своєчасно підмітити наростаючі суперечності і вчасно вжити заходів до їх подолання шляхом пристосування виробничих відносин до росту продуктивних сил. Це стосується насамперед таких економічних явищ, як групова-колгоспна власність, товарний обіг. Звичайно, тепер ці явища, з успіхом використовуються нами для розвитку соціалістичного господарства і вони приносять нашому суспільству користь. Але було б непростимою сліпотою не бачити, що ці явища разом з тим вже тепер починають гальмувати могутній розвиток наших продуктивних сил, оскільки вони створюють перешкоди для повного охоплення всього народного господарства, особливо сільського господарства, державним плануванням. Не може бути сумніву, що чим далі, тим більше будуть гальмувати ці явища дальше зростання продуктивних сил нашої країни. Виходить

завдання полягає в тому, щоб ліквідувати ці суперечності шляхом поступового перетворення колгоспної властивості в загальнонародну власність¹¹⁴⁾.

Цю сталінську тезу поступового перетворення колгоспної власності в загальнонародну, тобто в державну власність, колективний провід КПСС поступово і здійснює. Цю фікцію кооперативного виробництва Москва плянує в шостій п'ятирічці ще в більшій мірі скріпити своїм «підкуванням», з тим, аби повністю підпорядкувати його державі і своїм політичним цілям.

Серед заходів, визначених для збільшення продукції сільського господарства СССР в шостій п'ятирічці, XX з'їзд партії в своїх резолюціях виносить ухвалу про те, «аби створити безпосередню матеріальну заінтересованість керівників районних партійних і совєтських органів в наслідках господарської діяльності МТС, колгоспів і радгоспів.»¹¹⁵⁾. Ця точка резолюції партійного з'їзду нагадує собою відому байку Крилова про муху і вола. Бо й справді, яке відношення мають до сільсько-господарського виробництва секретарі районних партійних комітетів і інші комуністичні апаратчики, що їх XX з'їзд вирішив додатково нагородити коштом ограбування колгоспників?

Виходить, що для збільшення продукції сільського господарства в шостій п'ятирічці, на думку ЦК партії, мало «нового» порядку плянування і «підвищення» матеріальної заінтересованості колгоспників в колгоспному виробництві, а також дальшого зростання технічної озброєності сільського господарства через розбудову державних МТС, а потрібне ще створення величезного апарату контролю і гноблення, аби примусити селян з більшою інсенсибильністю працювати в колгоспній неволі.

Намагаючись піднести продуктивність праці колгоспників і повністю узалежнити їхнє існування від колгоспів, ЦК КПСС і Рада Міністрів СССР постановою з березня 1956 року, вносить поправки і доповнення до діючого зразкового статуту сільсько-господарської артілі¹¹⁶⁾. За цією постановою допоміжне господарство колгоспників, яке від часу рішень вересне-

вого пленуму ЦК КПСС з 1953 року на протязі двох з половиною років мало деякі провізоричні полегшення, зазнало знову чергового утиску, цим разом набагато болочіше ніж попереду, з тим:

1) Що розмір присадибних ділянок колгоспників узаляжнюються від участі працездатних членів селянської родини в роботі колгоспу.

2) Зменшується і до того мізерний розмір (0,10-0,15 га) присадибних ділянок.

3) Зменшується кількість продуктивності худоби, яка знаходиться в особистому посіданні колгоспників.

4) Одночасно з тим збільшується обов'язковий мінімум трудоднів для працездатних чоловіків і жінок, членів колгоспу, який мав би перевищувати 300 трудоднів на рік.

В такий спосіб ЦК КПСС намагається в ударному порядку, не перебіраючи засобами, вивести сільське господарство ССРСР в шостій п'ятирічці із стану багаторічної депресії і піднести його продукцію на вищий ступінь, розмір якої б повністю забезпечив внутрішні потреби країни, включно з накопиченням величезних воснних резервів, а також відповідний експорт за кордон. Але останнє вирішальне слово в цій справі належить не кремлівським колективним вождам, а підсоветському населенню і в першу чергу тих народів, батьківщини яких окуповані імперіялістичною Москвою і насильно включені в склад ССРСР. Лише від їхньої постави до зненавидженого ними окупаційного режиму і його невірничої політично-господарської системи буде залежати не тільки виконання плану шостої п'ятирічки, але й саме існування цієї системи та її носія — російсько-большевицької імперії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЗНИК

- 1) Ф. Енгельс, Анти-Дюринг, Москва 1953, стор. 269.
- 2) В. Ленин. «Сочинения», том 14, ч. II, стор. 336.
- 3) Там же, том 27, стор. 68.
- 4) Там же, том 9, изд. 4, стор. 423; том 26, изд. 3, стор. 43.
- 5) «Пятнадцать лет советского строительства», Москва 1932, стор. 415.
- 6) Н. Хрущов. «Отчетный доклад XX съезду КПСС», «Известия» 15. II. 1956.
- 7) Й. Сталин. «Сочинения», том 10, стор. 287.
- 8) Там же, стор. 286-287.
- 9) В. Ленин. «Сочинения», том 24, изд. 3, стор. 122.
- 10) Т. Сорокин. «Научные основы планирования народного хозяйства», «Коммунист» ч. 17, Москва 1954, стор. 17-22.
- 11) Й. Сталин. «Экономические проблемы социализма», Москва 1953, стор. 17-41.
- 12) М. Черненко. «Закон планомерного пропорційного розвитку народного господарства», «Комуніст України» ч. 2. Київ 1955, стор. 40.
- 13) К. В. Островитянов. «Политическая Экономика», изд. Академии Наук СССР, Москва 1954, стор. 408.
- 14) С. Н. Прокопович. «Народное хозяйство СССР», том 2. Нью-Йорк 1952, стор. 121, 130.
- 15) Б. Маркус. Стаття «Труд». Большая Сов. Энцикл. том. СССР, Москва 1947, стор. 1139.
- 16) В. Мерцалов. Снижение цен и уровень жизни в СССР. Бюлетень и-та по изучению истории и культуры СССР. Мюнхен 1954, стор. 30-32.
- 17) М. Величківський. «Сучасне життя в Советському Союзі», журнал «Вісник» ч. 12. Нью-Йорк 1955, стор. 22-24.
- 18) И. Сосенский. «Бюджетные индексы» Б. С. Э. том 8. Москва 1927, стор. 434, 437.
- 19) С. Н. Прокопович. Згадана праця, стор. 120, 135, 145, 148.
- 20) В. Мерцалов. Згадана стаття, стор. 30.

21) В. Хилько. «Повніше використовувати можливість колгоспної торгівлі», журнал «Комуніст України» ч. 10. Київ 1955, стор. 58.

22) Директиви XX с'езду КПСС по шестому п'ятилетньому плану розвитку народного господарства ССРСР на 1956-60 роки, «Правда» 15. 1. 1956; Н. Хрущев, Отчетный доклад ЦК КПСС XX с'езду партії, «Известия» 15. 2. 1956.

23) Richard und Weber, von Menschen und seiner Gesundheit, München-Düsseldorf 1953, S. 116.

24) В. Мерцалов. Згадана стаття, стор. 32.

25) Г. Расвич. Крестьянские бюджеты, Большая Советская Энциклопедия том 8. Москва 1927, стор. 444.

26) Див. таблиця ч. 2. Загальний індекс цін для відповідних років.

27) В. Садовський. Нарис економічної географії України, Київ 1920, стор. 120.

28) Г. Расвич. Згадана стаття, стор. 444.

29) N. Jasnij. The Socialized Agriculture of the USSR, Standford Universitati 1949, P. 698-700.

30) С. Н. Прокопович, згадана праця, том II, стор. 276.

31) И. Сосенский, згадана стаття, стор. 437.

32) А. Викентьев. Очерки развития советской экономики в четвертой пятилетке, Госполитиздат 1952, стор. 24.

33) Н. Хрущев. Доклад на пленуме ЦК КПСС 3. 9. 1953, О мерах дальнейшего развития сельского хозяйства ССРСР, «Известия» 15. 9. 1953.

34) Сообщение Центрального Статистического Управления ССРСР об итогах выполнения государственного плана развития народного хозяйства ССРСР в 1953 году, «Известия» 31. 1. 1954 і Н. Хрущев, Отчетный доклад XX с'езду КПСС, «Известия» 15. 2. 1956.

35) Маленков. Речь на собрании избирателей ленинградского избирательного округа г. Москвы, «Правда» 13. 3. 1954.

36) А. Викентьев. Згадана праця, стор. 14.

37) Е. Штайнгауз. Некоторые вопросы развития энергетики ССРСР, журнал «Вопросы экономики» ч. 8. 1955, стор. 27.

38) Директивы XX с'езда КПСС по шестому пятилетнему плану развития народного хозяйства ССРСР на 1956-60 годы, «Известия» 15. 1. 1956.

39) В. Калтыпин. Народное хозяйство. Б.С.Э., том 43, Москва 1940, стор. 261.

40) А. Викентьев, згадана праця, стор. 24.

41) Е. Штайнгауз, згадана стаття, стор. 27.

42) Н. Вознесенский. Военная экономика ССРСР в период отечественной войны, Госполитиздат 1948, стор. 12.

43) Е. Штайнгауз, згадана стаття, стор. 27.

44) Н. Хрущев. Доклад на пленуме ЦК КПСС 3. 9. 1953, «Известия» 15. 9. 1953 і його ж Отчетный доклад ЦК КПСС XX с'езду партії «Известия» 15. 2. 1956.

45) Директивы XX с'езда КПСС по шестому пятилетнему плану развития народного хозяйства ССРСР на 1956-60 годы «Известия» 15. 2. та 22. 2. 1956.

46) «Известия» 8. 7. 1953. Доклад Маленкова на V. сессии Верховного Совета ССРСР.

47) И. А. Гладков. Очерки строительства советского планового хозяйства в 1917-18 годы. Государственное издательство политической литературы 1934, стор. 48.

48) С. Н. Прокопович. Идея планирования и итоги пятилетки. Париж 1934, стор. 48.

49) А. Аракелян. Планирование народного хозяйства ССРСР, Издательство «Знание», Москва 1952, стор. 30-32.

50) С. Н. Прокопович, згадана праця, стор. 26.

51) А. Аракелян, згадана праця, стор. 33.

52) Е. Солдатенко. XV. с'езд ВКП(б), Госполитиздат 1950, стор. 105.

53) А. Ацаркин. Шестнадцатая конференция ВКП(б). Госполитиздат 1952, стор. 33.

54) А. Аракелян, згадана праця, стор. 34.

55) С. Трапезников. Семнадцатая конференция ВКП(б). Госполитиздат 1950, стор. 40-43; История ВКП(б). Короткий курс, Держполітвід. УССР, стор. 296.

56) А. Аракелян, згадана праця, стор. 35.

57) Постановление Совнаркома ССРСР 15. 4. 1935.

58) Бюллетень финансового и хозяйственного законодательства, № 3-4, Москва 1938.

59) Б. Гаврилов. Восемнадцатый съезд ВКП(б). Госполитиздат 1951, стор. 105, 106, 109.

60) Див. таблиця ч. 9 і 10.

61) «Плановое хозяйство» (политико-экономический журнал Госплана СССР), № I. Москва 1940, стор. 23 и № 12, стор. 8-9.

62) Історія СССР, частина III під редакцією Т. Панкратової, Видавництво «Радянська школа», Київ 1951, стор. 381-382.

63) С. Н. Прокопович. Народное хозяйство СССР, том II. Нью-Йорк 1952, стор. 354.

64) Е. Штайнгауз, згадана стаття, стор. 27.

65) Див. таблиця ч. 10.

66) С. Н. Прокопович, згадана праця, том II, стор. 354.

67) Н. Хрущев. Доклад на сентябрьском пленуме ЦК КПСС 1953 года, «Известия» 15. 9. 1953.

68) А. Аракелян, згадана праця, стор. 22-23.

69) Директивы XIX съезда партии по пятому пятилетнему плану развития СССР на 1951-55 годы, Госполитиздат 1952, стор. 3, 4, 15, 16.

70) Н. Хрущев. Отчетный доклад ЦК КПСС XX съезду партии, «Известия» 15. 2. 1956.

71) «Народное хозяйство СССР», Статистический сборник. Государственное статистическое издательство. Москва 1956, стор. 106-107.

72) С. Н. Прокопович. Народное хозяйство СССР, том I, стор. 135, 222.

73) В. Мерцалов. Политика крутого подъема и сельское хозяйство СССР, доклад на V конференции Института по изучению истории и культуры СССР, Мюнхен 1955, стор. 23.

74) Г. Маленков. Отчетный доклад XIX съезду партии о работе Центрального Комитета ВКП(б). Госполитиздат 1952, стор. 77. В цій доповіді Маленков заявив, що в 1952 року гуртовий урожай зерна в СССР становив 8 мільярдів пудів (1310 млн. метричних центнерів).

75) Н. Хрущев. Отчетный доклад ЦК компартии XX съезду КПСС, «Известия» 15. 2. 1956.

76) Журнал «Вестник Статистики» ч. 6. 1957. Госстатиздат, Москва 1957, стор. 84.

77) Wirtschaftskunde der Bundesrepublik Deutschland, Stuttgart u. Köln 1955, S. 126; Е. Шифрин. Изменения в сельском хозяйстве США после второй мировой войны, журн. «Вопросы экономики» ч. 6. 1956, стор. 89.

78) Дані для Західньої Німеччини подано за статистичним збірником „Wirtschaftskunde der Bundesrepublik Deutschland“ 1954, S. 153; для інших західноєвропейських країн за Dr. Karl Wagner — Jahrbuch der Welt, München 1954.

79) «Народное хозяйство СССР», статистический сборник..., стор. 55.

80) Statistische Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland, 1954, S. 167.

81) Н. Хрущев. Доклад на январском пленуме ЦК КПСС, «Правда» 2. 3. 1955.

82) Числові дані подано на основі тих же самих джерел, що й для таблиць ч. 14-15.

83) Dr. Karl Wagner. Jahrbuch der Welt, München 1954, S. 1023.

84) Энциклопедический словарь. Государственное научное издательство «Большая советская энциклопедия», Москва 1955, стор. 276.

85) «Народное хозяйство СССР», статистический сборник..., стор. 17.

86) Там же, стор. 143.

87) Там же, стор. 148.

88) Там же, стор. 143.

89) Постановление сентябрьского пленума ЦК КПСС о мерах дальнейшего развития сельского хозяйства СССР, «Известия» 13. 9. 1953.

90) Постановление пленума ЦК КПСС принятое 31. января 1955, «Известия» 2. 2. 1955.

91) «Народное хозяйство СССР», статистический сборник, стор. 118, 120.

92) «Известия» 15. 9. 1953, Доповідь Н. Хрущова на вересневному пленумі ЦК КПСС 1953.

93) Постановление Совета Министров СССР, 27. 8. 56. «О мерах борьбы с расходом из государственных фондов хлеба и других продовольственных продуктов на корм скоту», «Правда» 28. 8. 1956.

94) «Народное хозяйство СССР», статистический сборник..., стор. 119-125.

95) «Народное хозяйство СССР», статистический сборник..., стор. 103 і 118.

96) Е. Шифрин. Изменения в сельском хозяйстве США после второй мировой войны. Журн. «Вопросы экономики» ч. 6. 1956. стор. 90.

97) Wirtschaftskunde der Bundesrepublik Deutschland, Stuttgart u. Köln 1955, S. 24 і 129.

98) «Народное хозяйство СССР», статистический сборник, стор. 103.

99) Н. Хрущев. Доклад на январском пленуме ЦК КПСС 1955, «Правда» 2. 2. 1955.

100) Н. Хрущев. Доклад на сентябрьском пленуме ЦК КПСС, «Известия» 15. 9. 1953.

101) Н. И. Анисимов. Победа социалистического сельского хозяйства. Государственное издательство сельскохозяйств. литературы, Мос. 1947, стор. 73.

102) Wirtschaftskunde der Bundesrepublik Deutschland, Stuttgart u. Köln 1955, S. 133.

103) Маленков. Отчетный доклад XIX съезду партии, о работе ЦК ВКП(б). Госполитиздат 1952, стор. 9.

104) Н. Хрущев. Доклад на пленуме ЦК КПСС 3. 9. 1953, О мерах дальнейшего развития сельского хозяйства СССР, «Известия» 15. 9. 1953.

105) Постановление пленума ЦК КПСС принятое 7. 9. 1953 по докладу Н. Хрущева, «Известия» 13. 9. 1953.

106) Постановление Пленума ЦК КПСС, о дальнейшем увеличении производства зерна в стране и освоении целинных і залежных земель, «Известия» 6. 3. 1954.

107) Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР 9. 3. 1955 г. Об изменении практики планирования сельского хозяйства, «Правда» 11. 3. 1955.

108) «Реорганизация Госплана СССР и задачи улучшения планирования народного хозяйства» — Передовая статья журналу «Плановое Хозяйство» ч. 3. Москва 1955, стор. 3.

109) Директивы XX съезда КПСС по шестому пятилетнему плану развития народного хозяйства СССР на

1956-60 годы. «Известия» 15. 1. 1956 та 22. 2. 1956.

110) Директивы XX съезда КПСС, «Известия» 15. 1. 1956.

111) Н. Хрущев. Отчетный доклад ЦК КПСС XX съезду партии, «Известия» 15. 2. 1956.

112) Об итогах выполнения государственного плана развития народного хозяйства СССР на 1956 год, за 1 полугодие, «Сельское хозяйство» 2. 8. 1956.

113) Об итогах выполнения пятого пятилетнего плана развития СССР на 1954-55 годы, «Известия» 25. 4. 1956.

114) Й. Сталин. Економічні проблеми соціалізму в СССР, Держполітвидав УРСР, Київ 1953, стор. 66-67.

115) Резолюция XX съезда компартии Советского Союза по отчетному докладу ЦК КПСС. «Сельское хозяйство» 25. 2. 1956.

116) Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР, об уставе сельско-хозяйственной артели и дальнейшем развитии инициативы колхозников в организации колхозного производства и управлении делами артели. «Известия» 10. 3. 1956.

Доц. інж. Л. Лисенко

Зернове господарство України

ПЕРЕДМОВА

Природні умови України з її назагал помірним кліматом, родючими з природи чорноземними ґрунтами і рівнинним рельєфом, багатими покладами кам'яного вугілля, залізної руди й інших промислових сировинців, а також значними родовищами природного газу і великими запасами гідроенергії цілком сприяють нормальному розвитку всіх галузей народного господарства країни і зокрема сільського господарства та його основ хліборобства. Також загально відомо, що корінна людина України — українці, які творять біля 3/4 загальної кількості її населення, вирізняється своєю трудолюбивістю і наполегливістю в праці.

Але не дивлячись на ці сприятливі природні умови і потенціальні можливості, Україна відстала в своєму господарському і культурному розвитку від передових західньо-європейських країн.

Головною причиною, яка раніше гальмувала і тепер продовжує гальмувати нормальний господарський і культурний розвиток нашої батьківщини і зокрема сприяє низькій продуктивності сільського господарства в цілому та низьким урожаєм всіх хліборобських культур, в тому числі й зернових — треба вважати тільки сприятливі історичні умови, що склалися на наших національних землях протягом останніх кількох сторіч.

До цього в першу чергу відноситься 300-річне перебування основної частини української національної території в складі відсталого в культурному і господарському відношенні російської імперії однаково білої — царської чи червоної — большевицької, з її кріпацько-невільничими формами господарства.

По реформі 1861 року (знесення кріпацтва) тодішній царський уряд примусово нав'язав більшій частині

українських селян спотворені господарства — московську общину¹⁾), яку перед тим росіяни визнавали своєю виключною власністю, притаманною їхній специфічній психиді, про що оглядач внутрішнього життя Росії ще в 1871 році писав у «Вестнике Європи»: «Община є національна особовість великоросів і вона має щось схоже із загальною ідеєю асоціації²⁾».

В наші часи московсько-більшевицької окупації України в такий же самий примусовий, але ще більш жорстокий спосіб, загнано перед тим незалежних українських селян-хліборобів тією ж Москвою (червоною) вигадані ненависні їм комуністичні господарства-колгоспи.

Все це і загальмувало прогресивний розвиток сільського господарства України, а тому і урожаї на її з природи родючих землях ще й тепер залишилися майже без змін на рівні кінця XIX і початку XX сторіч, тоді коли навіть без корінних поліпшень її ґрунтів, а лише при відповідному вмілому веденні господарства можна одержувати на них не 8-12 центнерів з гектара, як це є зараз, а в 2-3 рази вищі. Але навіть в цих ненормальних умовах обсяг сільсько-господарської продукції України цілком забезпечував і тепер забезпечує всі внутрішні потреби країни і дає ще великі лишки для вивозу, які без відповідної компенсації привласнював і привласнює собі московський окупант.

I. ПИТАННЯ СТАТИСТИКИ ВРОЖАЙНОСТИ В УКРАЇНІ

Вперше до систематичного вивчення врожайності і загальних зборів сільсько-господарських культур на території колишніх 9 губерній України, які входили до складу Московської імперії, було приступлено в 1881 році Всеросійським Центральним Статистичним Комітетом. Цей комітет визначив врожайність в спосіб збирання анкетних виборкових даних в сільських громадах і приватновласницьких (поміщицьких) господарствах про вигляди на урожай і фактичний збір його через волосні управління і поліцію. Крім того дані про урожай збирали також Департамент Хліборобства і Земства через своїх добровільних кореспондентів. Але найбільш правдоподібним і повним вважались статистичні дані Центрального Статистичного Комітету, які й брались за основу при визначенні рівня урожаїв і їхнього загального збору.

Після російсько-більшевицької окупації України і до початку масової примусової колективізації сільського господарства (1929/30 р.) за основу визначення урожаїв приймалися оцінки їх одержані від добровільних кореспондентів Центрального Статистичного Управління. В цей же період визначався також можливий фактичний урожай, для чого застосовувались пробні укоси і обмолоти, а починаючи від 1930 р. також метод метровок.

З 1930 року інститут добровільних кореспондентів Центрального Статистичного Управління був ліквідований і справа оцінки урожаю покладена на спеціальні районні оціночні комісії.

В 1932 році в додаток до районних комісій була створена комісія при РНК СРСР і міжрайонні комісії для визначення урожаїв, які займалися як оцінкою врожаїв на ксрені так фактично зібраного. Від 1935 року ці комісії перейшли від визначення дійсного (комірного) врожаю до визначення так званого нормального господарського урожаю, який не був фактичним комірним, бо при цьому не враховувались всі втрати підчас жнив і та частина, що витрачалась в господарствах без відповідного обліку.

Починаючи від 1937 року і кінчаючи 1953 роком врожаї в ССРСР визначались лише на корені по зовнішньому вигляду на час стиглості³⁾, тобто на око, які як правило не відповідали навіть біологічним врожаєм, оскільки районні і міжрайонні оціночні комісії для того щоб зняти із себе відповідальність за зменшення показників врожайності штучно збільшували їх. Визначені в такий спосіб біологічні врожаї зернових культур приймалися в ССРСР за комірні і за ними визначався загальний збір зерна в країні. Таким чином в Україні на протязі 1935-1953 років дійсних комірних врожаїв зерна засіяних в засіки не визначалося, а тому до советських статистичних даних про розміри загального урожаю в ці роки треба внести відповідну поправку на втрати, які становлять мінімум 25% біологічного урожаю визначеного на корені⁴⁾, а який советські урядові чинники подають за нібито зібраний комірний.

Відомий американський дослідник господарства ССРСР Naum Jasny в своїй праці «The Socialized agriculture of the USSR» виданій Станфордським університетом в 1949 році на сторінках 544-548 доводить, що починаючи з 1933 року і далі советські дані про врожаї і валові збори зерна в ССРСР треба знизити в середньому на 20%, з тим, що для 1933 року ця знижка має становити 24%, для 1934 р. — 17%, 1935 р. — 14%, 1936 р. — 21%, 1937-38 рр. — 20% і 1939 р. — 23%.

З 1954 року в ССРСР поруч з оцінкою урожаїв на корені запроваджено облік фактичного збору зерна⁵⁾. Але це зовсім не значить, що заяви советських вождів і повідомлення про висоту врожаїв і валові збори зерна в ССРСР і в Україні треба приймати навіру, бо про дійсний стан сільського господарства і його продукцію в большевицькій імперії докладно знають лише члени президії ЦК КПСС та його найбільш довірені особи з московського комуністичного уряду, а те, що подається до загального відома в пресі, в тому числі і науковій, розраховане лише для пропаганди. В наших обрахунках прийнято вважати врожайність і валові збори зернових культур в ССРСР і Україні до 1934 року такими як їх подають офіційні советські чинники, а за 1935-1953 роки зі знижкою на 25%.

II. ЗЕРНОВЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ ПЕРЕД ПЕРШОЮ СВІТОВОЮ ВІЙНОЮ І РЕВОЛЮЦІЄЮ 1917 РОКУ

Розмір зернового господарства в Україні в означений період характеризується наступними показниками.

Таблиця ч. 1.

Посівні площі України та питома вага зернових культур в 1913-17 роках

	1913 р. ⁶⁾	1914 р. ⁷⁾	1916 р. ⁸⁾	1917 р. ⁹⁾
Вся посівна площа млн. га	22,9	24,1	21,9*	19,0
в тому числі зернові	—	20,7	19,7	—
Зернові у процентах до всієї посівної площі	90,4	—	89,9	—

З цих даних видно, що посівна площа всіх культур в 1914 році збільшилась порівняно з 1913 роком на 1,3 млн. гектарів або на 5,7% з тим, що в час війни вона зменшилась порівняно до 1914 року в такому розмірі: в 1916 році на 2, 3 млн. гектарів (на 9,5%), а в наступному 1917 році на 5,1 млн. гектарів (на 21,3%). Посівна площа під зерновими культурами в роки війни теж відповідно зменшилася. Якщо в 1913 році зерновими було занято 20,7 млн. гектарів (90,4% всієї посівної площі), а в 1914 році при тій же структурі посівів приблизно 21, 8 млн. гектарів, то в 1916 році площа під ними становила 19,7 млн. гектарів (89,9% цілої посівної площі), або на 1 млн. гектарів (на 4,8%) менше ніж в 1913 році і на 2,1 млн. гектарів (на 10%) менше порівняно до 1914 року. В 1917 році, коли припустити, що загальна структура всіх посівів залишилась в цьому році такою як вона була в 1916 році, посівна площа зернових мала б становити приблизно 17,1 млн. гектар. Всі ці дані стверджують, що хліборобство в Україні напередодні першої світової війни і революції 1917 року мало екстензивний зерновий напрямок. Таким воно залишлось і в пізніші роки між двома світовими війнами.

* В «Очерках развития народного хозяйства Украинской ССР» на сторінці 226 її подано в розмірі 21 млн. гектарів.

Що ж до складу зернових культур і площі зайнятих ними перед першою світовою війною то їх ілюструє наступна таблиця.

Таблиця ч. 2.

Структура посівних площ зернових культур в Україні в 1913 році¹⁰⁾

Культури	посівна площа	питома вага у % до
	в млн. га.	загальної посівної площі зернових
Всі зернові	20,7	100,0
В тому числі:		
Жито озиме	3,7	17,9
Пшениця озима	2,2	10,6
Пшениця яра	5,6	27,0
Ячмінь	5,1	24,6
Овес	2,1	10,1
Кукурудза	0,5	2,4
Просо	0,5	2,4
Гречка	0,6	2,9
Стручкові зернові	0,3	1,4

Як бачимо перше місце серед зернових культур займала пшениця площею, якої становила 37,6% всієї посівної площі зернових, а далі йдуть ячмінь — 24,6%, жито — 17,9%, овес — 10,1% і останнє місце стручкові — 1,4%.

Про урожаї зернових культур, які були в Україні перед першою світовою війною і революцією видно з наступних даних.

Таблиця ч. 3.

Середні урожаї зернових культур в Україні

Роки	Урожаї в центн. з га.	Роки	Урожаї в центн. з га.
1901-1905 ¹¹⁾	8,0	1909-1913 ¹²⁾	9,0
1906-1910 ¹²⁾	8,1	1916 ¹³⁾	10,2
1911-1915 ¹³⁾	8,8	1917 ¹³⁾	9,0

З цих даних видно, що середні урожаї збіжжя на Україні в наведені роки були дуже низькі, які хоч і досить повільно, а все ж таки поступово зростали і за одно десятиріччя (1901-1913 рр.) збільшилися на 10-12%.

Таблиця ч. 4.

Середні урожаї окремих зернових культур за 1909-1913 рр. були такі¹⁴⁾

Культури	Урожайність центн. з га.	Культури	Урожайність центн. з га.
Озима пшениця	10,4	Овес	10,7
Яра пшениця	7,0	Просо	9,9
Озиме жито	9,8	Кукурудза	
Ячмінь	9,3	(за 1913 р.)	11,2

Таблиця ч. 5.

Загальні збори зерна в Україні в передреволюційні роки становили:

Роки (в середньому)	Заг. збір зерна млн. центн.
за 1911-1915 р. ¹⁵⁾	178,9
за 1913 р. ¹⁵⁾	204,8
за 1916 р. ¹⁶⁾	201,5*
за 1917 р. ¹⁶⁾	183,8*

За підрахунками збору головних шости хлібних культур і споживання їх в 1909-1913 рр. на споживання, годівлю худоби і на насіння витрачалось лише 67,3% всього врожаю пшениці і жита і біля 70% вівса і ячменю. Тільки гречка і просо споживалося майже все на місці і лишки їхні складали біля 30% загального збору.

Розмір хлібних лишків цих же шости хлібних культур за 1909-1913 рр. становили 55,7 млн. центнерів або 30% їхнього загального збору¹⁷⁾. За советськими даними товарність зернового господарства України у 1913 році виносила 33,7% загального збору зерна¹⁸⁾.

Це давало можливість Україні перед першою світо-

*) Продовольчі зернові культури і овес.

вою війною зайняти одно із перших місць серед країн світу в експорті збіжжя. В загально-російському експорті зерна Україна посідала провідне становище, про що свідчать наступні дані.

Таблиця ч. 6.

Роля України в загально-російському експорті зерна в 1910-1913 рр.¹⁹⁾

Культури	Середнріч. експ.		Роля України в заг. експорті рос. імперії.
	Рос. імперія	мил. пуд в цьому Україна	
Пшениця	264,3	95,7	36,2
Ячмінь	228,9	121,0	54,8
Жито	48,6	24,1	49,6
Овес	64,3	10,5	16,3
Разом:	606,1	251,3	156,9

Примітка: пуд — 16,38 кг.

З наведених даних видно, що питома вага України в загально-російському експорті основних зернових культур напередодні першої світової війни становила 41,5%, в той час коли річно загальний збір зерна на її території в середньому за 1911-1915 рр. виносив 178,9 млн. центнерів або 28,7% російської імперської продукції збіжжя, яка в середньому за 1909-1913 роки дорівнювалась 622,4 млн. центнерів річно²⁰⁾. Це свідчить про відносно високу тогочасну товарність і експортну спроможність хліборобства України порівняно з цілою Росією.

Але поруч з цим дані про вивіз збіжжя з України, яке своєю вартістю в 4,5 рази перевищувало вартість експорту продуктів тваринництва²¹⁾ і в додаток до того низькі врожаї зернових культур, служать показниками загальної відсталости і одностороннього розвитку її сільськогосподарського виробництва в означений період.

Це стверджується також наступними даними про структуру загальної і товарної продукції сільського

господарства України за 1909-1913 рр. Так коли річна загальна продукція сільського господарства її в середньому за 1909-1913 рр. оцінювалась в 1929,98 млн. карб. річно, то на долю зернових культур припадало 833,75 млн. карб. (43,2%), технічні — 134,56 млн. карб. (7,0%), інших 270,9 млн. карб. (14,1%) і тваринництво 406,27 млн. карб. (21,0%)²²⁾.

Товарова продукція сільського господарства за цей же період оцінювалась в 694,26 млн. карб. (або виносила 36,0% його загальної продукції) в тому числі рослинництва — 484,58 млн. карб. (69,8% загальної продукції сільського господарства) і тваринництва — 187,4 млн. карб. (27% загальної товарної продукції сільського господарства)²³⁾.

Такий був в загальному стан зернового господарства України перед першою світовою війною і революцією.

III. ЗЕРНОВЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ ВІД РЕВОЛЮЦІЇ ДО СУЦІЛЬНОЇ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ (1918-1929 рр.)

Після лютневої революції і большевицького листопадового перевороту в Росії 1917 року, національно-визвольна боротьба українського народу за відбудову власної Самостійної Соборної Держави була переможно завершена проголошенням IV Універсалу Центральної Ради 22 січня 1918 року та Грамоти Гетьмана Павла Скоропадського 29 квітня того ж року²⁴).

Але Москва, цим разом червона, не могла примиритися з існуванням Самостійної Української Держави і оголосивши їй нічим неспровоковану війну в підступний спосіб перемогла спротив нечисленної на той час національної армії Української Народної Республіки і поновно окупувавши нашу країну насильно нав'язала її народу большевицьку державно-політичну устроєву систему начолі з комуністичним маріонетковим урядом народних комісарів, повністю підпорядкованого окупантові.

Внаслідок цього сільське господарство України, яке вже й перед тим значно зменшило розмір свого виробництва, на початку 20-років прийшло до повного занепаду і її населення вперше в історії нових часів зазнало голодову катастрофу.

1. Посівні площі України в 1918-1920 роках

Посівні площі ще в 1918 році були скорочені майже наполовину порівняно з довоєнним періодом, а це значить, що і продукція зерна та товарні запаси хліба теж відповідно зменшилися²⁵). В наступні роки посівні площі і виробництво зерна почали збільшуватися з 1923 року, про що свідчать дані наступної таблиці.

Таблиця ч. 7.

Посівні площі України в 1920-1929 роках²⁶)

Роки	Вся посівна площа в млн га	В тому числі зернові млн. га. у % до за-гальної посівної площі	У % до 1913 року	Вся посівна площа, культури до зернових
1913	22,9	20,7	90,4	100,0
1920	13,3	—	—	80,0
1921	18,7	—	—	81,7
1922	15,7	—	—	68,5
1925	23,1	—	—	100,9
1926	24,1	20,6	85,5	105,2
1927	25,3	21,1	83,4	110,5
1928	24,9	19,6	78,7	108,7
1929	25,5	20,2	79,2	111,3

Як бачимо в Україні в 1920 році загальні посівні площі були на 20% менші ніж перед війною. При чому площі під головними зерновими культурами: пшеницею, житом, ячменем і вівсом скоротились на 30,6%²⁷). Ще більшого скорочення зазнала як загальна посівна площа так і площа зернових культур в 1922 році в наслідок безоглядної реквізиції большевицьким урядом всіх запасів збіжжя в українських селян, а також посухи 1920-21 року і недосіву 1922 року, а тому в цьому році всіми культурами було занято лише 15,7 млн. гектарів або на 7,2 млн. (на 31,5% менше, ніж в 1913 році).

На протязі трьох наступних років НЕП-у (1923-1925 рр.), в які замість большевицької «продразверстки» і продовольчого податку було запроваджено єдиний сільськогосподарський податок, чим зменшувалось залежність селянина від держави, загальні посівні площі України досягнули довоєнного рівня, а в наступні чотири роки (1926-1929 рр.) вони його навіть перевищили. Але площа зернових культур, крім 1927 року, залишалась увесь час меншою, ніж вона була до війни. Зменшилась за цей же період і питома вага зернових культур в загальній посівній площі України від 90,4% в 1913 році і 89,9% в 1916 році до 79,2% в 1929 році.

Змінилась також частинно і структура посівних площ зернових культур. Про це видно з даних наступної таблиці.

Таблиця ч. 8.

Структура посівних площ зернових культур України в 1929 році та її порівняння із структурою 1913 року²⁸⁾

Посівна площа зернових культур 1929 р. млн. га	Питома вага окремих зернових культур у % до загальної площі зернових у 1929 р.	Склад зернових культур у 1933 році у %
Вся посівна площа в тому числі:	20,2	100
Озимна пшениця	1,5	7,4
Яра пшениця	3,2	15,8
Жито	4,3	21,3
Ячмінь	4,0	19,8
Овес	2,5	12,4
Гречка	1,0	4,9
Просо	1,5	7,4
Кукурудза	1,6	7,9
Стручкові (зернові)	0,2	0,8
		10,6
		27,0
		17,9
		24,6
		10,1
		2,9
		2,4
		2,4
		1,4

З даних цієї таблиці ми бачимо, що у 1929 році порівняно з 1913 роком питома вага найціннішої в Україні хлібної культури пшениці зменшилась на 14,4% і ячменю на 4,8%. Зате збільшилась питома вага жита на 3,4%, вівса — на 2,3%, гречки — на 2%, проса — на 5% і кукурудзи — на 5,5%. Така зміна складу зернових культур знижувала господарську вартість як загальної так і товарової частини збіжевої продукції країни.

2. Врожайність і збори зерна в Україні в 1918-1929 рр.

Відсутність статистичних даних про врожайність і загальні збори зернових культур в Україні за 1918 і 1919 роки не дають змоги визначити розміру вироб-

ництва зерна за ці два роки, які однаке, завдяки ліквідації великих приватновласницьких господарств, з їхніми відносно високими урожаями, дефіцитності добрив і скороченню посівних площ, були значно нижчі порівняно з довоєнним часом і роками першої світової війни. В наступні роки цього періоду середня врожайність всіх зернових культур і їхні збори ілюструються такими даними.

Таблиця ч. 9.

Середні урожаї і збори зерна в Україні

Роки	Врожайність в центнерах з га.	Загальний збір в млн. центнерів
1920 ²⁹⁾	7,5	126,0
1921 ³⁰⁾	2,5	45,0
1922 ³¹⁾	7,3	104,0
1923 ³²⁾	—	154,0
1925 ³²⁾	8,9	172,0
1927 ³³⁾	8,8	186,4
1928 ³⁴⁾	7,1	138,8
1929 ³⁴⁾	9,3	187,0
1913*)	9,9	204,8
1929 у % до 1913 р.	93,9	91,3

Такий стан був з врожайністю і загальними зборами зерна в Україні в 1920-1929 роках за даними совєтських офіційних чинників, які в своїх звідомленнях дуже часто заперечують самих себе, подаючи спрепаровані на замовлення ЦК большевицької партії і його уряду статистичні матеріяли. Для ілюстрації наведемо такий приклад. В праці «Нариси розвитку народного господарства Української РСР» (стор. 186) при характеристиці стану хліборобства України в 1920 році пишеться між іншим слідує: «Різко скоротились посівні площі. Так по чотирьох головних культурах пшениці, житові, ячменеві і вівсі зменшилась площа на 30,6% проти 1909-13 рр. Знизились врожаї продовольчих і кормових хлібів і в 1920 році вони становили 4,8 цент-

*) Див. таблиці чч. 1 і 5.

нерів з гектара, тобто 49,5% порівняно до 1909-13 рр., в тому числі пшениці і жита на 51,8, вівса — на 31,2%, ячменю — на 34,5%, гречки — на 59%, проса — на 50%.

Загальний збір зернових культур зменшився в Україні в 1920 році проти 1913 року на 38,5%.»

Для того, щоб виявити помилки наведеної писанини, не потрібно особливих знань, бо як справді при скорочених посівних площах основних культур на 30,6% і знижених врожаях більше як на 50% порівняно до 1909-13 рр. загальний збір зернових в 1920 році міг зменшитись лише на 38,5% порівняно в 1913 роком, коли продукція зерна в 1913 році була вища від середньорічної за 1909-1913 рр. Отже виходить плутанина в цих даних і щось подано навмисне в неправильному наświetленні: або знижена врожайність зернових культур, або підвищено показники про загальний збір.

В цитованих попереду «Очерках развития народного хозяйства Украинской ССР» видавництва Академії Наук СРСР 1954 р. подається*), що в 1920 році загальний збір збіжжя в Україні був на 38,5% менший ніж в 1913 році, а врожайність головних зернових культур на 16,6% нижче від середньорічної врожайности за 1909-13 роки. На основі цього в таблиці ч. 9. і подано для 1920 року середню врожайність зернових на 7,5 центнерів з гектара і загальний збір збіжжя в 126,0 мільйонів центнерів.

3. Товарова продукція збіжжя в Україні в 1918-1929 рр.

Визначити розмір товарої продукції збіжжя в Україні в 1918-19 роках за відсутністю статистичних даних про його загальні збори і збут на сторону за межі сільськогосподарського виробництва — є неможливим. Відомо лише, що в 1918 році з 1. травня до 1. грудня німці вивезли з України 9293 вагонів хліба³⁵). Не менше його вивезла і большевицька Москва за час окупації нею частини Української території в цьому ж 1918 році, хоч даних про це і немає. Як подають автори «Очерков развития» в 1919 році большевицьким урядом

*) Стор. 186.

було заготовлено в Україні для Москви 422,6 тис. тонн зерна, а в хлібозаготівельну кампанію 1920-21 року — 1264 тис. тонн³⁶). В дійсності грабування московським окупантом українського хліба в 1920-21 рр. було значно більше, про це в тих же «Очерках» пишеться, що в 1920 році «продразверстка» в Україні становила біля 160 млн. пудів (2620 тис. тонн), а в 1921 році, в якому «продразверстка» була замінена продовольчим податком — 117 млн. пудів (1916 тис. тонн)³⁷).

В лютому-березні 1920 року хлібні лишки в Україні советський окупаційний уряд обраховував на 9828,3 тис. тонн і виходячи, мовляв, з цього встановив «разверстку» в розмірі біля 2620,9 тис. тонн, яка не виконана з причин бандитизму, повстань і саботажу воєнних елементів³⁸).

В 1922 році в Україні було запроваджено натуральний податок, який забирався основною для кожного району культурою, але в першу чергу найбільш цінною — пшеницею. Цей податок в 1922 році замінено єдиним сільсько-господарським податком, який обчислювався в пудах хліба і забирався окупантом частинно зерном, а частинно грішми. В наступні роки цього періоду єдиний сільсько-господарський податок сплачувався селянами лише грішми³⁹). Але це не припинило державних заготівель хліба в Україні для Московії. Так коли в 1922 році советські органи влади заготовили в Україні 11 млн. центнерів зерна, то в 1923 році ці заготівлі виносили 16,7 млн. центнерів, в 1925 році — 26,4 млн., з тим, що в 1927-28 році вони піднесли до 40 млн. центнерів⁴⁰).

Загальна продукція всіх галузей сільського господарства України 1925-26 році досягнула рівня 1913 року і визначалась на загал сумою в 2,1 мільярдів передвоєнних карбованців. Однак на кінець так зв. відбудовчого періоду (1925-26 р.) товарового хліба в Україні було значно менше ніж до війни. За даними Статистичного управління УРСР товарова продукція зерна у відношенні до загальної його продукції становила в 1923-24 рр. — 26,2%, в 1924-25 р. — 14,9% і в 1925-26 р.

— 20,9%. В середньому за 1925-1928 рр. вона коливалась в межах 21-25%, замість 33,7% в 1913 році. В цілому СРСР товарова частина зернової продукції в цьому періоді була значно нижча, ніж в Україні і навіть в урожайному 1927 році вона досягнула лише 37% довоєнного рівня⁴¹).

Основним продуцентом збіжжя в Україні в означені роки, після розparcelювання поміщицьких і інших більших земельних посідовостей між малоземельними селянськими дворами були середні і дрібні індивідуальні селянські господарства, які хоч і давали менше товарового зерна порівняно з довоєнними роками, але гуртова продукція його, як це видно з даних таблиці ч. 9. поступово зростала.

Колгоспні і радгоспні господарства організовані советською владою розміром своєї продукції в ці роки значної ролі в зерновому балансі країни не відігравали, поскільки вся їхня посівна площа навіть в кінці означеного періоду (1929 р.) становила всього 1705,7 тис. гектарів або 6,7% загальної посівної площі України⁴²).

IV. ЗЕРНОВЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ В РОКИ ВІД СУЦІЛЬНОЇ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ ДО ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1930-1940 рр.)

1. Боротьба за колективізацію українського села

Ще в період НЕП-у, в грудні 1927 року XV з'їзд ВКП(б) прийняв ухвалу про запровадження «добровільної» колективізації сільського господарства СРСР, з тим щоб всебічно підтримувати ініціативу селян пов'язану з їхнім переходом до колективних форм праці⁴³). Але тому, що селяни з природи речей цієї ініціативи зовсім не проявляли і добровільно вступати до колгоспів не хотіли, темпи колективізації були занадто повільні і не задовільняли маркс.вських доктринерів з керівництва московської більшовицької партії і уряду. На Україні ці темпи визначались такими показниками: на 1. червня 1927 року було сколективізовано 1,35% всіх селянських господарств і 1,07% посівної площі, а через рік на 1. червня 1928 року колгоспами охоплювалось 2,5% господарств і 1,26% посівної площі⁴⁴).

Відсоток сколективізованих селянських господарств в РСФСР, як і в більшій частині інших союзних республік, був в ці роки значно менший. При цьому треба мати на увазі, що більше ніж 50% цих колективних господарств працювали за статутом товариств спільного обробітку землі (ТСОЗ⁴⁵), за яким їхнім членам належали оброблювана спільними силами відповідна кількість землі, реманент і зібраний урожай.

В зв'язку з таким невідрадним станом колективізації більшовицька влада почала надавати різні економічні пільги колективним господарствам, в першу чергу комунам і артілям, знижуючи або й зовсім звільняючи їх від сільсько-господарського податку, одночасно запроваджуючи експертні податки (надмірно високі) для заможнішої частини селянства, намагаючись цим примусити населення вступати в колгоспи.

Рішенням XVI партійної конференції ВКП(б) в квітні 1929 року, прийнято плян першої советської п'ятирічки на 1928-1932 рр. і проголошено початок масової

колективізації сільського господарства⁴⁶). Але безоглядну примусову колективізацію сільського господарства московський окупаційний уряд почав переводити дещо пізніше, після виголошення Сталіним в грудні 1929 року тези про ліквідацію куркуля як класу на базі колективізації⁴⁷) і постанов ЦК ВКП(б) 5 січня 1930 року та об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б) з грудня цього ж року, про темпи колективізації сільського господарства в окремих союзних республіках і областях та постанов інших органів більшовицької диктатури з 1930–31 рр., в яких планувалось закінчити в основному суцільну колективізацію села не пізніше 1932 року⁴⁸).

Щоб примусити селян вступати до колгоспів, советська влада ще в 1929 році оподаткувала одноосібні господарства в таких високих розмірах, яких вони при найкращому бажанні не могли виконати і в силу цих обставин вимушені були йти до колгоспів; в противному разі все їхнє майно конфіскувалось і продавалось з «молотка» для сплати державного боргу, а його власників оголошувалось ворогами советської влади і ставилось поза закон. В кінці цього ж 1929 року вперше була проведена масова терористична операція проти заможнішої частини селянства, яка відбувалася під гаслом боротьби з куркульством і ліквідації його як класу. Ця акція пізніше (1930–31 рр.) повторювалася декілька разів і знайшла своє «законне» оформлення в постанові ЦВК і СНК ССРСР з 1. листопада 1930 року, якою надавалось право місцевим органам советської влади вживати відповідних заходів в боротьбі з куркульством, включно з конфіскацією їхнього майна і виселенням за межі району або області, а в дійсності на далеку північ або Сибір. Під цю постанову підпали не тільки заможні селяни, а й всі ті, що не хотіли добровільно вступати до колгоспів і числилися на обліку органів державної безпеки (НКВД), як соціально ворожий елемент советського режиму. В такий спосіб було ліквідовано сотні тисяч селянських господарств, а їх власників разом з родинами вислано за межі України, переважно до Сибіру, або на далеку північ,

де кількома роками пізніше советська влада за допомогою ГПУ — НКВД — організувала цілу систему концентраційних таборів з мільйонами в'язнів, більшу частину яких становлять українці. Селянство України відповіло на це московсько-більшевицьке насилля стихійним спротивом, який виявлявся в масовому нищенні власного живого і мертвого реманенту, аби лише він не дістався колгоспам, руйнуванням насильницько організованих колгоспів, саботажем колгоспної праці, будучи уже їхніми членами, індивідуальним терором проти найбільш жорстоких представників влади та повстанням окремих сіл і цілих районів.

Працюючи в ці трагічні для українського хлібороба роки в одному з районів Волині, мені прийшлося бути свідком одного із таких стихійних повстань селян Шепетівської округи, яке почалось на провесні 1930 року в селах прикордонних Ляховецькому, Заславському і Славутському районах і охопило потім майже всю округу. Повстання це вибухло як очайдушня реакція селянства проти терористичних дій більшевицького уряду, супроводжуваних розкуркулюванням і депортацією заможнішого населення, насильним відбиранням у селян, надісланими в села большевицькими активістами з числа партгисячників, живого і мертвого реманенту й решток хлібних запасів для передачі їх в новостворені колективні господарства, в які перед тим примусово були загнані ці селяни. Повстання розпочалось дзвоном на сполох у всіх церквах навколишніх сіл, а опісля численними демонстраціями, в яких брало участь майже все населення. На чолі демонстрації неслись взяті з церков ікони, хрести і корови. При цьому всі учасники цих демонстрацій, хто як умів, співали церковні й українські національні пісні, а в перервах між співами лунали вигуки «Геть советську владу! Геть з московського комуноу! Ми хочемо вільно жити і працювати!» Закінчивши демонстрації й озброївшись хто сокирою, хто ломом, а більшість мішками, налігачами і уздечками, приступили до ліквідації ненависних колгоспів, з організованою роздачею населенню відбраного у нього хліба і реманенту, зни-

щуючи при цьому всі колгоспні справи з діловодства і рахівництва.

Тих партійних активістів, які виявили себе найбільше нелюдяними у відношенні до селян і які не встигли надійно сховатись, жінки немилосердно побили рогачами і коцюбами. В цих подіях характеристичним є те, що для ліквідації повстання влада не використала міліції і регулярного війська, яке численно станцюнувало в районах округи. Такий стан тривав біля трьох тижнів, після чого повстання було придушене спеціальними загонами війська ГПУ, при цьому сотні селян округи розстріляно або замордовано, а тисячі відправлено на заслання в спецтабори каторжних робіт.

Про аналогічні повстання селянства в інших областях України оповідають в своїх працях С. Підгайний⁴⁹⁾, Ф. Пігідо⁵⁰⁾ і інші автори, які після другої світової війни опинились на еміграції в західному світі.

Всі ці неорганізовані виступи і спроби українського селянства боротися проти примусової нав'язаної їм Москвою господарсько-політичної системи большевики придушували самим немилосердним способом. Разом із заможнішими селянами ув'язнюються і засилаються до концтаборів мільйони середняків і взагалі тих, що в якийнебудь спосіб ставили опір і виявляли незадоволення заходами советської влади на селі, або творили собою більш національно свідому частину сільського населення України. І нарешті для того, щоб остаточно зламати спротив українського населення окупантові і його прагнення до незалежного національно-державного існування, московські большевики плянують і здійснюють нечуване в історії людства своєю жорстокістю народобивство — штучний голод на Україні в 1932-1933 роках, в наслідок якого загинуло понад 6 мільйонів селян, в тому числі біля 4-5 млн. колгоспників. Що жертвою цієї голодової катастрофи впали не менше 6 мільйонів українських селян, стверджуються такими даними.

1) Кількість населення Української ССР за даними всесоюзного перепису на 17. 12. 1926 року становила 29,019.747 душ⁵¹⁾.

2) За переписом населення, який було переведено 16 січня 1939 року, кількість населення Української ССР, в тих же самих кордонах, що й у 1926 році, складало 30,960.200 осіб⁵²⁾.

3) Коли прийняти середній річний приріст населення України за дванадцять років і один місяць між двома переписами (17. 12. 1926 — 16. 1. 1939 рр.) в 2,2%⁵³⁾, то тоді кількість його на день перепису 1939 року мала б становити 37,748.513 душ.

4) Таким чином втрати населення України між двома переписами виносили 6,788.313 душ, яке й загинуло в роки організованого Московю голоду. Про жахіття цього голоду дають матеріал і праці: Олекса Калиник⁵⁴⁾, Ф. Правобережний⁵⁵⁾, Поль-Половецький⁵⁶⁾ та інші.

Депортації українського населення і заслання його в концтабори північних і східних областей ССР за ці роки до уваги не береться, з огляду на те, що на його місце переселено в Україну мільйони москалів, якими й компенсовано вивіз українців. Про те, що голод в Україні у 1932-33 роках був навмисне організований і пляново переведений Москвою під керівництвом і за вказівками ЦК ВКП(б), видно з наступних даних:

1) Населення України на початок 1932 року, в якому розпочався голод, мало б становити 32,380.060 душ (на 17. 12. 1926 р. згідно перепису його було 29,019.747 осіб плюс до цього природний приріст за 5 років у кількості 2,2% річно, що мало б дати за складними відсотками додаткових 3,360.313 душ).

2) При нижче-середньому урожаї, який був на Україні в 1932 році, загальний збір зерна всіх категорій господарств виносив 147 млн. центнерів⁵⁷⁾.

3) Посівна площа всіх зернових культур України в 1933 році, яку треба було забезпечити насінням із зібраного урожаю 1932 року, рівнялось 19.863,7 тисячам гектарів⁵⁸⁾.

4) Коли прийняти пересічну норму висіву зерна 1,5 центнера на один гектар, то загальні витрати його на

насіння в 1933 році мали б становити 29,8 мільйонів центнерів.

5) Таким чином для прохарчування населення України і годівлі худоби до збору урожаю 1933 року залишилось 117,2 млн. (подвійних — 100 кг.) центнерів зерна зібраного у 1932 році (від 147 млн. центнерів загального збору відняти 29,8 млн. центнерів на насіння).

6) З розрахунку на душу населення України це давало 362 кілограми зерна на рік (117,2 млн. центнерів зерна поділити на 32,38 млн. населення).

Як бачимо, норма цілком достатня для забезпечення внутрішніх потреб нашої країни і прохарчування її населення і за інших не московсько-більшевицьких окупаційних господарсько-політичних умов ні про який голод не могло бути й мови. Виходить, що Москва штучно організувала його, як засіб репресії проти українського хліборобського населення, поповнюючи цим жахливий акт народобвиства.

Для чого Україні у 1932 році крім підвищеного основного плану хлібоздачі в розмірі 355 мільйонів пудів (58,1 млн. центнерів)⁵⁹), було доведено Москвою другий додатковий план хлібозаготівлі, а після нього восени, коли вже в багатьох місцевостях почався голод, третій план здачі всіх «залишків» зерна і інших сільсько-господарських продуктів.

Скільки саме було відібрано від України хліба й інших продуктів для ненажерливої Москви, щоб залишити українського селянина умирати з голоду, залишається невідомим. Але в селян, однаково одноосібників чи колгоспників, відбиралось усе, що тільки можна було взяти, навіть такі мізерні запаси як зерно або крупа в горщиках і глечиках, сховані від спеціальних большевицьких бригад, очолюваних переважно москалями, які займались вилученням «лишків» сільсько-господарських продуктів у сільського населення України. А щоб це населення не мало ніякого порятунку від голоду, за вказівкою політбюро ЦК большевицької партії ЦИК СССР 7 серпня 1932 року видає нечуваний по своїй жорстокості спеціальний за-

кон, «Про охорону соціалістичної власности»⁶⁰), за яким навіть за збирання у полі після жнив, чи на польових шляхах загублених під час возовиці колосків з колгоспно-радгоспного збіжжя, або таких же решток зібраного урожаю картоплі кваліфікувалось як тяжкий державний злочин і каралось 10 роками ув'язнення в концтаборах. На підставі цього закону у 1932-1933 роках було ув'язнено сотні тисяч чесних українських селян ніби то за розкрадання соціалістичної власности.

Все це привело до того, що вже в кінці 1932 року в селах «Житниці Європи» почався масовий голод, який ранньої весни 1933 року набрав страхітливого розміру, коли в бувших квітучих селах України, тепер сплюндрованих большевицькою Москвою, гинели щодня від голодової смерті десятки тисяч чоловіків, жінок, дітей і немовлят. Цей страшний в цивілізований вік своїми розмірами голод продовжував своє неблаганне косиво смерті ще й в жнива 1933 року.

Небольшевицький світ тоді був глухий і не хотів чути, або введений в блуд зграсо міжнародних проїдисвітів і ворогами України не міг почути голосу благання цілого українського народу про допомогу і рятунок. А Москва в цей час, галасаючи з усіх своїх радіостанцій «Что жить стало лучше, жить стало веселее», або «Я другой такой страны не знаю, где так вольно дышет человек», замість того, аби повернути конаючому з голоду населенню України пограбований у нього хліб, гноїла його хліб в невідповідних зерно-сховищах, або під облудною назвою «лишки СССР» експортувала за демпінговими цінами до західно-європейських країн, вносячи хаос в їхню економіку та маскуючи дійсний стан, який був нею створений на окупованих українських землях.

Експорт зерна і сільсько-господарських продуктів із СССР, в основному пограбованих в українського хлібороба, був у 1932 році значно більший, ніж після того, коли голодова катастрофа на Україні вже минула. Про це видно з даних наступної таблиці.

Таблиця ч. 10.

Розмір експорту зерна і муки із ССРСР у 1932-1934 рр.
в тисячах центнерів⁶¹⁾

	1932	1933	1934
Зерно	17280	16860	7710
Мука	319	315	568

Про те, що голод 1932-1933 років в Україні, Кубані, Північному Кавказі (українські етнографічні землі) і Козацькому Доні був штучно організований большевицькою Москвою, підтверджується ще й тим фактом, що на російській етнографічній території, заселеній москалями, ніякого голоду в ці роки не було і не могло бути при зібраному урожаї зерна, який становив у 1932 році по цілому ССРСР — 698,7 млн. центнерів⁶²⁾, з населенням 163.166.100 у цьому ж році⁶³⁾.

Що цей голод не був також засобом репресії окупанта, щоб цим примусити українського селянина йти до колгоспів, видно з того, що за советськими офіційними даними, ще на початок літа 1932 року на Україні було насильно сколективізовано 69% селянських господарств і колгоспам належало 78% посівної площі⁶⁴⁾. Тоді ж, коли розпочався масовий голод (кінець 1932 року), відсоток колективізації села мав би бути ще вищий. Отже справа йшла не про колективізацію сільського господарства України, яка на початок 1933 р. в основному вже була закінчена, а про бестияльське вбивство її народу, пляново підготоване і поповнене червоною Москвою. Для чого ж було потрібне Москві це масове нищення українського населення, яке планомірно переводилося нею від самого початку большевицької окупації і далі триває за хрущовської колективної диктатури, з тимчасово послабленими темпами як на раніше окупованій основній частині території України, так і на ново захоплених Західньо-Українських землях?

На це питання можна дати лише одну відповідь, що система народовбивства, яку застосовує московський окупант на Україні (та й не тільки в Україні), має виключно політичну мету. Поперше, знищуючи голо-

дом, розстрілами і депортаціями численні мільйони українців, московський окупаційний режим намагається досягнути заламання української нації в її багаторічному спротиві його колоніальній політиці на Україні; і подруге, вимордовуючи українське населення, Москва зменшувала біологічну субстанцію народу, який завжди був і надалі залишається її потенційним ворогом, кривавлячись, але не припиняючи боротьби з нею, однаково білою, брунатою чи червоною, за своє самостійне державне існування.

Що ж до насильницької колективізації українського села, то нею большевицька Москва розв'язувала такі завдання:

1) Запроваджуючи колективізацію сільського господарства, большевицька держава безплатно привласнювала собі не тільки земельні багатства краю, які перед тим вже були націоналізовані, але й усі засоби виробництва, що були в посіданні українських селян-хліборобів.

2) Колективізація мала привести до поступового знищення почуття приватної власності в масі сільського населення і тим остаточно ліквідувати основу, яка б служила загрозою для існування насильно нав'язаної Україні большевицької державно-політичної системи.

3) Колективізація знищувала самостійні трудові селянські господарства, а їх власників перетворювала на найманих робітників, з тією лише особливістю, що селянин, зробившись колгоспним наймитом-кріпаком почав одержувати винагороду за свою працю, поглядно від колгоспу, а фактично від держави, у вигляді трудовнів, які не мають конкретного означення своєї матеріальної вартості, і тому не можуть служити стимулом в його роботі. Але таким способом советська влада здобула мільйони додаткових робочих рук, що їх вона може пляново використовувати за своїм бажанням.

4) Плянуючи насильну колективізацію українського села і її темпи, московські большевики з ЦК ВКП(б) наперед знали, що при здійсненні цих своїх плянів, вони зустрінуть впертий спротив з боку українських

селян, але Москві цього власне й було потрібно, щоб мати якусь «законну» підставу для масових репресій і заслання мільйонів людей до концентраційних таборів, створивши таким способом найдешевше джерело горезвісного соціалістичного нагромадження, використовуючи дарову працю 15-20 мільйонів в'язнів.

5) Нарешті через колективізацію села все сільське господарство країни (і її населення) попадало в повну залежність від держави, становилось пляновим і в такий спосіб включалось в загальний плян народного господарства совєтської імперії, яке підпорядковане виключно політичним цілям московсько-більшевицької диктатури з її хворобливим маячінням про підбиття і володіння цілим світом.

Хід примусової колективізації сільського господарства України від її початку і до завершення видно з наступних даних.

Таблиця ч. 11.

Динаміка колективізації українського села в період між 1925/26-1938 рр.

Роки	Кількість колгоспів	Сколективізованого у процентах	
		селянських господарств	посівної площі
1927-26 ⁶⁵)	5454*)	1,2	1,4
1927 (на 1 липня) ⁶⁶)	5566	1,35	1,07 до всієї посівної
1928	9734	2,5	1,26 площі
1929	14190	5,6	3,75 країни
1930 (на 10 лютого) ⁶⁷)	20000	42,6	—
1931 ⁶⁸)	—	66,8	—
1932 (на 1 серпня) ⁶⁹)	23000	69,0	78,0
1933 ⁷⁰)	24000	—	—
1934 (на кінець р.) ⁷¹)	26977	87,8	90,0
1937 ⁷²)	—	91,6	—
1938 ⁷³)	27100**)	—	99,7

*) На 1. 10. 1925 р.

**) Останні передвоєнні роки.

Як бачимо з даних цієї таблиці, до 1929 року колективами було охоплено лише незначний відсоток селянських господарств і посівної площі України, але від 1930 року, коли до селянства почали большевики застосовувати не тільки економічні репресії, а й фізичний терор і насилля, темпи колективізації різко збільшилися і уже на кінець 1934 року суцільна примусова колективізація українського села була в основному закінчена. Залишилися поза колгоспами одні лише недобитки пограбованого, стероризованого і зголодного селянства, яке протягом наступних 1935-1938 років примушене було впрягатись в ярмо колгоспної неволі і цим остаточно завершило суцільну колективізацію, започатковану окупантом на основі постанов XV з'їзду ВКП(б) десять років тому назад.

В наслідок завершення цієї безглуздої перебудови сільського господарства, майже вся посівна площа України у 1938 році опинилась в посіданні так званого соціалістичного сектора (радгоспи і колгоспи), з якої на долю радгоспів припадало 9,1%, громадські посіви колгоспів — 83,4%, посіви колгоспників на присадибних ділянках — 5,6%, робітників і службовців — 1,6% і одноосібників — 0,3%⁷⁴).

Пізніше така ж сама доля спіткала і селянство новоприєднаних Західньо-українських областей, де примусова колективізація села переводилась московським окупантом не менш жорстокими методами, ніж двадцять років перед тим на основній українській території. Робилась вона під гаслом боротьби з «буржуазними» націоналістами і ліквідацією заможнішого селянства, із застосуванням масових депортацій, ув'язнень і розстрілів. Щоб морально скорше заламати населення окупованого краю, Москва навіть заборонила йому Богу молитися в рідній Греко-Католицькій Церкві, ув'язнивши її ієрархів і священиків, а вірних примушуючи до московського православ'я.

Початок колективізації в цих областях України відноситься до років першої її окупації большевиками в 1939-1941 рр. Але особливих темпів вона набрала у 1948-1950 роках. Так, коли на 1 січня 1948 року було

сколективізовано лише 9,6% селянських господарств, то на 1 січня 1949 року їх було вже 49,0%, на 1 липня 1950 року — 92,7% і на 1 липня 1951 року — 95,2% господарств і 99,2% всіх селянських орних земель⁷⁹⁾.

Завершення в 30 роках примусової суцільної колективізації села раніше окупованої основної частини України і в 50 роках західних її областей зовсім не означало припинення боротьби між советським режимом і хліборобським населенням краю. Боротьба ця продовжувалась і продовжується ще й тепер, лише вона прибрала інших, на зовнішній вигляд менш активних, але одночасно й дуже дошкульних для окупанта методів пасивного спротиву селян, які полягають в саботуванні та недбайливому ставленні їх до колгоспної праці. В наслідок цього вже в роках перед другою світовою війною колективні господарства виявили себе цілком нерентабельною формою організації сільсько-господарського виробництва, з мізерно-низькими урожаями культур, низькою продуктивністю тваринництва та невідповідно малим в порівнянні до затрачених матеріальних засобів і праці, розміром гуртової продукції, що зводило внівець все плянування Москви скероване на максимальне збільшення видаєності сільського господарства України. Хоч випомпування з України московським окупантом сільсько-господарських продуктів з року-в-рік і збільшувалось, але переводилось воно не за рахунок зростання гуртової продукції виробництва і її товарової частини, а майже виключно через додаткове привласнювання советською державою неіснуючих товарових лишків колгоспного виробництва.

Щоб збільшити цю «товаровість» та повністю узабезпечити господарську діяльність колгоспів від держави, большевики ще на початку 30-их років почали швидкими темпами розбудовувати державні машинотракторні станції. Перша така МТС в Україні була організована в листопаді 1928 року на базі 68 тракторів радгоспу ім. Шевченка, Одеської області.

Весною 1929 року нараховувалось уже 37 МТС із 1175 тракторами⁷⁶⁾, які (трактори) перед тим були в

більшості власністю колгоспів або спеціальних сільсько-господарських кооперативів.

Про дальший хід розбудови МТС в Україні в період між 1930-1940 роками видно з даних наступної таблиці.

Таблиця ч. 12.

Зростання мережі МТС в Україні та обслуговування ними колгоспів у 1930-40 роках.

Рік	Кількість МТС	Кількість тракторів у МТС (в тис.)	Потужність тракторів (в тис. кс.)	Кількість пів обслуговуваних МТСами (в тис.)	Посівна площа обслуг. колгоспів у % до площі колгоспів
1930	154	7,7	77	—	—
1932	592	25,6	325	12,2	48,2
1933	657	34,2	465,8	18,2	75,2
1934	782	41,1	605,0	21,3	79,0
1935	873	54,2	869,5	23,6	86,3
1936	924	65,2	1119,9	25,5	93,0
1937	958	67,1	1190,6	26,7	97,3
1940	1227 ⁷⁹⁾	112,5 [*]	1687,5 ⁸⁰⁾	—	—

МТС на основі спеціальних умов нав'язаних колгоспам советським урядом з року в рік збільшували в них обсяг основних польових робіт, виконуючи їх машинами на тракторній тязі, що наочно ілюструється даними таблиці 13.

*) В переліченні на 15-сильні.

Таблиця ч. 13.

Ріст механізації польових робіт в колгоспах України у 1934-40 рр. (в процентах до обсягу робіт)⁸¹

	Праці виконані на тракторній тязі МТС			
	Роки 1934	1935	1937	1940
Оранка зябі (осіння)	42	50	72	83
Оранка чистих парів	79	89	92	92
Посів ярих культур	6	19	40	82
Посів озимих культур	11	17	39	52
Збирання зернових колоскових культур	11	22	45	45
В тому числі комбайнами	2	8	40	43

У 1938 році обсяг всіх тракторних робіт, виконаних МТС в колгоспах України, становив 46,6 млн. гектарів в перерахуванні на умовну оранку.⁸²

Ніхто звичайно не міг би заперечувати користі механізації сільського господарства України при умові, що вона переводиться для збільшення його гуртової і товарової продукції, раціоналізації виробництва, підвищення продуктивності і полегшення праці та поліпшення матеріального добробуту селянства, а рівнобіжно з цим і збагачення всієї країни. Але трагедія українського селянства, пов'язана з цією механізацією, полягає в тому, що в підсоветській дійсності всього цього не було й немає і механізація сільського господарства, яку переводять большевицька партія і її уряд за допомогою державних МТС скерована лише для додаткового висискування селянства, запропореного тією ж партією і владою в колгоспи, відбираючи від останніх під виглядом натуральної оплати за роботи МТС ту частину збіжжя, яке після виконання державного плану заготовлі хліба і засипки насіннєвого, фуражного і інших фондів мало б бути розподілене на трудодні між колгоспниками. Таким способом держава привласнювала (і привласнює) собі від половини до двох третин випродукованого колгоспами збіжжя. Внаслідок такого безоглядного грабування советським окупаційним режимом колгоспів України в їхньому розпорядженні залишалось менше половини зібраного

урожаю зерна, а для розподілу на трудодні колгоспникам оставалось не більше 15-20%, що давало від 0,5 і менше до 2 кілограмів хліба на один трудодень⁸³.

Цілком очевидно, що при такій антинародній економічній політиці, застосованій большевиками до українського селянства, жодна механізація сільського господарства не могла дати і не дала позитивних наслідків і продукція колгоспного виробництва замість зростання зменшувалась, як це було у 1932 і 1934 роках, а коли й підносились в окремі роки перед другою світовою війною то дуже поволі і незалежно від механізації, а лише під впливом сприятливих метеорологічних умов відповідного року. (Див. табл. ч.ч. 18, 21, 22).

Для рятування колгоспів від повного розвалу січневий пленум ВКП(б) 1933 року ухвалив постанову про організацію політвідділів при МТС і радгоспах. Лише при МТС в Україні було організовано понад 600 таких політвідділів. Для керування їхньою роботою ЦК большевицької партії відрядив більше трьох тисяч добірних комуністів (по п'ять дармоїдів на одну МТС), які й очолили цей новостворений орган большевицького терору на селі⁸⁴). Політвідділи МТС були звичайно прибудівкою районних відділів НКВД, в завдання яких входило: боротьба з клясовим ворогом, що немов би проліз в колгоспи, очищення колгоспів від ворожих і шкідницьких елементів, а головне примусити загал колгоспників більш інтенсивно працювати на колгоспній панщині.

За час свого короткого існування січень 1933 — листопад 1934 рр. (в листопаді 1934 року політвідділи МТС і радгоспів були реорганізовані в територіальні партійні органи з залишенням за ними передніх функцій НКВД), політвідділи МТС із своїм завданням тероризування сільського населення повністю справились, і за їхньою допомогою сотні тисяч українських селян було репресовано і заслано до концтаборів, з яких вони вже ніколи й не повернулись на свою батьківщину.

Знищивши в Україні суцільною колективізацією біля 5,5 млн. трудових селянських господарств, які існу-

вали до 1928 року⁸⁵), ЦК ВКП(б) і московський більшовицький уряд видав в період між 1932-1940 роками цілу низку законів і постанов, що мали регулювати всю господарську діяльність насильно створених 27-28 тисяч колгоспів. До цього в першу чергу належить включення сільського господарства країни в систему централізованого плянового господарства ССРСР. Коли ще в роки першої советської п'ятирічки (1928/29-1932/33 р.р.) планування сільсько-господарської продукції переводилось шляхом посереднього впливу і регулювання, з тим що перший і то незобов'язуючий Україну державний посівний плян був складений Держпланом ССРСР лише у 1930 році⁸⁶), а заготівлі державою сільсько-господарських продуктів переводилось, замість закупівлі, шляхом контрактації на вільному ринку, як це було у 1925-28 роках, то в другій п'ятирічці (1933-37 р.р.) спосіб прямого директивного центрального планування з Москви поширився на всі галузі сільського господарства країни⁸⁷).

Крім того постановою ЦК ВКП(б) і СНК ССРСР з 19. 1. 1933 року встановлено обов'язкові норми поставок державі сільсько-господарських продуктів колгоспами і залишками одноосібних господарств, розмір яких для колгоспів в Україні значно вищий, ніж в РСФСР, і становив 2,5-3,1 центнерів зерна з одного гектара⁸⁸), що складало 25-30 % зібраного ними урожаю. Для одноосібних селянських господарств ці норми згідно згаданого закону були вищі на 5-10%⁸⁹), а фактично місцеві органи советської влади збільшували їх на 25-50%.

Коли до цього додати, що постановою СНК ССРСР з 5. 2. 1933 року «Про зразкову умову машини-тракторних станцій з колгоспами» тільки за переведення основних сільсько-господарських робіт колгоспи зобов'язані сплачувати МТС натурою 20% урожаю зерна⁹⁰), а також те, що держава переводила додаткові понадплянові заготівлі хліба, відбираючи його в тих же колгоспів і населення, то це, як згадувалося раніше, допроваджувало до того, що советська влада привласнювала собі більше половини зернової продукції сіль-

ського господарства України за цінами в багато разів нижчими від їхньої справжньої виробничої собівартості.

Ограбоване українське селянство різними способами ухиляється від колгоспної праці, тікає до міста й на виробництво та шукає собі додаткових джерел для прожитку в розбудові своїх допоміжних парцелярних господарств на присадибних ділянках. Щоб перешкодити цьому, ЦК ВКП(б) та СНК ССРСР 27 травня 1939 року ухвалюють постанову⁹¹), якою примушється селян до відпрацювання в колгоспах обов'язкового річного мінімуму трудовнів для кожного працездатного члена колгоспу, на початку в кількості до 100 трудовнів, а пізніше ця норма була збільшена до 250 трудовнів на рік. З цією ж метою на основі згаданої постанови були в два рази зменшені присадибні ділянки допоміжних господарств колгоспників. Бо коли в зразковому статуті колгоспів визначено було розмір присадибних ділянок в 0,25-0,50 гектарів, то постановою з 27. 5. 1939 року їх зменшено до 0,15-0,25 гектарів. Постановою ж Президії Верховної Ради ССРСР з 1-го вересня 1939 року набагато збільшено оподаткування допоміжних господарств колгоспників, а податками стали обкладатись і побічні (нехліборобські) заробітки селян⁹²).

В таких назагал соціально-економічних умовах мусіло розвиватись сільське господарство України під московсько-більшовицькою займанщиною в період від 1930 року до початку другої світової війни.

2. Посівні площі України та їхня структура у 1930-40 роках

Загальні посівні площі України, без Західних областей, на кінець цього періоду (1938-40 рр.) стабілізувались на рівні 25,6 млн. гектарів, що на 100 тис. гектарів перевищувало посівну площу 1929 року і на 2,7 млн. гектарів дореволюційну з 1913 року. Детальніші зміни, які відбулись з посівними площами і їхньою структурою, видно з наступних даних.

Таблиця ч. 14.

Посівна площа України (без Західних областей)
в млн. гектарів⁹³)

	1913 р.	1929 р. ⁹⁴)	1932 р.	1934 р.	1938 р.	1940 р.
Вся посівна площа	22,9	25,5	26,4	26,0	25,6	25,6
В тому числі:						
Зернові	20,7	20,2	18,1	20,2	17,8	16,9
Технічні	0,8	2,1	3,2	2,3	2,4	2,4
Овочево-баштанні						
і картопля	0,8	1,9	2,2	1,9	2,1	2,1
Кормові	0,5	1,0	2,9	1,6	3,3	4,0
Інші	0,1	0,3	—	—	—	0,2

Зростання загальної посівної площі країни як до 30-років так і в період 1930-40 років відбувалось за рахунок розорювання сіножатів і пасовищ та запровадження зайнятих парів замість чистих. Коштом зменшення посівної площі зернових культур йшло зростання питомої ваги технічних, в першу чергу цукрових буряків, городини і картоплі. Після 1932 року площа зайнята цими культурами дещо зменшилась і в наступних 1934-40 роках набрала певної стабілізації. Особливо інтенсивно в цьому періоді йде заміна зернових культур на кормові, головню на багаторічні трави, площа яких з 1929 по 1940 рік зросла більше ніж в 4 рази, що привело пізніше (1948 р.) за вказівками з Москви до запровадження на Україні зовсім нераціональної для її ґрунтово-кліматичних умов травопільної системи хліборобства.

В наслідок зазначених змін, структура загальних посівних площ України мала такий вигляд:

Таблиця ч. 15.

Посівна площа України в процентах

Культури	1913 р.	1929 р.	1932 р.	1934 р.	1938 р.	1940 р.
Зернові	90,4	79,2	68,6	77,7	69,5	66,0
Технічні	3,5	8,2	12,1	8,8	9,4	9,4
Овочево-баштанні						
і картопля	3,5	7,5	8,3	7,3	8,2	8,2
Кормові	2,2	3,9	11,0	6,2	12,9	15,6
Інші	0,4	1,2	—	—	—	0,8
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Здавалось би, що така корисна зміна, яку переведено в структурі посівних площ України, коли питома вага зернових культур зменшилась з 90,4% у 1913 році до 66% у 1940 році, а просапні і кормові рослини стали займати замість 9,2% загальної посівної площі — 32,2% її, — повинна була б також помітно вплинути і на підвищення урожайності збіжжя, але з причин, які згадувались раніше цього якраз і не відбулось. Про це стверджується даними таблицями 18, 21 і 22.

Поруч із зменшенням посівних площ під зерновими культурами відбулись також певні зміни в розподілі площ між окремими культурами, як це ілюструється в двох наступних таблицях ч.ч. 16 і 17.

Таблиця ч. 16.

Посівні площі окремих зернових культур в Україні в млн. гектарів

Культури	Роки: 1913*)	1929*)	1930 ⁹⁵)	1932 ⁹⁵)	1934 ⁹⁵)	1938 ⁹⁶)	1940 ⁹⁷)
Всі зернові	20,7	20,2	21,9	18,6	20,2	17,8	16,9
В тому числі:							
Жито озиме	3,7	4,3	5,6	3,9	3,7	3,1	2,7
Пшениця озима	2,2	1,5	4,1	5,7	5,0	6,4	5,1
Пшениця яра	5,6	3,2	3,3	1,2	1,5	1,0	0,8
Ячмінь	5,1	4,0	3,2	2,5	3,2	2,8	3,2
Овес	2,1	2,5	2,3	1,6	1,9	1,6	1,7
Кукурудза	0,5	1,6	1,7	1,4	1,4	1,0	1,0
Просо	0,5	1,5	0,6	0,9	1,9	0,4	0,9
Гречка	0,6	1,0	0,6	0,3	0,6	0,7	0,6
Стручкові (зернові)	0,3	0,2	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5

Примітка: В таблиці не подано даних про культури, які мають другорядне значення для України, напр., яре жито, полба (гатунок пшениці), озимий ячмінь, риж.

Як бачимо з таблиці, площі під зерновими культурами зменшились з 20,7 млн. гектарів в 1913 році і 20,2 млн. гектарів в 1929 році, до 16,9 млн. гектарів в 1940 році. Лише в одному 1930 році вони були більші ніж в 1913 і 1929 роках.

Найбільших змін зазнали площі з озимою і ярою пшеницею, кукурудзою, ячменем і житом. А саме, площа під озимою пшеницею збільшилась на 2,9 млн. гектарів або в 2,3 рази, а під кукурудзою в 2 рази. Натомість площа під ярою пшеницею зменшилась на 4,8 млн. гектарів або в 7 разів, ячменю на 1,9 млн. гектарів — в 1,6 рази і жита на 1 млн. гектарів — в 1,4 рази. Таким чином виходить, що зменшення посівних площ зернових культур переведено за рахунок скорочення посівів головних зернових: пшениці, жита, ячменю і вівса. Замість цього збільшилась не тільки площа, але й питома вага інших зернових культур: кукуруд-

*) Дані для 1913 року взяті з таблиці ч. 2, а для 1929 року з таблиці ч. 8.

дзи, проса і стручкових. Зміни, що відбулись в структурі зернового господарства України в період між 1913, 1929 і 1940 роками подані в наступній таблиці.

Таблиця ч. 17.

Структура зернових культур в Україні

Культури	Питома вага у процентах*)			Порядкове місце за питомою вагою		
	1913 р.	1929 р.	1940 р.	1913 р.	1929 р.	1940 р.
Всі зернові	100,0	100,0	100,0	—	—	—
в тому числі:						
Жито озиме	17,9	21,3	16,0	3	1	3
Пшениця озима	10,6	7,4	30,2	4	6	1
Пшениця яра	27,0	15,8	4,7	1	3	7
Ячмінь	24,6	19,8	18,9	2	2	2
Овес	10,1	12,4	10,1	5	4	4
Кукурудза	2,4	7,9	6,0	7	5	5
Просо	2,4	7,4	5,3	8	7	6
Гречка	2,9	4,9	3,3	6	8	8
Стручкові зернові	1,4	0,8	3,0	9	9	9

В 1934 році, вперше на Україні, в плавнях Дніпра, введено в господарські посіви нову для неї культуру — риж, площа під якою в 1938 році досягнула 1,5 тис. гектарів⁹⁸), що очевидно не могло помітно змінити структури посівних площ зернових культур в кінці наведеного періоду.

3. Врожайність і загальні збори зернових культур в Україні в 1930-40 роках

Совєтські офіційні джерела не подають детальних даних про врожайність і загальні збори зернових культур за всі роки цього періоду в абсолютних числах.

*) Питома вагу окремих зернових культур обчислено на підставі посівних площ наведених в таблиці ч. 16.

Такі дані є лише для 1930-34 років (і за два попередні роки) в праці «Сельское Хозяйство СССР» річник 1935 р.⁹⁹⁾, які й наводяться нижче без змін в окремій таблиці.

Таблиця ч. 18.

Врожайність зернових культур в Україні в центнерах з гектара

Культури	Р о к и							Середнє за 1930-34 р.р.
	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	
Жито озиме	8,0	9,3	11,8	8,7	8,0	10,4	6,6	9,1
Пшениця озима	8,7	10,2	12,2	9,8	8,5	13,1	6,2	9,8
Пшениця яра	6,2	8,1	7,6	5,2	5,7	10,3	5,7	6,9
Ячмінь	6,9	10,2	11,0	8,2	8,3	13,2	6,5	9,3
Овес	9,7	10,7	11,9	7,5	7,6	11,1	7,3	9,1
Кукурудза	5,2	8,6	8,0	13,6	9,1	12,1	6,6	9,9
Просо	4,5	8,4	7,5	9,0	8,1	6,1	4,2	6,0
Гречка	5,7	6,7	7,5	6,1	5,9	4,7	4,4	4,2
Стручкові зернові	-	-	-	8,8	8,3	9,5	4,6	7,8 *)
Середнє всіх зернових ¹⁰⁰⁾	7,1	9,3	10,6	8,7	8,1	11,2	6,1	8,9

З цих даних видно, що врожаї зернових культур в зазначеному періоді були дуже нерівномірні. Неврожайним роком для всіх зернових культур був 1934 рік і нижчий від середнього врожайним 1932 рік. Натомість 1930 і 1933 роки визначились відносно високими врожаями. Середній врожай всіх зернових культур за п'ятиріччя цього періоду (1930-34 рр.) залишився на рівні попередньої п'ятирічки (1925-29 рр.) і був на 0,1 центнера нижчий від середнього врожаю передвоєнної п'ятирічки 1909-1913 років (Див. табл. ч. 3 і 9). Однак, не дивлячись на низькі врожаї зернових культур в Україні, вони були все ж таки вищі ніж в цілому по СССР, що стверджується даними таблиці ч. 19.

*) Середнє за 1931-34 рр.

Таблиця ч. 19.

Середні врожаї зернових культур в Україні і в СССР за 1928-34 роки в центнерах з гектара¹⁰¹⁾

Культури	Середні врожаї	
	Україна	СССР
Жито озиме	9,0	8,4
Пшениця озима	9,8	8,8
Пшениця яра	7,0	6,6
Ячмінь	9,2	8,5
Овес	9,4	8,7
Кукурудза	9,0	9,6
Просо	6,8	5,5
Гречка	5,9	5,5
Стручкові зернові *)	7,8	7,2
Всі зернові	8,2	7,6

З наведеної таблиці виходить, що середні врожаї всіх зернових культур в Україні, за винятком гречки, вищі за середні врожаї по всьому СССР пересічно на 0,6 центнери на гектар, а окремо від врожаїв озимої пшениці на 1 центнер. Пізніше совєтський уряд заборонив видавати детальні довідники про врожайність і загальну продукцію зернових і всіх інших культур в сільському господарстві СССР в абсолютних числах, вважаючи це державною таємницею, а замість цього для зовнішньої і внутрішньої пропаганди розпочали офіційно надавати зфальшовані завищені статистичні показники про стан виробництва у відсотках порівняно до посівних площ, врожайності і загальних зборів відповідних років чи періодів. Наприклад, в праці «Очерки развития народного хозяйства Украинской ССР» врожаї і загальна продукція зернових культур в колгоспах України за 1935-40 рр. порівнюється у відсотках до середньорічного врожаю і збору за 1932-34 рр. А щоб пересічний читач не довідався про дійсний врожай і розмір продукції, які були в 1935-40 рр., то автори «Очерков» просто замовчують середні врожаї і загальні збори зернових в 1932-34 рр.

*) Середнє за 1931-34 роки.

Ці совєтські дані з «Очерков розвитку...» мають такі показники.

Таблиця ч. 20.

Врожай і загальні збори зернових культур в колгоспах України в 1932-40 роках

(Середньорічне 1932-34 рр. = 100)¹⁰²⁾

Роки	Посівна площа зернових	Врожайність з гектара	Загальний збір зерна
1932-34			
(середньорічне)	100	100	100
1935-36			
(середньорічне)	110	128	140
1937	111	147	163
1938	109	128	139
1939	106	163	172
1940	103	172	177

Щоб за цими таємничими відсотками встановити врожай зернових культур для відповідного року в центнерах на гектар, треба прийняти до уваги наступне:

1) Що середньорічний врожай в колгоспах України за совєтськими даними в 1932-34 рр. становив 8,5 центнерів на гектар;¹⁰³⁾ і

2) Що в 1935-40 рр. в сільському господарстві України як і на території всього ССРСР, дійсний комірний урожай не визначалось, а це значить, що й втрати підчас жнив, молотьби і транспортування, які склали не менше 25% біологічного врожаю теж не враховувались.¹⁰⁴⁾ Таким чином, прийнявши до уваги ці дані можна встановити, що врожайність зернових культур в колгоспах України згідно % зазначених в таб. ч. 20 мали б такий розмір в центнерах на гектар.

Таблиця ч. 21.

Врожайність зернових культур в колгоспах України в 1932-40 рр.

Роки	Біологічний врожай в центнерах з га	Комірний врожай в центнерах з га
1932-34		
(середньорічний)	-	8,5
1935-36		
(середньорічний)	10,9	8,2
1937	12,5	9,4
1938	10,9	8,2
1939	13,8	10,4
1940	14,6	11,0
Середнє за 1935-40 рр.	12,5	9,4

Правильність цих розрахунків підтверджується аналізом офіційних совєтських матеріалів, поміщених в «Нарисах розвитку народного господарства Української РСР», в яких подається, що загальний збір всіх зернових культур в Україні в 1940 році становив 121% порівняно до розміру продукції зерна 1913 року.¹⁰⁵⁾ При загальному зборі зерна в 1913 році в кількості 204,8 млн. центнерів,¹⁰⁶⁾ загальний біологічний урожай зернових визначений на корені в 1940 році мав би виносити 247,8 млн. центнерів. Після відрахування від нього 25% (61,9 млн. центнерів) на витрати підчас збирання залишиться 185,9 млн. центнерів. Ця кількість і буде приблизно відповідати дійсному (комірному) збору зерна в Україні в 1940 році. Тоді середній комірний врожай зернових культур по всіх категоріях господарств в 1940 році становив 110 центнерів з гектара (185,9 млн. центнерів зерна поділити на 16,9 млн. гектарів посівної площі зернових), що відповідає також рівню комірному збору врожаю в колгоспному секторі цього року. В такому разі не буде ніякою помилкою, коли і для 1935-39 років середні врожайні зернових культур по всіх категоріях господарств прийняти такі, якими вони були в колгоспах, тим більше, що в зазначені роки питома вага посівних площ зернових в колгоспах госпо-

дарствах становила біля 90 % всієї посівної площі країни¹⁰⁷).

Підсумовуючи всі дані, одержимо такі показники врожайності в сільському господарстві України в 1930-40 роках.

Таблиця ч. 22.

Врожайність зернових культур в Україні всіх категорій господарств (в центнерах з гектара)

Роки	Врожайність на корені	Комірний збір
1930	-	10,6
1931	-	8,7
1932	-	8,1
1933	-	11,2
1934	-	6,1
Середнє за 1930-34 рр.	-	8,9
1935-36 (середньорічний)	10,9	8,2
1937	12,5	9,4
1938	10,9	8,2
1939	13,8	10,4
1940	14,6	11,0
Середнє за 1935-49 рр.	12,5	9,4
Середнє за 1930-49 рр.	-	9,1
Середнє за 1909-13 рр.	-	9,0

Примітка: В цих показниках врожайності зернових культур не враховано того, що деякі дослідники господарства ССРСР¹⁰⁸) вважають советські дані про врожайність в ССРСР і загальні збори зерна перебільшеними для 1933 року на 240/0 і 1934 року на 170/0.

Як бачимо з даних таблиці врожайність зернових культур в Україні за 20 років її окупації большевицькою Москвою і після 10 років від початку примусової колективізації сільського господарства залишилась без помітних змін на тому ж низькому рівні, якою вона була в п'ятиріччя перед першою світовою війною.

По всьому ССРСР врожаї зернових в ці роки були ще нижчі ніж в Україні. Наприклад, в другій советській п'ятирічці (1933-37 рр.) біологічний врожай в ССРСР до-

рівнювався 9,1 центнерів на гектар, а окремо в 1940 році 10,7 центнерів¹⁰⁹) проти 10,1 і 14,6 центнерів в Україні.

Загальні збори збіжжя в Україні 1930-40 роках

За советськими даними, гуртова продукція зерна в Україні по окремих культурах в 1928-34 роках мала такий розмір:

Таблиця ч. 23.

Загальні збори зерна в млн. центнерів¹¹⁰)

Культури	Роки:										Середнє за	
	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1930-34				
Жито озиме	28,65	40,52	64,49	43,91	30,94	47,03	24,60	42,19				
Пшениця озима	13,93	15,67	47,09	52,31	49,09	71,52	31,03	50,21				
Пшениця яра	19,49	25,77	24,62	12,26	6,96	12,58	8,43	12,97				
Ячмінь	25,50	40,83	35,47	24,59	20,76	34,44	20,68	27,19				
Овес	21,71	27,16	26,95	14,13	11,87	19,94	13,90	17,36				
Кукурудза	12,31	13,64	13,37	22,89	12,60	18,89	9,38	15,43				
Просо	7,11	12,57	4,17	4,19	6,97	7,48	7,91	6,14				
Гречка	5,73	6,44	4,52	3,84	1,99	3,13	2,82	3,26				
Стручкові-зернові	—	—	—	4,18	2,97	4,02	2,37	3,38*				
Разом ¹¹¹)	138,85	187,02	227,26	183,46	146,57	222,96	123,35	180,70				

За наступні роки (1935-40) цього періоду ми не маємо таких детальних советських даних про загальні збори окремих зернових культур як за 1930-34 роки. Відомо лише, що в 1937 році біологічний врожай збіжжя в Україні становив 227,7 млн. центнерів¹¹²) (цей врожай советські чинники вважають за загальний збір), з якого на загальні збори пшениці припадало 100,8 млн. центнерів замість 71,9 млн. зібраних в 1913 році¹¹³). В 1938 році біологічний врожай зерна з площі 17,3 млн. гектарів (див. табл. 14.) при врожайності 10,9 центнерів на гектарі (див. табл. ч. 21) мав би дорівнюватись 194,0 млн. центнерів. І нарешті в 1940 році біологічний врожай збіжжя визначений, як і в 1937-38 рр., на корені виносив 247,8 млн. центнерів, або на 21% більше

*) Середнє за 4 роки.

ніж комірний збір зерна в 1913 році, який становив 204,8 млн. центнерів¹⁴⁾, з тим що загальний збір жита зменшився на 12,3% і ярої пшениці на 81,3%, а замість цього збільшилися збори озимної пшениці на 167,6%. Ячменю на 12,2%, проса на 203,3% і кукурудзи — на 260,8%¹⁵⁾.

Коли в цих числових даних зробити відповідні поправки на втрати врожаю під час збирання, які становлять, як згадувалось раніше, — 25% біологічних врожаїв, визначених на корені, то в такому разі загальні комірні збори зерна в 1937-40 роках будуть мати такий розмір.

Таблиця ч. 24.

*Загальні комірні збори зерна в Україні
(в млн. центнерів)*

Роки	Біологічний врожай	Втрати під час збирання	Комірний збір
1937	227,7	56,7	170,8
1938	194,0	48,5	145,5
1940	247,8	61,9	185,9

В. Кубійович в праці «Географія України й сумежних країв» наводить дані про загальні збори збіжжя в Україні в цьому періоді, з порівнянням їх до стану продукції 1909-1913 років із застереженням, що числа подані ним для 1936-38 років є неповні і непевні. Ці дані наводимо в наступній таблиці.

Таблиця ч. 25.

*Пересічний річний збір різних родів збіжжя в Україні
в межах 1938 року в млн. тонн¹⁶⁾*

Роки	Пшени- ця	Жито	Ячмінь	Овес	Куку- рудза	Просо	Греч- ка	Разом
1909-13	5,7	4,1	4,4	2,5	0,6	0,5	0,5	18,3
1931-35	6,2	3,6	2,5	1,6	1,5	1,0	0,4	16,8
1936-38	8,0	3,9	3,6	1,8	1,5	0,6	0,4	19,8

Таблиця ч. 26.

*Питома вага загального збору збіжжя в Україні
у загальному зборі всього ССРСР*

Роки	Загальні збори зерна в млн. цент.		Питома ва- га України у заг. зборі збіжжя в ССРСР у %		
	Офіційні ССРСР ¹⁷⁾	Україна	Комірні ССРСР	Україна	
1913	801,0	204,8	801,0	204,8	25,6
1928	732,2	138,8	732,2	138,8	18,9
1929	717,4	187,0	717,4	187,0	26,1
1930	835,4	227,3	835,4	227,3	27,2
1931	694,8	183,5	694,8	183,5	26,3
1932	698,7	146,6	698,7	146,6	21,0
1933	898,0	223,0	898,0	223,0	25,9
1934	894,0	123,3	894,0	123,3	13,8
1935	901,0	—	675,8	—	—
1936	827,3	—	620,5	—	—
1937	1202,9	227,7	902,2	170,8	18,9
1938	949,9	194,0	712,4	145,5	20,4
1940	1010,1*)	247,8	757,6	185,9	24,5

Як бачимо з таблиці, доля України в загальній про-
дукції збіжжя в ССРСР, коли не брати до уваги най-
менше урожайного на наших землях 1934 року, коли-
валась в межах 19-27%. Ще більша питома вага Укра-
їни полягала в зборі окремих родів збіжжя, таких як
озима пшениця, кукурудза, ячмінь і гречка, в чому
можна переконатись з даних наступної таблиці.

*) Обчислено на основі посівних площ зернових культур,
якими в ССРСР в 1940 році (в кордонах до 17. 9. 1939 р.) було
зайнято 94,4 млн. гектарів¹⁸⁾ та офіційних совєтських даних
про врожайність, яка в цьому році становила 10,7 центнерів
на гектар¹⁹⁾.

Таблиця ч. 27.

Збір різних родів збіжжя в Україні в 1928-34 роках
у відсотках до їхнього збору в СРСР¹²⁰).

	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	Середнє за 1928-1934 р.р.
Культури	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	Середнє за 1928-1934 р.р.
Жито озиме	15,2	20,3	27,7	20,3	14,2	19,7	12,4	18,5
Пшениця озима	29,1	30,2	47,0	50,8	56,4	61,1	36,2	44,4
Пшениця яра	11,3	11,5	14,5	12,0	6,0	7,8	3,9	9,6
Ячмінь ярий	47,8	59,5	55,4	51,0	43,3	46,2	32,0	47,9
Овес	13,2	17,2	16,2	12,9	10,5	12,9	7,4	12,9
Кукурудза	37,4	45,2	50,2	48,2	36,8	39,4	23,5	40,1
Просо	23,5	40,4	13,1	14,9	16,1	15,5	19,0	20,4
Гречка	35,2	42,6	35,2	40,4	21,6	28,1	25,5	32,3
Стручкові зернові	—	—	—	31,3	21,0	20,5	11,9	21,2

З даних цієї таблиці випливає, що Україна в кордонах до 17. 9. 1939 року виробляла в середньому 44,4% всесоюзної продукції озимої пшениці, а в окремі роки понад 60%, 47,9% ярого ячменю (в окремі роки біля 60%), 40,1% кукурудзи (в окремі роки понад 50%) і 32,3 гречки (в окремі роки понад 40%). Щодо продукції жита, проса і стручкових, то вона знаходиться у відповідній рівновазі з посівними площами цих культур в Україні і СРСР. Значно менше продукувала Україна ярої пшениці, центр культури якої за советської окупації перенесено з її південних районів в східні області СРСР, також вівса культура якого не відповідає кліматичним умовам більшої частини районів степової смуги наших земель.

4. Державні заготівлі збіжжя в Україні в 1930-40 рр.

В 1928-32 роках державні заготівлі збіжжя в Україні, як і по всьому СРСР, переводились головним чином примусовою договірною системою так званої контрактизації, яка полягала в складанні відповідних умов між колгоспами і одноосібними селянськими господарствами з однієї сторони та державними організаціями — хлібоцентром, трактороцентром і іншими з другої. На

основі цих умов колгоспи і селяни одноосібники зобов'язані були здавати державі відповідну кількість зібраного ними збіжжя із законтрактованої площі за встановленими державними цінами. Яких розмірів набрала ця система хлібозаготівель видно з того, що за пляном на 1931 рік передбачалось охопити контрактицією в СРСР 51 млн. гектара зернових культур¹²¹), або понад 50% їхньої загальної посівної площі, що давала разом із іншими видами хлібозаготівель 1475 млн. пудів (241,6 млн. цент.) збіжжя.¹²²)

Зокрема сільське господарство України зобов'язане було здати державі (без гарнцевого збору) в 1931 році біля 460 млн. пудів (75,3 млн. цент.), а в голодному 1932 році 385 млн. пудів (63,1 млн. цент.),¹²³) не враховуючи зустрічних плянів хлібозаготівлі.

Для спрощення організації заготівель збіжжя і збільшення їхнього розміру, постановою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 19. 1. 1933 року договірну контрактиційну систему було скасовано і замість неї встановлено для колгоспів і одноосібних селянських господарств тверді зобов'язання про здання ними хліба державі, маючих силу податку. Про норми цього податку для України згадувалось раніше на сторінках 118 і 119.

В системі обов'язкових поставок збіжжя державі треба відрізнити два періоди: перший — з 1933 по 1939 рік і другий — з 1940 і до теперішнього часу. В першому періоді розмір обов'язкових поставок збіжжя колгоспам встановлювався за державним пляном посіву відповідних культур і нормами поставок на гектар пляну посіву. В другому періоді розмір цих поставок визначається на основі поземельно-гектарного принципу, тобто за нормами встановленими з кожного гектара закріпленої за колгоспом орної землі.¹²⁴)

Крім обов'язкових поставок так зване товарове збіжжя поступає в розпорядження держави такими основними шляхами: виплата колгоспами натуральної частини за роботи МТС, завдання радгоспами і допоміжними господарствами, гарнцевий збір (мірчук) за мелення зерна, начислення при здаванні збіжжя кол-

госпами і селянами на глибинні заготівельні пункти та сплата колгоспами відсотків за насінні державні позики.

Але це давало можливість советській державі привласнювати собі під виглядом товарої продукції сільського господарства в 1934 році 44%, в 1935 році 50% і в 1938-40 роках 54% загального збору збіжжя в колгоспах України.¹²⁵⁾ Ще більший відсоток своєї продукції здавали державі радгоспи, товарів яких самозрозуміло значно перевищує товарів колективних господарств. Яка була товарів колгоспів в 1930-33 роках советські чинники промовчують. Відомо тільки, що в 1933 році в Україні було здано державі лише в порядку обов'язкових поставок 360 млн. пудів (59 млн. центнерів) хліба, включно із зданою товарою продукцією радгоспів. При цьому доля радгоспів і колгоспів складала 91,6% всього зданого державі збіжжя.¹²⁶⁾

В наступні роки цього періоду, з огляду на майже повну ліквідацію одноосібних селянських господарств, державні заготівлі хліба у вигляді обов'язкових поставок мали практичне значення лише для колгоспного сектора. Про загальну кількість збіжжя, що привласнювалось державою в 1930-40 роках по всіх видах заготівель немає детальних числових даних і її розмір можна визначити лише приблизно, взявши за основу при обчисленні загальні збори зернових культур в Україні в ці роки та советські повідомлення відносно товаровості колективних господарств, яка становила в середньому біля 50% їхніх біологічних врожаїв. Таким чином дійдемо, що сільське господарство України та її селяни вимушені були здавати большевицькій державі пересічно біля 100 млн. центнерів хліба річно, хоч справжні лишки його не перевищували 50 млн. центнерів, навіть в середньо урожайні роки. Про розмір цих заготівель в окремі роки видно з наступної таблиці.

Таблиця ч. 28.

Державні заготівлі збіжжя в Україні в 1930-40 роках в млн. центнерів

Роки	Заг. збори збіжжя в млн. центнерів*)	Держ. заготівлі хліба в млн. центнерів
1930	227,3	113,6
1931	183,5	91,7
1932	146,6	73,3
1933	223,0	111,5
1934	123,3	61,6
1937	227,7	113,8
1938	194,0	92,0
1940	247,8	123,9

*) Офіційні біологічні врожаї.

V. ПОВОЄННІ ЗМІНИ І СУЧАСНИЙ СТАН
ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

1. Територія і посівні площі новоприєднаних земель

Приєднання до совєтської України в 1939-1946 рр. західних українських земель і в 1954 р. Криму побільшило її загальну територію на 148,6 тис. кв. км. й тепер вона обіймає простір рівний 601, тис. кв. км.,¹²⁷⁾ що є на 140,7 тис. кв. км. менше від розміру суцільної етнографічної української території в Європі, яка виносить 741,7 тис. кв. км.¹²⁸⁾

В наступній таблиці подано детальніші дані про розмір земель приєднаних до України в згадані роки.

Таблиця ч. 29.

Територія новоприєднаних земель¹²⁹⁾

Області	Площа тис. кв. км.
6 обл. кол. Польщі (Волинська, Дрогобицька, Львівська, Рівенська, Станіславівська і Тернопільська)	89,8
Чернівецька область	8,0
Колішва Ізмаїльська область ¹³⁰⁾	12,4
Закарпатська область	12,8
Кримська область	25,6
Разом	148,6

Посівна площа всіх цих земель перед приєднанням їх до України становила біля 5,9 млн. гектарів. На території 8-західних українських областей (без Закарпаття) в 1940 році було близько 4,6 млн. гектарів зайнятих посівами сільсько-господарських культур, що підтверджується совєтськими даними про збільшення в цьому році посівної площі України за рахунок новоприєднаних земель від 25,6 млн. гектарів в межах перед 17. 9. 1939 роком¹³¹⁾ до 30,2 млн. гектарів в межах після 17. 9. 1939 року.¹³²⁾

Посівна площа Закарпатської області в 1940 році виносила 219,1 тис. гектарів і Кримської в 1954 році — 1068,7 тис. гектарів.¹³³⁾ Щодо розподілу посівної площі новоприєднаних земель між окремими культурами, то уяву про це дають числові матеріали наведені в таблицях чч. 30 — 31.

Таблиця ч. 30.

Розподіл посівної площі Кримської області в 1954 р.¹³⁴⁾

Назва культури	В тисячах гектарів	У % до всієї посів. площі
Вся посівна площа	1068,7	100,0
Всі зернові культури	691,4	64,7
жито озиме	4,2	0,4
пшениця озима	396,8	37,1
пшениця яра	11,9	1,1
ячмінь ярий	101,5	9,5
овес	46,6	4,4
кукурудза на зерно	44,2	4,1
просо	52,6	4,9
стручкові	4,7	0,4
Всі технічні культури	42,6	4,0
соняшник	22,8	2,1
льон — кудряш	6,35	0,6
тютюн	6,46	0,6
теро-олійні	5,83	0,5
лікарські	0,45	0,04
Картопля та овочево-баштанні культури	38,6	3,6
картопля	9,5	0,9
овочеві	16,8	1,6
продовольчі-баштанні	12,3	1,2
Всі кормові культури	296,1	27,7
кормові корнеплоди і кормові баштанні	10,8	1,0
кормові корнеплоди	5,5	0,5
однорічні трави	128,2	12,0
безпокриті багаторічні трави	13,9	1,3
укісна площа багаторічних трав посіву з мин. років	91,7	8,6
посівна площа підпокритих багаторічних трав	19,1	1,8

Таблиця ч. 31.

Розподіл посівних площ в західній частині областей України в 1940 році¹³⁵⁾

Назва культури	Області							Всього		
	Волинська	Дрогобицька	Львівська	Рівненська	Станіславська	Тернопільська	Чернівецька	Закарпатська	тисяч гектарів	у % до всієї посів. пл.
Вся посівна площа	682,5	399,3	506,1	429,1	460,6	961,8	390,1	219,1	4248,9	100,0
Всі зернові культури	517,1	266,6	363,3	476,0	283,5	740,8	264,4	156,8	3069,0	72,2
Жито озиме	226,8	87,4	114,5	198,6	86,1	152,4	47,6	24,4	937,8	22,1
Пшениця озима	98,5	52,6	92,0	71,7	74,9	156,2	62,7	38,3	646,9	15,2
Пшениця яра	2,7	2,1	6,0	1,9	1,6	5,1	3,6	1,0	24,0	0,5
Ячмінь ярий	70,8	17,6	40,6	59,2	23,5	160,0	26,3	2,2	400,2	9,4
Овес	77,6	90,1	74,0	93,4	34,1	85,1	16,1	31,8	502,2	11,8
Кукурудза на зерно	0,1	2,8	1,9	0,1	48,8	46,0	104,1	49,4	253,2	5,9
Просо	11,9	6,8	9,9	11,7	3,4	5,9	—	0,1	49,7	1,2
Гречка	15,0	1,4	15,4	31,3	4,3	39,1	0,7	—	147,2	3,5
Стручкові (включно з люпином і сераделюю на насіння)	13,5	4,9	9,0	7,8	6,2	50,7	2,8	5,1	100,0	2,4
Всі технічні культури	17,6	7,6	8,6	24,8	12,0	19,9	51,3	5,5	147,3	3,5
Цукрові буряки (фабричні)	0,5	1,9	1,1	9,2	4,5	4,8	9,3	—	31,3	0,7
Соняшник	—	—	—	—	1,0	0,6	23,6	0,6	25,8	0,6
Льон-довгунець	3,1	3,3	2,4	3,7	1,4	0,5	—	—	14,4	0,3
Коноплі	5,4	1,3	3,9	3,5	2,9	6,3	3,1	2,0	28,4	0,7
Озимий ріпак	4,6	0,9	0,9	4,7	1,2	4,2	—	—	16,5	0,4
Тютюн	—	—	—	0,1	0,8	1,5	—	2,3	4,7	0,1
Картопля та овоче-баштанні культури	105,5	87,1	97,6	85,3	100,4	125,4	46,2	44,2	691,7	16,3
Картопля	95,0	80,5	88,0	76,2	93,6	116,8	40,6	42,7	633,4	14,9
Овочеві	10,3	6,6	9,5	8,7	6,7	8,4	5,6	1,5	57,3	1,3
Продовольче-баштанні	0,2	—	0,1	0,4	0,1	0,2	—	—	1,0	—
Всі кормові культури	42,3	38,3	36,1	43,0	64,7	75,7	28,2	12,6	340,9	8,0
Кормові корнеплоди і кормові баштанні	2,0	2,8	5,0	1,5	2,0	2,3	1,6	0,8	28,0	0,7
Однорічні трави	6,4	3,5	6,7	4,6	5,2	8,9	3,0	2,4	40,7	0,9
Везпокривні багаторічні трави	7,4	7,1	1,2	4,5	0,6	0,5	—	2,8	24,1	0,5
Укісна площа багаторічних трав посіву минулих років	26,4	24,8	22,9	32,3	56,7	63,7	23,6	3,1	253,5	5,9
Посівна площа підпокривних багаторічних трав	11,7	5,3	9,1	14,2	9,7	25,2	—	9,2	84,4	2,0

Примітка: Вся посівна площа колишньої Ізмаїльської області в 1940 р. вносила приблизно 600 тис. гектарів, з якої на долю зернових припадало понад 80%.

2. Посівні площі України в повоєнні роки

Друга світова війна, яка внесла величезне спустошення в сільському господарстві України, привела також до значного зменшення посівної площі. Це скорочення посівів в перші повоєнні роки ілюструється даними наведеними в наступній таблиці.

Таблиця ч. 32.

Посівні площі України 1940-1946 роках (в тис. га.)⁽³⁰⁾

Назва культури	У % до 1940 р.					
	1940 р.	1944 р.	1945 р.	1946 р.	1944	1946
Вся посівна площа (без Закарпатської області)	30257	20933	22837	24339	62,2	80,4
В тому числі:						
Зернові	20522	15775	17169	17317	76,9	84,4
Технічні	2625	1509	1727	1858	57,5	70,8
В тому числі цукрові						
буряки	820	286	438	543	34,9	66,2
Овоче-баштанні, картопля і інші	2808	2296	2419	3325	81,7	118,4
Кормові	4302	1353	1522	1839	31,5	42,7

Як бачимо з цих даних, ціла посівна площа України внаслідок другої світової війни зменшилась в 1944 році порівняно до 1940 року на 9324 тис. гектарів (на 30,8%), а зернових культур на 4747 тис. гектарів (на 23,1%). Це більшого скорочення зазнали посівні площі технічних культур і кормових рослин, з яких перші зменшились на 42,5% порівняно з передвоєнним 1940 роком, а другі на 65,1%.

Відбудова посівної площі в перші повоєнні роки йшла досить поволі і в 1946 році вона була в цілому на 5918 тис. гектарів (19,6%) менша ніж у 1940 році. По окремих культурах зменшення посівних площ мало наступний розмір: зернових на 3205 тис. гектарів (на 15,6%), технічних — на 767 тис. гектарів (на 29,2%), в тому числі цукрових буряків — на 277 тис. гектарів (на 33,8%), і кормових рослин — на 2463 тис. гектарів

(57,3%). Тільки під овоче-баштанними культурами і картоплею посівна площа збільшилась на 517 тис. гектарів (на 18,4%), що є цілком закономірним явищем для зруйнованого війною сільського господарства країни, коли за браком тяглової сили селянини шукаючи порятунку від голоду примушений був плекати в першу чергу ці працесмі рослини переважно в ручний спосіб. Довоєнних розмірів, 1940 року, загальна посівна площа України досягнула лише десять років після закінчення на її землях другої світової війни.

Таблиця ч. 33.

Посівні площі України та розподіл їх між культурами в кордонах відповідного року (тис. гектарів)¹⁸⁷

	1940 р.	1950 р.	1951 р.	1952 р.	1953 р.	1954 р.	1955 р.	1956 р.
Вся посівна площа	30130,0	29773,8	29904,7	30181,2	29910,3	30488,7	32892,5	32585,6
Всі зернові культури	20485,5	19400,8	19565,3	19515,3	19380,1	18990,2	21675,6	19589,9
Жито озиме	3656,8	3899,2	4008,8	3867,2	3167,1	2812,7	2644,9	2060,3
Пшениця озима	5869,7	5125,3	7269,4	7848,0	8558,9	6301,3	8445,2	3884,1
Ячмінь озимий	—	—	—	—	—	—	74,4	28,3
Пшениця яра	897,5	1092,1	729,5	472,2	507,5	647,9	172,0	240,7
Ячмінь ярий	3904,8	2601,2	1977,2	2157,2	2344,8	2967,0	2339,8	4218,3
Овес	2188,2	1722,9	1499,2	1160,9	1122,2	1256,9	1154,8	1556,5
Кукурудза на зерно	1484,9	2731,4	2128,0	2080,0	1750,3	2287,0	4773,3	4955,6
Просо	944,8	505,4	470,7	568,7	618,3	1343,1	844,1	1346,2
Гречка	723,1	633,9	612,2	703,2	638,6	675,4	625,8	676,2
Вика та викові суміші на зерно	252,1	315,5	234,8	174,6	136,8	132,1	98,2	118,5
Сорго і джугара	—	—	—	—	—	—	11,8	14,3
Стручкові зернові	523,5	330,3	328,9	322,9	370,3	393,7	337,1	336,4
Люпин і сарадела на насіння	52,9	115,1	102,0	115,2	140,1	142,2	150,2	151,1
Всі технічні культури	2621,2	2836,1	2941,1	2969,0	2521,6	2556,1	2808,2	3157,1
Цукрові буряки (фабричні)	820,0	827,9	870,6	903,5	958,2	979,5	1091,6	1273,0
Льон-довгунець	118,2	125,6	128,5	127,9	153,6	160,5	169,4	212,7
Коноплі	198,8	183,2	168,0	158,8	160,6	156,5	159,7	159,2
Бавовник	282,4	278,0	455,4	475,3	0,04	99,8	108,9	5,2
Соняшник	710,3	861,6	818,1	829,2	859,3	839,1	935,5	1202,7
Льон-кудряш	77,3	81,3	83,7	81,4	85,9	64,5	42,3	65,6
Ріпак озимий	91,2	120,0	77,0	71,0	68,0	33,4	65,0	25,9
Рицина	52,5	46,3	48,4	32,4	32,8	29,8	18,6	10,1
Тютюн	11,5	15,5	16,9	16,9	18,2	19,0	25,5	24,3
Махорка	39,5	35,9	36,1	35,2	35,4	33,9	34,8	30,1
Етеро-олійні	—	31,8	—	—	45,5	35,9	45,6	37,5
Лікарські	—	2,3	2,2	3,7	4,8	2,3	2,4	2,3
Картопля та овоче-баштанові культури	2731,7	2452,3	2462,0	2424,0	2615,2	2828,3	2879,7	2920,0
Картопля	2004,9	1895,8	1913,1	1877,1	2039,5	2183,6	2152,1	2212,6
Овочі	475,6	366,6	366,6	364,6	378,1	415,5	465,6	477,9
Продовольчі баштанні	251,2	189,9	182,3	182,3	197,6	229,2	262,0	229,5
Всі кормові культури	4291,6	5084,6	4936,3	5272,9	5447,4	6114,1	5529,0	6918,6
Кормові корнеплоди та кормові баштанні	345,4	383,9	473,8	527,6	549,0	610,3	547,4	533,5
З них кормові корнеплоди	—	309,1	385,8	437,5	455,6	449,3	367,2	388,6
Однорічні трави	1741,4	2717,4	2198,2	1842,8	1947,3	2422,7	2976,0	4358,2
Багаторічні безпокровні трави	270,1	271,1	272,1	306,6	258,0	68,7	65,2	79,4
Укісна площа багаторічних трав посіву минулих років	1705,5	1421,9	1581,5	2150,4	2231,6	1984,9	1508,9	932,6
Підпокровні багаторічні трави	1002,0	727,1	1358,7	1305,0	1355,5	959,9	751,0	763,9
Люпин та інші посіви на зелене добриво	24,0	80,6	55,2	66,8	155,2	113,2	67,4	93,6

Примітка: Посівні площі за 1940 рік подано без Закарпатської і Кримської областей; за 1950-1954 роки без Кримської області; і за 1955-1956 роки в сучасних межах.

Таблиця ч. 34.

Структура посівних площ України в 1940-1956 рр.
(у % до всієї посівної площі)

	1940 р.*	1950 р.	1954 р.	1955 р.	1956 р.
Вся посівна площа	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Всі зернові					
культури	68,0	65,2	62,3	65,9	60,1
жито озиме	12,1	13,1	9,2	8,0	6,3
пшениця озима	19,5	17,2	20,7	25,7	11,9
пшениця яра	3,0	3,7	2,1	0,5	0,7
ячмінь ярий	12,9	8,7	9,7	7,1	12,9
свес	7,3	5,8	4,1	3,5	4,8
кукурудзи на зерно	4,9	9,2	7,5	14,5	15,2
просо	3,1	1,7	4,4	2,6	4,1
гречка	2,4	2,1	2,2	1,9	2,1
стручкові зернові	1,7	1,1	1,3	1,0	1,0
Всі технічні					
культури	8,7	9,5	8,4	8,5	9,7
цукрові буряки					
(фабричні)	2,7	2,8	3,2	3,3	3,9
соняшник	2,4	2,9	2,7	2,8	3,7
льон-довгунець	0,4	0,4	0,5	0,5	0,7
коноплі	0,7	0,6	0,5	0,5	0,5
Картопля та овоче-					
баштані культури	9,1	8,2	9,3	8,8	9,0
картопля	6,6	6,4	7,2	6,6	6,8
овочі	1,6	1,2	1,4	1,4	1,5
Всі кормові					
культури	14,2	17,1	20,1	16,8	21,2
однорічні трави	5,8	9,1	7,9	9,0	13,4
кормові корнеплоди					
та кормові баштані	1,1	1,3	2,0	1,7	1,2
укісна площа ба-					
гаторічних трав по-					
сіву минулих років	5,7	4,8	6,5	4,6	2,9

* Структура посівних площ в 1940 році подана в кордонах після 17. 9. 1939 р., без Закарпатської і Кримської областей; в 1950-1956 рр. в межах відповідного року.

Таблиця ч. 35.

Посівні площі України по категоріях господарств
(тис. гектарів)¹³⁸⁾

Ро- ки:	Всі ка- тегорії госпо- дарств	В тому числі					
		радгос- пи	ін- дер- жавні господ- арства	коягос- пники	колгос- пники	рббт- ники	одно- осібні і слу- госпо- дар- ства
Вся засівна площа	1940	31336,5	2616,3	22137,3	1376,1	305,0	4901,8
	1950	30655,7	2933,9	25172,3	2011,3	350,3	187,9
	1955	32892,5	3268,8	27228,5	2023,2	354,0	18,0
	1956	32585,6	3409,7	26793,1	2007,4	359,5	15,9
Всі зернові культури	1940	21384,6	1495,9	15820,1	275,9	95,0	3697,7
	1950	20047,2	1563,2	17429,0	813,6	111,2	130,2
	1955	21675,6	1921,1	18914,2	748,4	85,0	6,9
	1956	19589,9	1918,1	16923,7	671,0	71,2	5,9
Всі технічні культури	1940	2699,6	103,0	2331,5	51,0	14,0	200,1
	1950	2889,7	122,6	2687,3	57,3	19,8	2,7
	1955	2808,2	136,3	2605,5	48,8	17,4	0,2
	1956	3157,1	140,0	2941,0	56,4	19,5	0,2
Картопля та овоче-баштан- ні культури	1940	2811,5	116,0	994,6	846,6	174,9	679,4
	1950	2480,8	119,9	1090,0	1009,8	211,5	49,6
	1955	2879,7	159,2	1414,7	1054,5	242,3	9,0
	1956	2920,0	151,4	1413,9	1087,4	259,1	8,2
Всі кормові культури	1940	4440,8	901,4	2991,1	202,6	21,1	324,6
	1950	5238,0	1128,2	3966,0	130,6	7,8	5,4
	1955	5520,0	1052,2	4294,1	171,5	9,3	1,9
	1956	6918,6	1200,2	5514,5	192,6	9,7	1,6

Примітка: Посівні площі за всі роки подано в сучасних межах України.

Таблиця ч. 36.

Питома вага посівних площ України по категоріях господарств у відсотках до всієї посівної площі даної групи культур*)

	Ро- ки	Всі ка- тегорії гос- по- дар- ств	В тому числі				
			рад- гос- пи- інші держ.	кол- гос- пи- ки	кол- гос- пи- ки	робіт- ники і службов- ці	одно- осіб- гос- по- дар- ства
Вся посівна площа	1940	100	8,3	70,6	4,4	1,0	15,7
	1950	100	9,6	82,1	6,6	1,1	0,6
	1955	100	9,9	82,8	6,2	1,1	0,0
	1956	100	10,5	82,2	6,2	1,1	0,0
	Всі зернові культури	1940	100	7,0	74,0	1,3	0,4
1950		100	7,8	86,9	4,1	0,6	0,6
1955		100	8,9	87,3	3,4	0,4	0,0
1956		100	9,8	86,4	3,4	0,4	0,0
Всі технічні культури		1940	100	3,8	86,4	1,9	0,5
	1950	100	4,2	93,0	2,0	0,7	0,1
	1955	100	4,9	92,8	1,7	0,6	0,0
	1956	100	4,4	93,2	1,8	0,6	0,0
	Картопля та овоче- баштанні культури	1940	100	4,1	35,4	30,1	6,2
1950		100	4,9	43,9	40,7	8,5	2,0
1955		100	5,6	49,1	36,6	8,4	0,3
1956		100	5,2	48,4	37,2	8,9	0,3
Всі кромові культури		1940	100	20,3	67,3	4,6	0,5
	1950	100	21,5	75,7	2,5	0,2	0,1
	1955	100	19,0	77,7	3,1	0,2	0,0
	1956	100	17,4	79,7	2,8	0,1	0,0

3. Загальні збори і врожайність зернових культур в Україні в повенні 1946-1957 рр.

В советських партійно-урядових повідомленнях, про виконання плянів розвитку сільського господарства України в повенні роки багато пишеться відносно ве-

*) Таблиця складена на підставі даних таблиці ч. 35.

ликих досягнень колгоспів, радгоспів і МТС, яких вони ніби то добились в справі збільшення виробництва зерна. В дійсності ці успіхи настільки незначні, що окупаційна влада знайшла недоцільним оголошувати в абсолютних числах, як врожайності так гуртових зборів зернових культур, зараховуючи ці дані до категорії державних таємниць. Замість цього для большевицької пропаганди про неіснуючі досягнення в зерновому господарстві України советська преса подає до загального відома сумнівної вартости зфальшовані дані у відсотках і порівняннях з невідомими врожайями і розмірами продукції відповідного року.

Початок четвертої советської п'ятирічки в Україні позначився великою посухою в 1946 році, значно сильнішою від посухи в 1921 року, недородом всіх сільсько-господарських культур і черговим масовим голодуванням сільського населення країни. Про голод на Україні в 1946 році большевицька преса звичайно нічого не подавала, як не писала вона й про штучно організований голод 1933 року, бо інакше вона не була б партійною большевицькою пресою. Зате співаючи дифирамби «мудрій» комуністичній партії і колгоспно-радгоспній системі сільсько-господарського виробництва, та ж сама преса за дозволом президії ЦК КПСС, лише між іншим згадує про великої сили посуху в 1946 року, якою було охоплено Україну, Крим, Молдавію, Поволжжя і райони Центральної Чорноземної смуги, а всю увагу звертає на те, щоб довести, що в кінці четвертої п'ятирічки врожайність зернових культур і загальні збори зерна в СССР і в Україні перевищили передвоєнний рівень¹³⁹⁾.

Який саме був загальний збір зерна і врожайність зернових культур в Україні в 1950 році (кінець четвертої п'ятирічки довідуємось з дальшого викладу матеріалу.

В повідомленні Статистичного Управління Української РСР про підсумки розвитку народного господарства «республіки» за 1951-1955 р.р. говорить, що середньорічний загальний збір зерна за п'ять п'ятирічку в порівнянні з середньорічним загальним збором за

роки четвертої п'ятирічки (1946-1950 р.р.) збільшився на 45%, а врожайність зернових культур (комірний збір) з одного гектара підвищилась майже в 1,5 рази¹⁴⁰).

Крім того в статистичному збірнику «Народне господарство Української РСР» наводяться дані у відсотках загальних зборів зерна в окремі роки п'ятої п'ятирічки в порівнянні до 1950 року, які подаємо в окремій таблиці.

Таблиця ч. 37.

Загальний збір (комірний урожай) зерна по УРСР (у відсотках до 1950 року)¹⁴¹

1950 р. 1951 р. 1952 р. 1953 р. 1954 р. 1955 р.
Всі категорії господарства

Все зерно	100	102	135	105	70	168
в тому числі:						
пшениця	100	143	в 2 рази	176	92	в 2,2 рази
кукурудза	100	61	84	47	42	в 2,1 рази

Про загальні збори зерна в зазначені роки в абсолютних числах є дані лише за 1955 рік, в якому в Україні внаслідок особливо сприятливих кліматичних умов був зібраний найвищий урожай за увесь час московсько-більшевицької окупації її території. Про це журнал «Вісник Академії Наук Української РСР» пише так: «Колгоспи і радгоспи України намічали зібрати у 1955 році 1728 млн. пудів зерна, а фактично зібрали більше 2 мільярдів пудів, що майже відповідає рівню виробництва наміченого на 1960 рік¹⁴²».

В наступному 1956 році врожайність і загальні збори зернових культур були значно нижчі, ніж в попередньому 1955 році. Про що Статистичне Управління Української РСР повідомило: «У зв'язку із значною загибеллю посівів озимої пшениці в результаті несприятливих умов зимівлі 1955-56 року, а також у зв'язку із загибеллю частини посівів ярих зернових культур в південно-східних районах республіки від суховій, загальний збір зерна в 1956 році одержано нижчий ніж у 1955 році¹⁴³». Оце і все повідомлення Статистичного управління УРСР про стан зернового господарства

України в 1956 році. Конкретніші дані по цьому питанні подав голова Ради Міністрів УРСР Н. Кальченко в доповіді, яку він виголосив 13 березня 1957 року на засіданні Верховної Ради УРСР. Торкаючись продукції зерна в сільському господарстві України Кальченко зазначив, що «Виходячи з плянів, прийнятих колгоспами і радгоспами, в 1957 році намічено одержати загальний збір зерна в колгоспах і радгоспах 1,7 мільярда пудів — на 27 відсотків більше проти фактичного збору в минулому році, а по всіх категоріях господарств намічається одержати 1,8 мільярдів пудів...»¹⁴⁴). Таким чином легко встановити, що загальний збір зерна в колгоспах і радгоспах України в 1956 році виносив 1,3 мільярдів пудів, а по всіх категоріях господарств 1,4 мільярдів пудів.

У 1957 році — за повідомленням Статистичного Управління УРСР — загальний збір зерна в республіці, не зважаючи на посуху збільшився проти 1956 року на 10%, а порівняно з 1953 роком на 22%¹⁴⁵). Це мало б означати, що у 1957 році в Україні було зібрано понад 1,5 мільярдів пудів зерна.

На підставі всіх цих советських офіційних даних загальний збір зерна в УРСР в повоєнні роки в мільйонах метричних центнерів можна подати у вигляді наступної таблиці.

Таблиця ч. 38.

Загальний збір зерна в Україні у 1946-1957 рр. млн. центнерів.

Роки	Офіційні дані збору зерна	Втрати зерна під час жнив	Комірний збір зерна на млн. центнерів
1950	195,2	48,8	146,4
1951	199,1	49,8	149,3
1952	263,5	65,9	197,6
1953	205,0	51,2	153,8
1954	136,6	—	136,6

1955	328,0	—	328,0
1956	229,3	—	229,3
1957	252,2	—	252,2
Середнє за 1946-1950 р. р.	156,1	39,0	117,1
Середнє за 1951-1955 р. р.	226,4	33,4	193,0
Середнє за 1946-1955 р. р.	191,2	36,2	155,0
Середнє за 1930-1940*)	197,0	21,0	176,0

Примітка: В першому розділі цієї праці згадувалось, що в УРСР у 1935-1953 рр. комірною збору зерна зовсім не визнавалось, а визначався лише біологічний урожай на картоплі, який приймався советським урядом за офіційний комірний збір, і що втрати під час жнив виносили 25% біологічного урожаю. В зв'язку з цим в таблиці наводиться дані про офіційні збори зерна втрати його під час жнив і комірні або дійсний збір. З цих даних виникають такі висновки:

1) Загальний збір зерна в повоєнні роки в сільському господарстві України, так саме як і в довоєнний період, не був сталий і розмір його залежав головним чином від зменшення або збільшення посівних площ зернових культур і кліматичних умов (в першу чергу від кількості атмосферичних опадів) відповідного року.

2) Що середньорічне виробництво зерна за 10 повоєнних років не досягнуло довоєнного рівня.

3) Хоч продукція збіжжя в п'ятій і шостій п'ятирічках і збільшилась порівняно з четвертою п'ятирічкою, але це збільшення дуже незначне, коли порівняти його з розширенням посівних площ, зайнятих зерновими культурами, додатковою затратою праці і засобів виробництва в сільському господарстві України за останні роки.

Врожайність зернових культур в Україні в повоєнні роки

Середні врожаї збіжжя культур в Україні в повоєнні роки за браком відповідних статистичних даних можна визначити лише на підставі гуртових зборів зерна і розміру посівних площ зернових культур, які були в цьому періоді. Що ж торкається деяких даних

*) Середньорічне за вісім довоєнних років.

про врожаї, вміщених в советській пресі, то вони надаються тільки для додаткової характеристики зернового господарства країни.

Таблиця ч. 39.

Середня врожайність зернових культур в Україні в 1946-56 рр.

Роки	Посівна площа зернових культур тис. га.	Загальний збір зерна млн. цент-нерів		Врожайність зернових культур. цент. з га.	
		офіційний	комірний	офіційний	комірний
1950	19400,8	195,2	146,4	10,0	7,6
1951	19565,3	199,1	149,3	10,1	7,6
1952	19515,3	263,5	197,6	13,5	10,1
1953	19380,1	205,0	153,8	10,6	7,9
1954	18990,2	136,6	136,6	7,2	7,2
1955	21675,6	328,0	328,0	15,1	15,1
1956	19589,9	229,3	229,3	11,7	11,7
Середній 1946-50 рр.	—	—	—	7,5	6,4
Середній 1951-55 рр.	—	—	—	11,3	9,6
Середній 1946-55 рр.	—	—	—	9,4	8,0
Середній 1930-40 рр.	—	—	—	10,7	9,1
Середній 1906-15 рр.	—	—	—	8,5	8,5

Примітка: Таблиця складена на основі даних таблиць 3, 22, 33, і 38.

Як бачимо з таблиці, врожаї зернових культур в четвертій советській п'ятирічці (1946-50 р. р.) був мізерно низький. Найбільше неврожайним роком в п'ятій п'ятирічці позначився 1954 рік і навпаки в 1952 і 1955 роках врожаї були досить високі. Врожаї в п'ятій п'ятирічці підвищились порівняно з четвертою п'ятирічкою, але за повоєнне десятиріччя вони були на 1 центнер з гектара нижчі, ніж в довоєнному одинадцятиріччі і навіть на 0,4 центнери нижчі за середньорічні врожаї 1906-1915 р. р. Що середні врожаї зернових культур в сільському господарстві України в повоєнні роки не

перевищували розмірів наведених в таблиці, підтверджується також іншими советськими даними.

Про врожай зернових культур в Україні в 1955 році заступник голови Ради Міністрів УРСР М. Гурсев писав: «В 1955 році в республіці було посіяно понад 6 млн. гектарів кукурудзи (в тому числі на зерно 4773,3 тис. гектарів Л. Л.). Вона дала в середньому по 18,8 центнерів з гектара, тоді як урожай всіх інших зернових становив 15 центнерів з гектара»¹⁴⁶⁾. Як бачимо ці дані відповідають розрахункам про висоту врожаю зернових наведених в таблиці ч. 39. І далі, Н. Хрущов в промові на урочистому засіданні в м. Києві 26 квітня 1958 року, на якому спеціально відмічались досягнення виробничої діяльності колгоспів Київської області зазначив, що: «Треба напочатку забезпечити середній урожай зернових хоча б 100 пудів з гектара, але одержували колгоспи в середньому за останні п'ять років по 67 пудів з гектара...»¹⁴⁷⁾.

Між тим відомо, що середній врожай зернових по Київській області (кол. губернії) майже пів сторіччя тому назад, а саме за п'ятиріччя 1909-1913 р. р. становив 68 пудів зерна з гектара¹⁴⁸⁾. Відомо також, що сільське господарство Київської області по висоті врожаїв зернових культур посідає і посідало перше місце серед інших областей.

Наприклад, за одинадцятирічний період, 1905-1915 р. р., рівень урожаю головних зернових хлібів в Україні виносив 8,4 центнери з гектара, в степовій смузі — 7,3 центнери, в лісостеповій — 9,4 центнери і по Київській губернії — 11,7 центнери з гектара¹⁴⁹⁾.

Всі ці дані стосуються середніх урожаїв, які були дуже низькими порівняно з виробничими можливостями сільського господарства України. Але багато колгоспів, радгоспів і навіть цілі природні смуги країни мали їх ще нижчі. Наприклад, при відносно високому врожаї у 1955 році в цілому по Україні 1820 колгоспів або 11,8% всіх колгоспів республіки одержали урожай зернових менше як 6 центнерів з гектара¹⁵⁰⁾. А в п'ятій советській п'ятирічці, на ганьбу окупанта, середні врожаї

в колгоспах українського Полісся становили всього лише 4,6 центнерів зерна з гектара.

4. Роль України в зерновій продукції ССРСР в повосенні роки

Напередодні другої світової війни Україна давала біля 20% союзного урожаю пшениці, в тому числі понад 40% урожаю озимої пшениці, біля 1/3 ячменю і біля половини кукурудзи.¹⁵²⁾ В 1940 році зернова продукція її становила 24,5% загальносоюзної (див. табл. 26). В повосенні роки роль України у виробництві збіжжя в ССРСР в зв'язку з розширенням посівних площ зернових культур в східних областях ССРСР, дещо зменшилась і в п'ятій п'ятирічці на її долю припадало 16,7% союзного урожаю зерна¹⁵³⁾.

Для того, щоб мати уявлення про участь України в продукуванні збіжжя в ССРСР в окремі повосенні роки треба наперед, відступивши від основного питання теми, визначити розмір загальних зборів зерна в Советському Союзі за повосенний період, поскільки, за війняком 1952 року советські урядові повідомлення про урожай зерна в ССРСР обмежується лише до відповідних років.

У звітній доповіді XIX з'їзду ВКП(б) про роботу Центрального комітету партії її тодішній секретар Г. Маленков заявив, що «в біжучому 1952 році загальний урожай зерна в ССРСР виносив 8 мільярдів пудів...»¹⁵⁴⁾

З першого розділу праці відомо, що урожай в ССРСР у 1952 році визначали лише на коріні по зовнішньому вигляді, тобто на око районні і міжрайонні оціночні комісії, які вислуговуючись перед вищими органами комуністичної партії і советської влади, навмисне збільшували показники врожайності. Отже Маленковський загальний урожай в розмірі 8 мільярдів пудів не був комірним, а лише завищеним біологічним без врахування втрат під час збирання, молотби і транспортування з поля, які разом становили не мен-

ще 25% біологічного урожаю зерна*). Таким чином дійсний комірний збір зерна в СРСР у 1952 році був на 2 мільярди пудів менший ніж його подав Маленков і виносив 6 мільярдів пудів (983 млн. центнерів).

Пізніше, на XX з'їзді КПСС в лютому 1956 року в звітній доповіді ЦК компартії його перший секретар Н. Хрущов навів такі дані про загальний збір (комірний урожай) зернових культур в СРСР у відсотках до 1950 року: 1950 р. — 100%, 1951 р. — 97%, 1952 р. — 113%, 1953 р. — 101%, 1954 р. — 105%, 1955 р. — 129%¹⁵⁵).

З цих даних випливає, що коли комірний урожай в 1952 році дорівнював 983 млн. центнерів, то тоді зібраний урожай зерна в окремих роках поданих в доповіді Хрущова буде становити в мільйонах центнерів: 1950 р. — 870 млн. центн. 1953 р. — 879 млн. центн. 1951 р. — 844 " " 1954 р. — 913 " " 1952 р. — 983 " " 1955 р. — 1122 " "

В 1956 році, в якому метеорологічні умови були особливо сприятливі для хліборобства СРСР (за винятком України) за повідомленням Центрального Статистичного Управління СРСР, «загальний збір зерна збільшився порівняно з 1955 роком приблизно на 20% і був набагато вищий від річного комірною урожаю найбільш урожайних 1937, 1940 і 1952 рр.»¹⁵⁶). Виходить, що комірний урожай зернових культур в СРСР у 1956 році, з приростом в 20 відсотків порівняно з 1955 роком, мав би дорівнювати 1346 млн. центнерів.

Для 1957 року урожай зерна в СРСР можна визначити на підставі такого повідомлення Центрального Статистичного Управління: «В 1957 році, не дивлячись на несприятливі метеорологічні умови, в ряді районів країни загальний збір (амбарний урожай) зернових культур порівняно з 1953 роком збільшився на 26%, в тому числі пшениці — на 40% і кукурудзи на зерно — майже в два рази»¹⁵⁷). Знаючи, що в 1953 році комірний урожай зерна становив 879 млн. центнерів, зна-

*) Дивись розділ праці «Питання статистики врожайності в Україні».

ходимо, що в 1957 році він мав би дорівнювати — 1107 млн. центнерів.

На основі всіх цих даних, зведених в окрему таблицю, добре видно, яку роль відігравала Україна в зерновій продукції СРСР за останні вісім повоєнних років.

Таблиця ч. 40.

Питома вага України в загальному зборі збіжжя в СРСР у 1950-1957 рр.

Роки	Загальні збори (комірний урожай) зерна, млн. центнерів:		Участь України в зерновій продукції СРСР у %
	СРСР	Україна	
1950	870,0	146,4	16,8
1951	844,0	149,3	17,7
1952	983,0	197,6	20,1
1953	879,0	153,8	17,5
1954	913,0	136,6	15,0
1955	1122,0	328,0	29,2
1956	1346,0	229,3	17,0
1957	1107,0	252,2	22,8
Середнє за 1950-1957	1008,0	199,1	19,5

З даних цієї таблиці ми бачимо, що Україна у відношенні до СРСР найменше випродукувала збіжжя в 1954 році і найбільше в 1955 році і що за вісім повоєнних років, як і за роки п'ятої п'ятирічки, вона виробляла в середньому 19,5% загальносоюзного урожаю зерна. В той же самий час площі, зайняті зерновими культурами в Україні в повоєнні роки становили в середньому біля 17,3%, посівної площі цих культур в СРСР, про що підтверджується даними нижче поданої таблиці.

Таблиця ч. 41.

Питома вага посівної площі зернових культур України в посівній площі ССРСР в 1950-1957 рр.

Роки	Площі зернових культур млн. гектарів		Питома вага посів. площі України в посівній пл. ССРСР у %
	ССРСР	Україна	
1950	102,9	19,40	18,8
1951	106,4	19,56	18,4
1952	107,3	19,51	18,2
1953	106,7	19,38	18,2
1954	112,1	18,99	16,9
1955	126,4	21,69	17,1
1956	128,3	19,59	15,3
1957	126,4	19,59	15,5
Середнє за 1950-1957	114,6	19,70	17,3

Примітки: 1) Посівні площі зернових в ССРСР за 1950-1956 рр. подано за статистичним збірником Центрального Статистичного Управління,¹⁵⁸ а за 1957 р. згідно даних поміщених в журналі «Плановое Хозяйство».¹⁵⁹

2) Посівні площі в Україні за 1950-1956 рр. взято з таблиці ч. 33, а для 1957 р. за відсутністю даних залишено розмір з попереднього року.

5. Державні заготівлі збіжжя в Україні в повоєнні роки

Випомпування большевицькою Москвою з сільсько-го господарства України збіжжя в повоєнний період переводиться за тією ж системою, яка застосовувалась нею в останні роки перед початком совєтсько-німецької війни. Так само як і тоді, перше місце в державних заготівлях хліба посідають колгоспи, які крім обов'язкових поставок зерна державі і натуральної оплати ним за роботи МТС — вимушені також продавати державі певну частину свого збіжжя за директивними цінами. При цьому рівень як заготівельних так і закупних цін до 1955 року був настільки низький (5-12 карб. за метричний центнер), що він да-

леко не забезпечував покриття витрат на його виробництво.¹⁶⁰) Менше значення в державних заготівлях збіжжя мали радгоспи, закупи хліба в колгоспників, оплата за помол та інше.

Точні дані про розмір заготовленого збіжжя в Україні в повоєнні роки, якщо взагалі такі дані існують, по-старому залишаються таємницею окупаційної влади, а ті матеріяли, які були подані в совєтській пресі, дають можливість лише приблизно визначити цей розмір та переконатись, що заготівлі хліба в роки після другої світової війни не зменшились, а навпаки збільшились порівняно з довоєнним періодом.

В 1948 році Українська ССР здала державі на 149,2 млн. пудів більше хліба, ніж в 1947 році, і на 71 млн. пудів більше ніж в 1940 році.¹⁶¹) Одної тільки пшениці Україна і Кубань (Українська етнографічна територія) здали в 1948 році на 222 млн. пудів більше ніж в 1940 році.¹⁶²)

За повідомленням Стагастичного Управління УРСР державні заготівлі і закупи зерна в Україні в 1955 році порівняно з 1950 роком збільшились на 29 відсотків.¹⁶³)

Про велику кількість заготовленого в 1955 році в Україні хліба секретар ЦК КПУ Кириченко в доповіді на XIX з'їзді Комуністичної партії України заявив, що «Високий урожай зернових культур вирощений колгоспами і радгоспами в 1955 році, дав можливість республіці достроково виконати державний план хлібозаготівель. Пам'ятаючи про допомогу, яку в 1954 році, в зв'язку з посухою, подали Україні партія і уряд, і знаючи, що в 1955 році в деяких братніх республіках був недорід, колгоспники багатьох сільгоспартілей на своїх зборах висловилися за те, щоб здати державі значну кількість хліба понад план. ЦК КП України звернулося з листом до Центрального Комітету КІПСР про надпланову здачу Україною 150 млн. пудів хліба. Це зобов'язання республікою значно перевиконано. На 1 січня 1956 року здано понад план 159 млн. пудів зерна. В 1955 році державі здано хліба на 74,6 млн. пудів більше, ніж у найурожайнішому 1952 році; найціннішою

продовольчої культури — пшениці здано понад 396 млн. пудів.»¹⁶⁴)

Хто хоч трохи обізнаний з правним становищем населення в підсоветській Україні, ніколи не повірить, щоб її селяни добровільно ухвалювали постанови про надіяльнову здачу хліба державі, тим більше, що ніякої допомоги українське село від партії і уряду в 1954 році не одержувало. А те, що в зв'язку з посухою і недородом в Україні в 1954 році окупаційний московський уряд вимушений був зменшити початковий план хлібозаготівлі по Українській ССР на 224,6 млн. пудів,¹⁶⁵) розглядати як допомогу ніяк не можна.

Той же Кириченко в газеті «Правда» в 1957 році писав: «В 1956 р. колгоспи, радгоспи й інші госпи республіки здали державі зерно, а також молоко і м'яса (в перерахуванні на зерно за відповідними еквівалентами) 1 мільярд 113 млн. пудів, що лише на 12 відсотків менше, ніж було здано цих продуктів у високоурожайному 1955 році.»¹⁶⁶)

В журналі «Вестник статистики» ч. 6, 1957 року знаходимо, що державні заготівлі і закупи молока і молочних продуктів в переводі на молоко в 1955 році по Українській ССР становили 3148 тис. тонн і в 1956 році 4323 тис. тонн; і заготівлі м'яса (в зачотній вазі тварин) в 1955 році — 716 тис. тонн і в 1956 році 947 тис. тонн.¹⁶⁷)

Для того, щоб на підставі цих даних встановити кількість зерна, що його здали советській державі господарства України в 1955-1956 рр. треба лише знати еквіваленти, які застосовуються советським урядом для перерахування молока і м'яса на зерно. Докладно вони нам невідомі, але виходячи з рівня цін, за якими переводяться державні заготівлі і продаж цих продуктів в роздрібній державно-кооперативній торгівлі в ССРСР (див. про це «Известия» від 26. 9. 1953 р.,¹⁶⁸) брошуру С. Ильина «Государственные заготовки зерна в ССРСР»¹⁶⁹) і статтю В. Мерцалова «Снижение цен и уровень жизни в ССРСР»¹⁷⁰), можна прийняти такі еквіваленти: одиниця молока еквівалентна одиниці зерна і одиниця м'яса п'яти одиницям зерна.

Тоді, зробивши відповідні обрахунки дійдемо, що в 1955-1956 рр. Україна здала советській державі таку кількість збіжжя.

Таблиця ч. 42.

Державні заготівлі зерна в Україні в 1955-56 рр.

Назва продукції	1955 р.		1956 р.		1956 р. у % до 1955 р.
	млн. пудів	млн. цент.	млн. пудів	млн. цент.	
Разом зерна, молока і м'яса в перерахуванні на зерно за відповідними еквівалентами	1265,0	207,2	1113,0	182,3	88,0
З того:					
Зерна	854,0	139,9	560,0	91,7	65,6
Молоко	192,0	31,5	263,9	43,2	137,7
- " - в перерахуванні на зерно	192,0	31,5	263,9	43,2	137,7
М'яса	43,7	7,16	57,8	9,47	132,3
- " - в перерахуванні на зерно	219,0	35,8	289,1	47,4	132,3

Згідно повідомлення Статистичного Управління УРСР, Україна в 1957 році здала державі зернових культур на 19 млн. центнерів більше ніж було здано в 1956 році,¹⁷¹) а разом з державними закупками на 142 млн. пудів (на 23,3 млн. центнерів) більше ніж в минулому році.¹⁷²) Таким чином кількість зданого Україною хліба в повоєнні роки була така:

Таблиця ч. 43.

Державні заготівлі зерна в Україні в млн. центнерів

Роки	Заготовлено зерна, млн. центнерів	Примітки
1940	123,9	Див. таблиця ч. 28. На 149,2 млн. пудів (24,4 млн. центн.) менше ніж в 1948 р.
1947	111,1	

1948	135,5	На 71 млн. пудів (11,6 млн. центн.) більше ніж в 1940 р.
1950	99,3	На 29 процентів (40,6 млн. центн.) менше ніж в 1955 р.
1952	127,7	На 74,6 млн. пудів (12,2 млн. центн.) менше ніж в 1955 р.
1955	139,9	Див. таблиця ч. 42.
1956	91,7	Див. таблиця ч. 42.
1957	115,0	На 23,3 млн. центн. більше ніж в 1956 р.

Таку кількість збіжжя заготовлено в Україні в повоєнні роки за офіційними советськими даними, але в дійсності його було здано значно більше. Зокрема в 1955 році при високому врожаї зернових культур (328 млн. центнерів) державні заготівлі і закупи зерна були значно більші, ніж їх подано в таблиці на основі розрахунків і правдоподібно вони становили біля 200 млн. центнерів. Але коли виходити лише з даних, наведених в таблиці, то й тоді советська держава заготовляла в Україні в середньому за сім повоєнних років по 117 млн. центнерів хліба річно, що виносить 60,9% офіційного загального урожаю і 75,5 помірного збору зерна, які були на її території пересічно за 1946-1955 рр. (див. таблиця 38).

Відносно менше забирала советська держава хліба в цілому по СССР. Так за останнє п'ятиріччя в Советському Союзі заготовлялось в середньому біля 410 млн. центнерів зерна річно. Це стверджується наступними даними.

В 1953 році в СССР було заготовлено і закуплено 2 мільярди 10 млн. пудів (328 млн. центнерів) хліба.¹⁷³⁾ В наступному 1954 році здано і продано державі на 271 млн. пудів (44,4 млн. центнерів) більше ніж в 1953 році, або 372,4 млн. центнерів, а в 1955 році на 147 млн. пудів (24,1 млн. центнерів) більше порівняно з 1954 роком, або 396,5 млн. центнерів. В 1956 році, в якому був найвищий урожай за всю історію СССР, заготівлі зерна становили 3,3 мільярдів пудів (540,5 млн. центнерів.¹⁷⁴⁾ Даних про державні заготівлі збіжжя в СССР в 1957 році советська преса не подавала, але з огляду

на зменшення гуртового збору зернових культур в цьому році вони не перевищували 400 млн. центнерів.

З наведених числових даних виходить, що на Україну в повоєнні роки припадає 28,7% союзних заготівель збіжжя, в той час коли питома вага її в гуртовій продукції СССР виносить лише 19,5% (Див. таблиця 40).

Така диспропорція між розміром продукції і державними заготівлями збіжжя в СССР і Україні доводжує до виголодження українського села і свідчить щонайменше про колоніальну залежність і визискування останньої її північним окупантом. А що большевицька Росія привласнює собі більшу частину відібраного в українського селянина хліба, видно з таких даних:

1) Для прохарчування 16 млн. чоловік міського населення України (в 1956 році в УССР було 15962 тис. міської людності),¹⁷⁵⁾ навіть за високими советськими «науковими нормами» по 183 кілограмів хліба на рік на одну особу,¹⁷⁶⁾ потрібно 29,3 млн. центнерів зерна.

2) На виробництво етилового спирту в гуральній промисловості України в 1951-1955 рр., крім картоплі, мелюся й інші продукти споживалось біля 5 млн. центнерів збіжжя. В цілому СССР на виробництво спирту в 1951-1955 рр. витрачалося 15 млн. центнерів зерна,¹⁷⁷⁾ з тим, що на долю України припадало 1/3 союзної продукції спирту. За останні два роки питома вага української спиртової промисловості, порівняно до цілого СССР, дещо зменшилась, хоч в абсолютних числах продукція спирту на її заводах і збільшилась та в 1957 році вона виробила 44 млн. декалітрів спирту проти 157 млн. декалітрів в цілому СССР.¹⁷⁸⁾

3) На виробництво пива browарська промисловість України в останнє п'ятиріччя зужила близько 1 млн. центнерів збіжжя, враховуючи суди і дріжджі. За повідомленням Статистичного Управління в УССР в 1956 році вироблено 38,9 млн. декалітрів пива, що становить 101% порівняно до 1955 року.¹⁷⁹⁾ При умові, що з одного центнера ячменю вироблялось 40 декалітрів пи-

ва витрати збіжжя у згадані роки в броварській промисловості не перевищували 1 млн. центнерів.

4) В інших галузях промисловості, таких як текстильна й інших, не рахуючи кондитерських, макаронних і круп'яних виробів, які ввійшли в річні норми споживання хліба — витрати збіжжя невідомі, але вони становили максимум 0,5 млн. центнерів.

Таким чином із 117 млн. центнерів (714,3 млн. пудів) зерна, яке заготовлялось совєтською державою в Україні в середньому за сім повоєнних років, тільки 31,8 млн. центнерів (193,5 млн. пудів) або 27,2% використовувалось для харчування її міського населення і забезпечення промисловості сировиною, а решта 85,2 млн. центнерів (520 млн. пудів) або 62,8% привласнювалась большевицькою Москвою для творення військових стратегічних запасів і постачання ним своїх сателітів.

Крім хліба, сільське господарство України зобов'язане давати совєтській державі в тому ж порядку заготовель і закупів за урядовими цінами інші продукти свого виробництва, кількість яких з кожним роком зростає. Розмір цих заготовель та їхнє зростання видно з наступної таблиці.

Таблиця ч. 44.

Державні заготівлі і закупи сільсько-господарських продуктів в ССРСР і УРСР в 1950-1957 рр.

Назва продуктів	1950 р.	1953 р.	1955 р.	1956 р.	1957 р.
Цукрові буряки тис. тонн:					
ССРСР	19822	22891	30664	31494	—
УРСР	14042	16335	21751	21138	26138
Україна у % до цілого ССРСР	70,8	71,3	71,9	67,1	—
Соняшник тис. тонн:					
ССРСР	1084	1796	2316	2391	—
УРСР	455	655	779	788	—
Україна у % до цілого ССРСР	42,0	36,5	33,6	33,0	—

Льон-волокно тис. центнерів:

ССРСР	1744	1455	3471	4265	—
УРСР	77	279	452	625	795
Україна у % до цілого ССРСР	4,4	19,2	13,0	14,7	—
Картопля тис. тонн:					
ССРСР	6906	5422	5869	9222	—
УРСР	1305	1125	1166	1694	—
Україна у % до цілого ССРСР	18,9	20,7	19,9	18,4	—
Овоччі тис. тонн:					
ССРСР	2043	2483	3877	3782	4122
УРСР	657	950	1565	1380	—
Україна у % до цілого ССРСР	32,2	38,3	40,4	36,5	—
Тварини в заточній вазі тис. тонн:					
ССРСР	2122	3432	3966	4246	4796
УРСР	424	751	716	947	1222
Україна у % до цілого ССРСР	20,0	21,9	18,1	22,3	23,4
Молоко і молочні продукти в переводі на молоко тис. тонн:					
ССРСР	8479	10646	13506	17337	20500
УРСР	1542	2347	3148	4323	4730
Україна у % до цілого ССРСР	18,2	22,0	23,3	24,9	23,1
Йиця млн. штук:					
ССРСР	1911	2615	2886	3272	4272
УРСР	635	874	726	929	1282
Україна у % до цілого ССРСР	33,2	33,4	25,2	28,4	30,0
Вовна в заточній вазі тис. центнерів.					
ССРСР	1356	1968	2304	2455	2799
УРСР	96	164	176	211	249
Україна у % до цілого ССРСР	7,1	8,3	7,6	8,6	8,9

Примітки: Дані для таблиці за 1950-1956 р.р., крім відсотків, подано за «Весником Статистики» ч. 6, 1957 р.¹⁸⁰), а за 1957 рік

обчислено на основі повідомлень Центрального Статистичного Управління ССРСР і Статистичного Управління УРСР¹⁸¹).

Всі ці заготовлені на Україні сільсько-господарські продукти, так само як і хліб, лише частинно використовувались для забезпечення внутрішніх потреб країни, а решта без відповідної компенсації вивозилась за її межі. Щоб переконатись в цьому наведемо порівняльні дані про обсяг державних заготівель і продажі основних продуктів харчування в советській роздрібній торгівлі в ССРСР і УРСР, а також урядові ціни на сільсько-господарські продукти, за якими держава переводила їхню заготівлю.

Таблиця ч. 45.

Обсяг заготівель сільсько-господарських продуктів та продаж їх в роздрібній державній і кооперативній торгівлі України у процентах до цілого ССРСР в 1955 р.

Назва продуктів	Обсяг заготівель в Україні у % до цілого ССРСР	Продано в Україні у % до цілого ССРСР ¹⁸²
Зерно	38,2	15,2
Цукор	71,9	14,8
М'ясо	18,1	14,7
Молоко	23,3	14,1
Яйця	25,2	10,5

Примітки:

1) Населення України в квітні 1956 року становило 20,3% всього населення в ССРСР і міське населення України 18,1% міського населення ССРСР¹⁸³).

2) Питома вага державної і кооперативної роздрібної торгівлі в ССРСР у 1955 році виносила 91,1% всієї роздрібної торгівлі Советського Союзу¹⁸⁴).

3) В колонії продажі продуктів прийнято: замість зерна — хліб, хлібно-булочні вироби, мука, крупи, макарони і кондитерські вироби; в продаж м'яса враховано ковбасні вироби і м'ясні консерви; в продаж молока — молоко, молочні продукти і масло.

6. Державні заготівельні ціни на сільсько-господарські продукти в Україні

Як згадувалось попереду, державні заготівельні і закупні ціни на збіжжя були настільки низькими, що вони далеко не забезпечували покриття вартості витрат на його виробництво. А в той же самий час гуртові державні ціни і ціни в роздрібній державно-кооперативній торгівлі на зерно, муку, крупи і хлібні вироби, за якими продавалось їх населенню були неймовірно високі — в 10 і більше рази вищі від заготівельних. Таким чином окупаційна влада в Україні лише на хлібних операціях (спекуляції), не рахуючи заготівель і продажі інших сільсько-господарських продуктів, привласнювала собі грубі мільярди карбованців. А тому і заяви комуністичних вождів про те, що советський уряд, піклуючись про добробут селянина вкладає в розбудову сільського господарства мільярди карбованців державних грошей, є звичайним ошукацтвом.

Діючі в Україні на протязі 1935-1954 рр. з незначними змінами директивні заготівельні і закупні ціни на зерно були затверджені постановою СНК ССРСР 27. 5. 1935 року.¹⁸⁵) Що це були за ціни і наскільки вони різнилися від державних гуртових відпускних цін «Заготзерно» видно з наступної таблиці.

Таблиця ч. 46.

Заготівельні і гуртові державні ціни за зернові культури в Україні на 1. 9. 1941 року в карбованцях за метр.-центнер

Назва культур	Заготівельна ціна	Гуртова ціна «Заготзерно» за центнер карбованців	В тому числі податок з обігу НКФ ССРСР на «Заготзерно» за центнер карбованців	Різниця між заготівельними і гуртовими цінами ССРСР на «Заготзерно» за центнер карбованців	карб. на центнері	у %
Шпениця	9,15 - 10,15	111,60	100,00	101,95	1141,0	

Жито	5,15 - 6,15	67,75	60,00	62,10	1099,0
Ячмінь	5,85 - 7,00	77,00	70,00	70,60	1103,9
Увес	4,15 - 5,15	56,65	50,00	52,05	1132,0
Гречка	7,50 - 8,15	100,65	90,00	92,85	1190,0
Просо	6,15 - 7,00	77,00	70,00	69,40	913,0
Стручкові	7,15 - 12,00	132,00	120,00	122,40	1275,0
Олійні	8,50 - 17,00	187,00	170,00	174,30	1372,0

Примітка: Числові дані про заготівельні і гуртові ціни «Заготзерно», а також податок з обігу Народного Комісаріату Фінансів СРСР подано за П. Лютаревичем¹⁸⁶); числа для колонки в якій показано різницю між заготівельними і гуртовими цінами «Заготзерно» обчислені за середніми заготівельними цінами наведеними в 2 колонці таблиці.

Щодо висоти закупних державних цін на зерно то вони до 1954 року дуже мало різнилися від заготівельних. Даних відносно цих цін ми не маємо, але про приблизний рівень їх видно з такого прикладу. В Алтайському краї, який з 1955 року включено в один пояс, щодо заготівельних цін з Україною, держава платила по закупах до 1954 року за один центнер пшениці 10,55 карбованців і за центнер жита 6,85 карбованців.¹⁸⁷ З цього виходить, що і в Україні закупні ціни не були вищими.

Отже на різниці між заготівельними і гуртовими цінами на збіжжя советська держава заробляла поперех 1000%. Коли врахувати, що сільське господарство України по зазначених заготівельних цінах здавало державі до 1954 року в порядку обов'язкових поставок 50 млн. центнерів збіжжя (1,2 центнери з гектара на 20 млн. гектарів) і в вигляді натуральної оплати за роботи МТС 40 млн. центнерів (20% офіційного гуртового урожаю зерна в колгоспах), або всього 90 млн. метричних центнерів, з яких на долю озимої пшениці припадало понад 60%¹⁸⁸) тобто біля 55 млн. центнерів і на всі інші культури близько 35 млн. центнерів, то прийнявши розмір податку НКФ СРСР на 1 центнер пшениці в 100 карбованців, а для решти збіжжя в середньому 90 карбованців на центнер — заробіток держави на заготовленому зерні виводить приблизно 8 мільярдів 650 млн. карбованців, а разом з операція-

ми по закупівлі збіжжя понад 11 мільярдів карбованців.

Цим звичайно прибутки держави на збіжжі не обмежуються, бо зерно після його переробки продається у вигляді муки, крупи, олії і хлібних виробів за роздрібними цінами в державно-кооперативній торговельній мережі, яка знову сплачує НКФ СРСР податок з обігу у висоті 25-100% від державних гуртових цін.¹⁸⁹)

Така большевицька політика цін стосовно зернової продукції (і інших харчових продуктів) не тільки лягала важким тягарем на плечі селянина, але й з'являлась однією із головних причин, які породжували сталі депресії і глибокі кризи в сільському господарстві країни.

Намагаючись вивести господарство СРСР із зернової кризи та матеріально зацікавити колгоспи і колгоспників у збільшенні виробництва збіжжя, московський комуністичний уряд примушений був обставинами, а зовсім не піклуванням про добробут поневоленого ним населення, знизити в 1954 році в цілому СРСР норми обов'язкових поставок зерна на 37% порівняно до тих, які існували від 1933 року. Починаючи з урожаю 1955 року постановою Совета Міністрів СРСР затверджено нові заготівельні і закупні ціни на зерно.¹⁹⁰)

Як заготівельні так і закупні ціни на зерновій культурі диференційовані за поясами, при цьому всі області, краї і республіки СРСР розподілені на 4 пояси:

I. пояс — Північний Кавказ, Південні і Лівобережні області України, Молдавська ССР, Західний Сибір, Алтайський край, Північний Казахстан та інші.

II. пояс — Середня Азія, Закавказзя, Західна Україна, Поволжжя, Центральні Чорноземні області, Урал і інші.

III. пояс — Захід і Північний захід, Центральні нечорноземні області.

IV. пояс — Північ і далекий Схід.

В межах кожного поясу заготівельні і закупні ціни однакові. Для ілюстрації подаємо їх в окремій таблиці.

Таблиця ч. 47.

Заготівельні ціни на зернові культури для колгоспів і селянських господарств (в карб.-цях за 1 центнер)¹⁹¹⁾

К у л ь т у р и	П о я с и			
	I	II	III	IV
Пшениця і жито*)	20	25	30	35
Овес	13	15	17	20
Ячмінь кормовий	15	18	20	24
Ячмінь броварський	25	28	33	40
Кукурудза жовта	18	23	27	32
Кукурудза біла	20	25	30	35
Кукурудза рижова	23	28	33	38
Риж — сирець	120	145	—	190
Просо	25	28	33	40
Гречка	40	45	53	60
Сочевиця тарільчаста	43	50	58	63
Сочевиця дрібнонасінна	33	40	50	60
Горох білий, зелений і жовтий	43	50	58	68
Горох сірий і горошок	33	40	50	60
Турецький горошок і зернобобові	43	50	58	68
Квасоля польова і біб харчовий, однотипові за кольором	50	60	70	80
Квасоля мішана за кольором	40	45	53	60
Біб кінський	33	40	50	60
Чумиза і вика кормова	20	23	27	32

Нові закупні ціни на зернові культури, починаючи з урожаю 1955 року встановлені як середні для цілого СРСР в розмірі 80 карбованців за один центнер.¹⁹²⁾ Коли виходити з того, що державні закупні ціни диференційовані за поясами так само як і заготівельні, тоді для України, основна територія якої віднесена до I поясу, вони мали б дорівнювати 60 карбованцям за центнер. А якщо приймемо до уваги, що обсяг дер-

*) В російському тексті їх подано чомусь під назвою полба. Полбою в СРСР звать групу видів пшениці з ломким колосковим стрижнем і зерном, від якого при молотбі не відокремлюються колоскові і цвіткові півочки. Посівні площі полби в СРСР і зокрема в Україні зовсім незначні¹⁹²⁾.

жавних закупівель збіжжя в Україні в останні роки виносив приблизно 20% загальних державних заготівель зерна, то тоді дійдемо, що советська держава в 1955-1957 рр. платила в середньому за центнер заготівельного збіжжя біля 30 карбованців.

За сім повоєнних років із 117 млн. центнерів загальних державних заготівель зерна в Україні на долю обов'язкових поставок і натуральну оплату за роботи МТС припадало 90 млн. центнерів, або близько 80% всіх заготівель і на закупи 27 млн. центнерів, або біля 20%. Дивись про це також працю С. Ільїна.¹⁹⁴⁾ Як бачимо, нові середні заготівельні ціни значно вищі від існуючих до 1955 року. Але порівняно з попередніми наведеними гуртовими державними цінами «Заготзерно», вони є неспівмірно низькі. Крім того заготівельні ціни на збіжжя, введені в 1955 р. майже в два рази нижчі від собівартості його в колгоспах. Так за останні роки собівартість виробництва одного центнера зерна (без кукурудзи) в колгоспах СРСР становила в середньому 56 карбованців¹⁹⁵⁾. Зокрема в урожайному 1956 році собівартість одного центнера збіжжя в різних групах колгоспів Советського Союзу, поділених за принципом їхньої господарської міцності, дорівнювала: в передових колгоспах — 37 карбованців, в середніх — 47 карбованців і в відстаючих — 70 карбованців.

В цьому ж році в колгоспах Української ССР собівартість виробництва зерна була на 9% вища від середньої собівартості в колгоспах цілого СРСР¹⁹⁶⁾.

Після 40-річного планового грабування села советською державою, пленум ЦК КПСР і Совет Міністрів СРСР постановили відмінити з 1. 7. 1958 року обов'язкові поставки державі колгоспами зерна і інших сільсько-господарських продуктів, а також натуральну оплату за роботи МТС, ремонтно-технічними і спеціалізованими станціями і переводити їх починаючи з 1958 року в порядку планових закупів, з тим, що середні ціни на зернові культури в розмірі 74 карбованців за центнер, які встановлені для цілого Советського Союзу, мають бути диференційовані по смугах, сортах, видах і сезонних заготівель¹⁹⁷⁾. Майже рік пе-

ред цим, 4. 7. 1957 року, постановою ЦК КПСС і Советом міністрів ССРСР були скасовані починаючи з 1-го січня 1958 року обов'язкові поставки державі всіх сільсько-господарських продуктів господарствами колгоспників, робітників і службовців¹⁹⁸). А в найближчому часі треба сподіватись цілого ряду партійно-урядових постанов про декілька-разове збільшення прибуткового податку з колгоспів і сільського населення ССРСР, якими буде зведено на нівець всі підвищення державних заготівельних цін на сільсько-господарські продукти, бо ж в країні «побудованого соціалізму», за комуністичними догмами, економічне становище селянина має бути гірше, ніж робітника.

ДОДАТОК Ч. I

Колективізація сільського господарства України в повоєнний період.

Таблиця ч. 48.

Стан колективізації сільського господарства України (в сучасних межах) у відсотках¹⁹⁹)

Роки	Відсоток колективізації по числу селянських дворів	на 1 липня. по посівній площі
1940	71,7	82,8
1950	97,4	99,3
1953	99,1	99,97

Таблиця ч. 49.

Основні показники колгоспів України (на кінець року)²⁰⁰)

	1940 р.	1950 р.	1954 р.	1955 р.
Кількість колгоспів, включаючи риболовецькі та промислові артілі	—	19527	15836	15605
В тому числі сільгоспартілей	28374	19295	15631	15404
В них наявних колгоспних дворів — тис.	3990	5501	5503	5559
Основні засоби виробництва — млн. карбованців	4643	6844	13306	15861
В тому числі:				
Продуктивна худоба, птиця і бджоли	830	1282	2359	2610
Сільськогосподарські машини, знаряддя і двигуни	273	620	974	1208
Будівні споруди і багаторічні насадження	2296	2451	6296	7863
Середньорічна чисельність колгоспників, які приймали участь в роботах колгоспів (включаючи робітників тракторних бригад) — тис.	—	6553	6452	6794
Всього нараховано трудоднів — мільйонів	1927	1925	2400	2777
В тому числі:				
В рослинництві, включаючи роботи				

по посадці та закладці садів, виноградників та інших плянтацій	1186	1144	1209	1489
В продуктивному тваринництві, включаючи роботи в шовківництві та рибництві	203	279	582	676
В допоміжних підприємствах та промислах	70	63	83	104
За роботи на адміністративних і обслуговуючих посадах	152	100	100	112
Всього грошових прибутків колгоспів — млн. карбованців	4811	6183	12159	19097
В тому числі:				
Від рослинництва	2950	4497	6599	12444
Від тваринництва	963	983	4672	5478
Від продажу продукції допоміжних підприємств	179	140	232	276
Неподільні фонди колгоспів — млн. карбованців	5506	6986	14139	17471
Середні розміри колгоспів (сільгоспартілей)				
Припадає				
на колгосп: Колгоспних дворів	141	285	352	361
„ „ Рідлі (посів + пар) га.	—	1507	1879	1907
„ „ Посівної площі га.	784	1304	1664	1767
„ „ Поголів'я громадської худоби голів:				
„ „ Великої рогатої худоби	122	278	436*)	449*)
„ „ В тому числі корів	28	52	138*)	157*)
„ „ Свиней	102	204	446*)	496*)
„ „ Овець та кіз	129	208	487*)	475*)
„ „ Грошових прибутків — тис. карбованців	171	320	778	1240
„ „ Основних засобів виробництва — тис. карбов.	164	355	851	1030
„ „ Неподільних фондів — тис. карбованців	195	362	905	1134

Примітка: На початок 1958 року в Україні налічувалось 14695 колгоспів (сільгоспартілей), з тим що тепер на одну сільгоспартіль припадає в середньому 3000 гектарів землі, з них 2000 гектарів орної.²⁰¹⁾

*) На 1-го жовтня.

ДОДАТОК Ч. II

Радгоспи в Україні у 1940-1956 рр.

Таблиця ч. 50.

Основні господарські показники радгоспів²⁰²⁾

	Роки: 1940	1950	1954	1955	1956*)
Кількість радгоспів (на кінець р.)	929	935	811	812	773
Середньорічна кількість всіх працівників — тис.	303	326	338	362	—
В тому числі робітників — тис.	265	298	316	341	—
Основні фонди — млн. карбованців	1509	3630	5678	6327	—
Земельна площа — тис. гектарів	3939	4036	3882	3892	—
Посівна площа — тис. гектарів	2309	2374	2496	2639	—
В тому числі:					
Зернові	1350	1282	1232	1608	—
Технічні	100	106	121	130	—
Овоче-бантанні	47	37	44	58	—
Картопля	35	25	24	25	—
Кормові	773	920	1075	819	—
Кількість тракторів (на кінець р.) тис. штук	14,4	11,6	13,9	14,8	—
Їх потужність — тис. кінських сил	262	302	350	356	—
Кількість комбайнів (на кінець року) — штук	5194	4988	6230	6657	—
Кількість вантажних автомашин (включаючи актоцистерни на кінець року) — штук	3708	5366	6067	7000	—
Поголів'я худоби — тис. голів:					
Великої рогатої худоби	416	367	437	489	—
В тому числі корів	162	90	161	180	—
Свиней	535	539	930	1053	—
Овець та кіз	545	525	706	655	—
Коней	132	96	113	103	—

*) Кількість радгоспів в 1956 році подано за статистичним річником «Народное хозяйство СССР в 1956 году».²⁰³⁾ Також кількість (773) їх була і в 1957 році.²⁰⁴⁾ Дані по поголів'ю худоби за 1940 і 1950 рр. показані на кінець року, а за 1954 та 1955 рр. — на 1 жовтня.

ДОДАТОК Ч. III

**Механізація сільського господарства України
в повоєнний період.**

Таблиця ч. 51.

*Парк тракторів, зернових комбайнів та вантажних
автомашин в сільському господарстві України*

(На початок року; тис. штук)²⁰⁵⁾

1941 р. 1951 р. 1955 р. 1956 р.

Парк тракторів фізичних				
Сільського господарства	94,6	98,4	125,2	136,4
В тому числі: МТС	77,3	80,7	103,8	112,7
Радгоспів	14,4	11,6	13,9	14,8
Потужність тракторів тис. кінських сил:				
Сільського господарства	1688	2281	2937	3158
В тому числі: МТС	1371	1832	2410	2608
Радгоспів	262	302	350	356
Парк комбайнів фізичних:				
Сільського господарства	33,2	31,7	46,7	50,7
В тому числі: МТС	28,0	26,2	38,9	42,5
Радгоспів	5,2	5,0	6,2	6,7
Парк вантажних автомашин: (включаючи автоцистерни)				
Сільського господарства	54,9	65,9	90,5	102,3
В тому числі: МТС	6,8	10,3	13,7	13,7
Радгоспів	3,7	5,4	6,1	7,0
Колгоспів	27,4	24,5	53,2	63,7

Примітка: На початок 1957 року в МТС і радгоспах України було 221 тис. тракторів (в 15-сильному обчисленні) і понад 50 тисяч зернових комбайнів²⁰⁶⁾.

Таблиця ч. 52.

*Основні показники машино-тракторних станцій
в Україні (на кінець року)²⁰⁷⁾*

1940 р. 1950 р. 1954 р. 1955 р.

Кількість МТС	1227	1347	1397	1397
Кількість тракторів — штук	77281	80716	103782	112697

Їх потужність — тис. кінських

сил	1371,2	1832,4	2410,0	2607,9
Кількість комбайнів — штук	27997	26233	38893	42523
Число вантажних автомашин (включаючи автоцистерни) — штук	6983	10277	13696	13681
Основні фонди — мільйонів карбованців	1507,2	3878,2	7200,6	8505,0
Основні фонди виробничого призначення карб.	—	3770,6	6979,9	8230,3

В тому числі:

Будівлі та споруди вироб. призначення карб.	—	379,4	724,8	897,4
Встановлене устаткування та силові установки млн. карб.	—	281,8	384,4	431,3
Трактори — млн. карбованців	—	1245,5	1898,7	2170,6
Комбайни — млн. карбованців	—	614,5	1169,6	1373,8
Сільськогосподарські машини та інвентар млн карбованців	—	932,5	2121,3	2600,9
Механізований транспорт — млн. карб.	—	200,4	359,3	392,7
Основні фонди невиробничого призначення карб.	—	107,6	220,7	274,7
Відсоток посівної площі кол- госпів, обслуговуваних МТС, до всієї площі всіх колгоспів	99,3	98,4	99,9	99,9
Переведено всіх робіт МТС в переводі на умовну оранку — млн. гектарів	51,5	71,4	111,9	123,4
В тому числі без землерий- них робіт млн. га.	51,5	71,1	110,7	121,4
Проведено робіт МТС без пе- реводу на умовну оранку:				
Веснооранка — млн. гектарів	3,7	2,0	2,6	2,6
Оранка на зяб — млн. га.	7,1	11,0	11,4	10,8
Посів ярих культур	6,6	9,8	14,5	15,0
Посів озимих культур млн. га.	4,7	8,7	11,4	10,8
Зібрано комбайнами зернових культур млн. га.	6,2	5,8	11,6	11,3
Зібрано комбайнами соняшни-				

ка мільйонів гектарів	8,5	0,7	0,7	0,8
Зібрано бурякопідіймачами та бурякокомбайнами цукрового буряка млн. гектарів	0,6	0,5	0,8	0,9
Скошено сіна млн. гектарів	0,1	0,5	1,8	1,6
Силосування — млн тонн	0,2	0,9	4,3	12,6

Примітка: На початок 1958 року в МТС на Україні числилося 183 тисячі тракторів в 15-сильному обчисленні²⁰⁸. Якщо взяти всю машинну техніку, що застосовується в колгоспному виробництві то в 1955-56 р.р. на МТС припадало від 73 до 750/о²⁰⁹.

Цією машинною технікою, за заявою О. Кириченка на XIX з'їзді комуністичної партії України, який відбувся 1956 року, тепер МТС виконують в колгоспах республіки 90% усіх польових робіт.²¹⁰ І за це вони pobірають у вигляді натуральної оплати не менше 20% гуртового урожаю збіжжя в колгоспах. Щоб переконатись в цьому, наведемо для прикладу тверді ставки натуральної оплати за роботи МТС під зернові культури, які існували в ССРСР до останнього часу.

Таблиця ч. 53.

Тверді ставки натуральної оплати за роботи МТС і спеціалізованих станцій для колгоспів під зернові культури, затверджені постановою Совета Міністрів ССРСР 9. 7. 1954 року (в кілограмах з гектара)²¹¹

Види робіт	Смуги								
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Оранка	150	120	110	100	70	65	50	35	30
Боронування	10	10	8	7	5	4,5	4	2,5	2
Культивація, лущення, дискування	13	20	18	16	13	11	9	6	5
Переорювання	130	110	100	90	60	50	40	25	20
Посів	35	30	27	25	17	15	13	9	7
Збирання комбайном (у % від намолоту)	8,5	8,5	7,5	7,5	6,5	6,5	6	5	4
Молотьба (у % від намолоту)	5	5	4,5	4,5	4	4	3,5	3	3

Зерночистка (у % від очищеного зерна):

Насіннєвого	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
Товарового	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1	1	1	1	1
Косовиця жниварками і лоборійками:										
На кінній тязі	9	9	9	6	6	4	2	2	2	
На тракторній тязі	30	25	21	18	16	13	11	8	6	

Більша частина колгоспів в Україні за ставками натуральної оплати за роботи МТС належала до першої смуги і менша до другої. За роботи, виконані МТС на площах зайнятих технічними культурами і картоплею, колгоспи сплачували таку частину гуртового урожаю: цукрові буряки — 17%, соняшник і льон — 20%, картопля — 16%²¹².

Гришми колгоспи оплачували роботи МТС під овочеві культури, (але не всі), тютюн і махорку, посадку садів, виноградників, лісозахисних смуг і інших багаторічних лісонасаджень, за меліоративні й інші роботи, за які не встановлена натуральна оплата.²¹³

Розмір цих оплат залежав головним чином від фактичної собівартості даних робіт для МТС, яка коливалася в досить широких межах. Так наприклад за даними річних звітів МТС Алтайського краю за 1954 рік фактична собівартість 1 гектара м'якої оранки виносила від 29,8 до 54,9 карбованців, а за річними звітами МТС Воронізьської області за 1955 рік від 32,35 до 38,09 карбованців.²¹⁴

Але основна частина прибутків МТС складається із надходжень натуральної оплати і зокрема збіжжя. В тезах доповіді Н. Хрущова на п'ятій сесії Верховного Совета ССРСР, яка відбулась в лютому-березні 1953 року, зазначено, що кожного року тільки одного зерна в порядку натуральної оплати за роботи МТС поступає біля мільярда пудів (163,8 мільйонів метричних центнерів).²¹⁵ Тільки від експлуатації колгоспів в Україні за допомогою МТС чистий прибуток советської держави виносив річно понад 4,5 мільярдів карбованців, що стверджується наступними даними. П. Люта-ревич в своїй науковій розвідці «МТС в Україні» на

підставі числових советських матеріалів доводить, що одна середнього розміру МТС в СРСР давала державі що року 3.232.000 карбованців чистого прибутку.²¹⁶⁾

Коли прийняти такий же самий прибуток для одної МТС в Україні, яких на її території в 1954-56 рр. нараховувалось 1397 одиниць, тоді чистий зиск, який вони давали державі становив 4 мільярди 515 мільйонів карбованців річно. Таким чином виходить, що советська держава не тільки розбудовувала мережу своїх МТС в Україні виключно за кошти визискуваних нею колгоспів, але ще й мала на цьому лихварські прибутки.

Тепер ці МТС постановою Пленуму ЦК КПСС від 26. 2. 1958 року і законом Верховного Совета СРСР з 31. 3. 1958 року реорганізовані в Ремонтно-технічні станції (РТС),²¹⁷ що на думку партійно-урядових керівників Советського Союзу має привести до збільшення продуктивності сільського господарства. Згідно 2-статті закону про реорганізацію МТС трактори, комбайни та інші сільськогосподарські машини, що належать МТС мають бути продані колгоспам, які виявлять бажання придбати цю техніку за готові гроші або в розстрочку, залежно від їх економічного стану. Починаючи з 1958 року колгоспи і радгоспи купуватимуть нові трактори, комбайни та інші сільськогосподарські машини. Реорганізація МТС повинна здійснюватися поступово в строки, встановлювані Радами міністрів союзних республік.

В основні завдання РТС, згідно 3-статті закону, входять: ремонт тракторів та інших машин, технічне обслуговування колгоспів, продаж колгоспам і радгоспам нової техніки, запасних частин, нафтопродуктів, добрив, отрутохімікатів та інших товарів виробничого призначення, організація прокату машин, яких колгоспи не мають, виконання за договорами з колгоспами окремих видів спеціалізованих та інших робіт, подання допомоги колгоспам по впровадженню в колгоспне виробництво нової техніки, досягнень науки і передового досвіду в галузі утримання і використання машинно-тракторного парку, а також у підви-

щенні кваліфікації механізаторських кадрів. Діяльність РТС здійснюється на основі госпрозрахунку. Як бачимо, советська держава реорганізує МТС, продає їх машинно-тракторний парк колгоспам, як свою власність, не дивлячись на те, що фактичним власником всього майна МТС є колгоспи, які вже заплатили за нього потрібну ціну. Отже держава знову заробить на цій операції мільярди карбованців. Покищо передчасно говорити про економічну ефективність реорганізації МТС. Але вже тепер можна ствердити, що зміни, які зайшли з цією організацією, не осувають основної хиби в сільському господарстві СРСР, а саме колгоспної системи і державного централізованого керівництва колгоспним виробництвом.

Норми обов'язкових державних поставок продуктів тваринництва господарствами колгоспів, колгоспників, робітників і службовців в 1954-1957 рр.

Постановою ЦК КПСС і Совету міністрів ССРСР у вересні 1953 року були встановлені, починаючи з 1954 року нові середні по ССРСР постійні погоектарні норми обов'язкових поставок державі продуктів тваринництва колгоспами, а також зменшені існуючі до 1954 року норми поставок цих продуктів для господарств колгоспників, робітників і службовців.²¹⁸⁾ Ось ці норми.

А) Для колгоспів:

1. М'яса в живій вазі — 4 кілограми з гектара земельної площі, закріпленої за колгоспом (рілля, сади, городи, сіножаті і пасовища).
2. Вовни — 520 грамів з гектара земельної площі, закріпленої за колгоспом (рілля, сади, городи, сіножаті і пасовища).
3. Молока — 16 літрів з одного гектара земельної площі закріпленої за колгоспом (рілля, сади, городи, сіножаті і пасовища).
4. Яйця — 17 штук з гектара рілля.
5. Шкір дрібних — 4,2 штук із 100 гектарів земельної площі, закріпленої за колгоспом.
6. Шкір великих — 1,35 штук із 100 гектарів земельної площі, закріпленої за колгоспом.
7. Шкір свинячих — 3,5 штук із 100 гектарів рілля, з якої начисляється обов'язкові поставки державі зерна і рижу.

Б) Для господарства колгоспників, робітників і службовців:

1. М'яса — 30 кілограмів в живій вазі з господарства колгоспника на рік.
2. Молока — 100 літрів від одної корови колгоспника, робітника і службовця в рік.
3. Яець — 100 штук з господарства колгоспника в рік.
4. Вовни — 900 грамів з кожної вівці колгоспника, робітника і службовця в рік.

Державні заготівельні і закупні ціни на сільськогосподарські продукти в ССРСР в повоєнні роки.

Таблиця ч. 54.

Директивні заготівельні і закупні ціни на продукти тваринництва в ССРСР в 1954-1957 рр.²¹⁹⁾

Назва продуктів	Заготівельна ціна в карб.	Закупна ціна в карб.
М'ясо — за 1 кілограм живої ваги великої рогатої худоби і овець середньої вгодованості	1,50	4,10
М'ясо свинне-м'ясних свиней за 1 кг.	3,20	7,00
М'ясо куряче і курчат за 1 кг.	5,00	8,50
М'ясо індиче за 1 кг.	6,00	8,50
М'ясо качине і гусяче за 1 кг.	4,00	8,50
М'ясо крільяче за 1 кг.	1,20	—
Молоко (базисної жирності) за 1 літр	0,55	1,20
Масло вершкове за 1 кг.	9,00	—
Масло топлене за 1 кг.	12,00	—
Вовна тонка 1-кляси за 1 кг.	28,20	—
Вовна півтонка 1-кляси за 1 кг.	18,40	—
Вовна півгруба 1-кляси за 1 кг.	13,30	—
Вовна груба 1-кляси за 1 кг.	9,53	—
Яйця за 1 десяток	—	5,00
Бринза-сир жирністю 40 % і вище за 1 кг.	—	7,00

Заготівельні ціни на цукрові буряки, за якими колгоспи здавали їх на цукроварні або пристанційні приймальні пункти залишались на рівні 1941 року до врожаю 1955 року в розмірі 2,5 карбованців за метричний центнер, як середні ціни для цілого ССРСР.²²⁰⁾ а починаючи з урожаю 1955 року їх підвищено зокрема в областях України до 22 карбованців за центнер.²²¹⁾

Про висоту заготовчих (контрактаційних) цін на льон волокно, які були в ССРСР в останні роки, видно з такого прикладу: колгосп «Ударник» Беженського району Калінінської області у 1957 році одержав за

один центнер зданого льону-волокна без премії і надвишки 445 карбованців.²²²) Такі ж приблизно контрактиційні ціни на льон застосовувались і в Україні. За центнер бововни-сирцю законтрактованого в колгоспах держава виплачувала в 1955 році 295 карбованців, в тому числі премія надбавка складала 82 карбованців; в 1956 році — 368 карбованців, в тому числі премії — 23 карбованці і в 1957 році 370 карбованців, в тому числі премії — 30 карбованців.²²³)

Таблиця ч. 55.

Середні закупні ціни на сільськогосподарські продукти в СРСР починаючи з урожаю 1958 року; в карбованцях за центнер²²⁴)

Назва продуктів	Закупні ціни в карбованцях за центнер
Зернові культури в середньому	74
Насіння соняшникове	172
Картопля	40
Цукрові буряки	23,5
Бавовна — сирець	340
Льон — волокно ч. 8.	2300
Коноплі — прядиво ч. 5.	2300
Худоба і птиця (жива вага):	
велика рогата худоба середньої вгоданості	619
вівці середньої вгоданості	536
свині м'ясні	786
свині беконні	1081
свині жирні	826
кури і курчата	895
качки і гуси	738
Молоко	115
Яйця (за 10 штук)	6
Вовна немита нормальної якості:	
тонка	4100
напівтонка	3290
напівгруба	2470
груба	2370

ДОДАТОК Ч. VI

Собівартість виробництва сільськогосподарської продукції в колгоспах і радгоспах СРСР в повоєнні часи.

Таблиця ч. 56.

Середня собівартість виробництва 1 центнера продукції в колгоспах і радгоспах в карбованцях²²⁵)

Назва продуктів	В колгоспах	В радгоспах
Зерно (без кукурудзи)	56	32
Картопля	26	45
Цукрові буряки	15	16
Бавовна - сирець	192	158
Молоко	130	127
Приріст свиней	1201	998

Примітка: Зазначені дані, судячи по змісту статті з якої взято числовий матеріал для таблиці стосуються 1956-57 рр., але автор статті чомусь оминув визначення точної дати. Таким чином, при тодішній системі виробничо-технічного обслуговування колгоспів за допомогою мережі МТС собівартість їх продукції, за винятком картоплі і цукрових буряків була значно вища ніж собівартість продукції радгоспів. Але при цьому треба мати на увазі, що радгоспи як правило посідають кращі землі, ніж колгоспи і мають першість в постачанні їх найновішою технікою, мінеральними добривами, расовою худобою та іншими виробничими матеріалами, що мусіли вплинути на собівартість їхньої продукції.

Таблиця ч. 57.

Собівартість 1 центнера продукції в СРСР по групах колгоспів в 1956 році в карбованцях²²⁶)

Число колгоспів, включених в розробку	Групи колгоспів передові середні відсталі		
	1859	5594	1750
Види продукції:			
Зерно	37	47	70

Картопля	19	25	42
Цукрові буряки	11	15	20
Бавовна сирець	163	199	243
Молоко	115	131	134
Приріст свиней	1168	1383	1654

Таблиця ч. 58.

Собівартість виробництва 1 центнера продукції в колгоспах України у відсотках до середньої собівартості її по всіх колгоспах СРСР в 1956 році⁽²²⁷⁾

Зерно	Картопля	Молоко	Приріст свиней	Вовна
109	81	88	78	121

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЗНИК

- 1) М. М. Туган-Барановский. Основы политической экономии. С-Петербург 1911, стор. 160-185.
- 2) М. Є. Слабченко. Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX століття. Том II Державне видавництво України 1927, стор. 17.
- 3) В. Манякин. Некоторые вопросы статистики урожайности. Журнал «Вопросы экономики» ч. 3. 1956, стор. 104-108.
- 4) Л. Лисенко. Зернова криза в СРСР продовжується. «Шлях Перемоги» 28. 7. 1957. Див. теж «Правда» 2. 2. 1955, Доповідь О. Кириченка на пленумі ЦК КПУ. Держподілвидав Київ 1955, стор. 15 і «Радянська Україна» 7. 3. 1957.
- 5) В. Манякин. Статистика урожайности... стор. 108.
- 6) Нариси розвитку народного господарства Укр. РСР. Видавництво Академії Наук Укр. РСР. Київ 1949, стор. 400.
- 7) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР. Издательство Академии Наук СССР. Москва 1954, стор. 131.
- 8) В. Садовський. Нарис економічної географії України. Київ 1920, стор. 44.
- 9) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР... стор. 131.
- 10) Г. Н. Черданцев. Экономическая география СССР. Учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, Москва 1954, стор. 52.
- 11) Нариси розвитку народного господарства Укр. РСР... стор. 97.
- 12) Там же стор. 218.
- 13) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР... стор. 131.
- 14) Там же стор. 56.
- 15) Там же стор. 56.
- 16) Там же стор. 131.
- 17) В. Садовський. Нарис економічної географії України... стор. 55 і 58.
- 18) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР... стор. 283.

- 19) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР... стор. 66.
- 20) П. И. Лященко. История народного хозяйства СССР — том III. Государственное издательство политической литературы, Москва 1956, стор. 93.
- 21) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР... стор. 66.
- 22) Нариси розвитку народного господарства Укр. ССР... стор. 99.
- 23) Там же стор. 99.
- 24) Дмитро Дорошенко. Історія України 1917-1923 рр. Том I. Доба Центральної Ради. Ужгород 1932. Стор. 261; Його ж Історія України 1917-1923 рр. том II. Українська Гетьманська Держава 1918 р., Ужгород 1930 р., стор. 49-53.
- 25) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР... стор. 172.
- 26) Там же стор. 172, 186, 226, 228, 281.
- 27) Там же стор. 186.
- 28) Сельское хозяйство СССР. Ежегодник 1935 г. Государственное издательство колхозной и совхозной литературы, Москва 1936 г., стор. 275-317.
- 29) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР... стор. 186.
- 30) Там же, стор. 225.
- 31) Там же, стор. 226.
- 32) Там же, стор. 229.
- 33) Там же, стор. 283.
- 34) Сельское хозяйство СССР. Ежегодник 1935 г., стор. 269-270.
- 35) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР..., стор. 171.
- 36) Там же, стор. 189.
- 37) Там же, стор. 200.
- 38) Там же, стор. 188-189.
- 39) Там же, стор. 200.
- 40) Там же, стор. 229 і 332.
- 41) Там же, стор. 229-230 і 283.
- 42) Там же, стор. 290-292.
- 43) Е. Солдатенко. Пятнадцатый съезд ВКП(б) Госполитиздат 1950, стор 57-65 і 109-110.
- 44) Очерки развития народного хозяйства Укр ССР..., стор. 392.
- 45) Там же, стор. 316.
- 46) А. Ацаркин. Шестнадцатая конференция ВКП(б). Госполитиздат, стор. 46.
- 47) Там же, стор. 53-54.
- 48) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР..., стор. 308 і 318-319.
- 49) С. Підгайний. Українська інтелігенція на Соловках. Видавництво «Прометей», 1947 р., стор. 11-12 і 41.
- 50) Ф. Пігідо. Україна під большевицькою окупацією. Видавництво Інституту для вивчення СССР, Мюнхен 1956 р., стор. 115-116.
- 51) Будівництво Радянської України. Збірник випуск II Господарче та культурне будівництво. Державне видавництво України, Харків (Року не зазначено), стор. 153 і 156.
- 52) Большая Советская Энциклопедия том СССР, Москва Огиз СССР, 1947, стор. 1810.
- 53) В. Кубійович. Географія України й сумежних країн. Українське видавництво, Краків-Львів 1943, стор. 304. За збірником Будівництво Радянської України, випуск II. Державне видавництво України Харків. На сторінці 154, річний приріст населення України подано для 1924 р. на 2,42% і для 1925 р. — 2,23%.
- 54) Олекса Калиник. Що несе з собою комунізм? Документи про російсько-комуністичний терор в Україні. Видання Спілки Визволення України, Мюнхен-Торонто 1953 р., стор. 103-112 та О. Kalynyk, Communism the enemy of Mankind. Documents and Comments. Published by the Ukrainian Youth Association in Great Britain, London 1955.
- 55) Ф. Правобережний. «8.000.000» — 1933 рік на Україні. Видавництво «Культура й освіта», Вінніпег 1951.
- 56) Поль Половецький. Співучасники Сталіна в голодовому народобивстві 1933 р. Накладом «Українського видавництва в Мюнхені 1955 р.

57) Сельское хозяйство СССР. Ежегодник 1935..., стор. 270, або Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР..., стор. 352.

58) Сельское хозяйство СССР. Ежегодник 1935..., стор. 248.

59) М. Ковалевський. Україна під червоним ярмом. Документи і факти. Видавництво «Схід», Варшава-Львів 1936, стор. 125-126.

60) Постановление ЦИК СССР от 7 августа 1932 г. Об охране имущества государственных предприятий, колхозов и кооперации и укреплении общественной (социалистической) собственности, «Правда» 8. 8. 1932.

61) С. Н. Бакулин и Д. Д. Мишустин. Внешняя торговля СССР за 20 лет 1918-1937 гг. Статистический справочник. Москва 1939, стор. 34-35 (Див. теж А. Архимович. Зерновые культуры СССР. Институт по изучению истории и культуры СССР, Мюнхен 1954, стор. 89 або С. Н. Прокопович. Народное хозяйство СССР, том II. Издательство им. Чехова, Нью-Йорк 1952, стор. 217).

62) Сельское хозяйство СССР. Ежегодник 1935 г..., стор. 270.

63) Dr. Karl Wagner. Jahrbuch der Welt, München 1954, S. 1023.

64) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР..., стор. 331.

65) Нариси розвитку господарства Укр. РСР..., стор. 223.

66) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР, стор. 292.

67) Там же, стор. 313 або Нариси розвитку народного господарства Укр. РСР, стор. 313.

68) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР..., стор. 320.

69) Там же, стор. 33.

70) Нариси розвитку народного господарства Укр. РСР..., стор. 350.

71) Там же, стор. 349 і 358.

72) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР., стор 403.

73) Там же, стор. 407.

74) Там же, стор. 407.

75) Там же, стор. 524.

76) Там же, стор. 291.

77) Там же, стор. 348.

78) Нариси розвитку народного господарства Укр. РСР, стор. 395.

79) Народное хозяйство СССР. Статистический сборник. Государственное статистическое издательство, Москва 1956, стор. 140.

80) Там же, стор. 145.

81) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР., стор. 405.

82) Там же, стор. 405.

83) М. Сливак. Перспективные планы колхозов Украины в действии. Жур. Социалистическое сельское хозяйство ч. 1, Москва 1956, стор. 15; Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР..., стор. 422; Радянська Україна 17. 1. 1957. Стаття «Наші резерви невичерпані.»

84) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР., стор. 349.

85) Г. Петровський. Сільське господарство УСРР. Збірник Будівництво Радянської України, випуск II. Державне видавництво України, Харків, стор. 25.

86) А. Аракелян. Планирование народного хозяйства СССР. Издательство «Знание», Москва 1952, стор. 34.

87) Там же, стор. 35.

88) Коллективизация сельского хозяйства. Важнейшие постановления коммунистической партии и советского правительства 1927-1935 гг. Издательство Академии Наук СССР, Москва 1957, стор. 441.

89) Там же, стор. 443.

90) Там же, стор. 453.

91) Постановление ЦК ВКП(б) и СНК СССР от 27. 5. 1939 г. «О мерах охраны общественных земель колхозов от разбазаривания». «Известия» 28. 5. 1939. (Див. теж Колхозное право). Государственное издательство юридической литературы, Москва 1955, стор. 58-59.

- 92) Важнейшие решения по сельскому хозяйству за 1938-1946 гг. Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, Москва 1948, стор. 137.
- 93) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР., стор. 406.
- 94) Сельское хозяйство СССР. Ежегодник 1935 г., стор. 248.
- 95) Там же, стор. 275-326.
- 96) О. Архимович. Зернові культури в Україні. Український збірник, книга 4. Видання інституту для вивчення ССРСР, Мюнхен 1955, стор. 156. (В цій праці автор посилається на таке советське джерело як «Посевные площади СССР в 1938 году. Статистический справочник Госполитиздат, Москва-Ленинград 1939 г.).
- 97) Н. И. Ляликов. Советская Украина. Очерк экономической географии. Государственное издательство географической литературы, Москва 1954, стор. 121.
- 98) Большая советская Энциклопедия. Том 55, Москва «ОГИЗ» 1947, стор. 811.
- 99) Сельское хозяйство СССР. Ежегодник 1935 г., стор. 276-323.
- 100) Там же, стор. 269.
- 101) Там же, стор. 276-323.
- 102) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР..., стор. 411.
- 103) Сельское хозяйство СССР. Ежегодник 1935 г., стор. 269 та Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР..., стор. 352.
- 104) Див. показчик літератури під чч. 3 та 4.
- 105) Нариси розвитку народного господарства Укр. РСР..., стор. 448.
- 106) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР..., стор. 56.
- 107) Там же, стор. 407.
- 108) N. Yasny. The Socialized Adriculture of the USSR, Stanford Universiti Press 1949, стор. 544. Див. теж А. Аримович. Зерновые культуры СССР. Институт по изучению истории и культуры СССР, Мюнхен 1954, стор. 14.
- 109) Сельскохозяйственная Энциклопедия, том II. Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, Москва 1951, стор. 148-149.
- 110) Сельское хозяйство СССР. Ежегодник 1935, стор. 277-324.
- 111) Там же, стор. 270.
- 112) Нариси розвитку народного господарства Укр. РСР..., стор. 401.
- 113) Большая советская энциклопедия, том 55, Москва ОГИЗ СССР 1947, стор. 811.
- 114) Див. 49 сторінку цієї праці.
- 115) Нариси розвитку народного господарства Укр. РСР..., стор. 448.
- 116) В. Кубійович. Географія України й сумежних країн, стор. 394, або Енциклопедія Українознавства, том I, Мюнхен-Нью-Йорк 1949, стор. 1060.
- 117) Сельскохозяйственная Энциклопедия, том II. Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, Москва 1951, стор. 146-148.
- 118) Народное хозяйство СССР, статистический сборник, Москва 1956, стор. 106.
- 119) Сельскохозяйственная Энциклопедия, том II, Москва 1951, стор. 149.
- 120) Обчислено за даними «Сельское Хозяйство СССР», Ежегодник 1935 г., стор. 289-324.
- 121) Коллективизация сельского хозяйства. Важнейшие постановления коммунистической партии и советского правительства 1927-35 гг., стор. 358.
- 122) Там же, стор. 412.
- 123) Там же, стор. 412.
- 124) С. А. Ильин. Государственные заготовки зерна в СССР. Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, Москва 1957, стор. 18-21.
- 125) Очерки развития народного хозяйства Украинской ССР, стор. 421.
- 126) Нариси розвитку народного господарства Укр. РСР..., стор. 325.
- 127) Народное хозяйство СССР. Статистической сборник, стор. 22.

128) Енциклопедія Українознавства, Мюнхен—Нью-Йорк 1949, стор. 29.

129) Народное хозяйство Украинской РСР. Статистический сборник. Государственное статистическое издательство, Киев 1957, стор. 11.

130) Большая Советская Энциклопедия, том 55, Москва 1947, стор. 826.

131) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР, стор. 406.

132) Большая Советская Энциклопедия, том 55, Москва 1947, стор. 836.

133) Народное хозяйство Укр. РСР, статистический сборник, стор. 120.

134) Там же, стор. 120-208.

135) Там же, стор. 120-208.

136) Большая Советская Энциклопедия, том 55, Москва 1947, стор. 836.

137) Народное хозяйство Укр. РСР, статистический сборник, стор. 113, 120-214, 493-494.

138) Там же, стор. 115, 493, 494.

139) Очерки развития народного хозяйства Укр. ССР..., стор. 519.

140) «Радянська Україна» 10. 6. 1956 р.

141) Народное хозяйство Укр. РСР, статистический сборник..., стор. 101.

142) А. М. Барановский. Основные направления плана развития народного хозяйства Укр. РСР в шестой пятилетке и задачи науки по комплексному изучению экономических районов республики. Журнал «Вісник Академії Наук УРСР» ч. 5, Київ 1956, стор. 11.

143) Повідомлення Статистичного Управління УРСР про підсумки виконання державного плану розвитку народного господарства УРСР у 1956 р., «Радянська Україна» 17. 2. 1957 р.

144) «Радянська Україна» 14. 3. 1957 р.

145) Повідомлення Статистичного Управління УРСР про підсумки виконання державного плану розвитку народного господарства УРСР у 1957 р., «Радянська Україна» 2. 2. 1958 р.

146) М. Гурєв. Спеціалісти сільського господарства УРСР у боротьбі за здійснення директив ХХ з'їзду партії. Журнал «Комуніст України» ч. 8, Київ 1946, стор. 44.

147) «Радянська Україна» 28. 4. 1958 р.

148) В. Садовський. Нарис економічної географії України, стор. 44 і 55.

149) И. Миляевский. К вопросу о приемах статистического изучения урожайности. Журнал «Вестник статистики» ч. 3. Госстатиздат, Москва 1958, стор. 60.

150) М. Маркин. Из опыта работы Статистического Управления Укр. ССР. Журнал «Вестник статистики» ч. 2, Москва 1957, стор. 69.

151) Ф. Снегирьев. Використання земель колгоспів Українського Полісся в басейні ріки Прип'яті. Журнал «Вісник Академії наук УРСР» ч. 9, Київ 1956, стор. 19.

152) Г. Н. Черданцев. Экономическая география СССР. Москва 1954, стор. 33-34.

153) А. М. Барановский. Основные направления плана развития народного хозяйства Укр. РСР, в шестой пятилетке, стор. 4.

154) Г. Маленков. Отчетный доклад XIX съезду партии о работе Центрального комитета ВКП(б), Госполитиздат 1952, стор. 77.

155) «Правда» 15. 2. 1956 р.

156) Сообщение ЦСУ СССР об итогах выполнения государственного плана развития народного хозяйства СССР в 1956 году. «Правда» 31. 1. 1957.

157) Сообщение Центрального Статистического Управления СССР об итогах выполнения государственного плана развития народного хозяйства СССР в 1957 г., «Правда» 27. 1. 1958.

158) Посевные площади СССР, том I. Статистический сборник. Государственное статистическое издательство, Москва 1957, стор. 6-7.

159) К. Оболенский. Об определении экономической эффективности производства продуктов сельского хозяйства по зонам страны. Журнал «Плановое хозяйство» ч. 2, февраль 1958, стор. 29.

160) С. А. Ильин. Государственные заготовки зерна

в СССР. Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, Москва 1957, стор. 12; П. Люта-ревич, МТС в Україні. Український збірник, книга 1, Вид. Інституту для вивчення історії та культури СССР, Мюнхен 1954, стор. 148.

161) Очерки развития народного хозяйства Укр. СССР..., стор. 520.

162) Н. И. Анисимов. Развитие сельского хозяйства в первой послевоенной пятилетке. Государственное издательство политической литературы 1952, стор. 21.

163) Повідомлення Державної Плянної Комісії і Статистичного Управління УРСР про підсумки розвитку народного господарства УРСР за 1951-1955 рр. «Радянська Україна» 10. 6. 1956.

164) О. Кириченко. Доповідь на XIX з'їзді КП України. «Радянська Україна» 19. 1. 1956.

165) Сообщение ЦК КПСС и Совета Министров СССР, о выполнении государственного плана хлебозаготовок колхозами и совхозами Советского Союза из урожая 1954 года, «Правда» 8. 9. 1954

166) «Правда» 7. 4. 1957. Стаття О. Кириченка. Украинский народ готовится достойно встретить 40-летие великого октября.

167) Журнал «Вестник Статистики» ч. 6. 1947, Москва Госстатиздат, стор. 80, 81.

168) Постановление Совета Министров СССР и Центрального Комитета КПСС «О мерах по дальнейшему развитию животноводства в стране и снижении норм обязательных поставок продуктов животноводства государству хозяйствами колхозников, рабочих и служащих». «Известия» 26. 9. 1953.

169) С. А. Ильин. Государственные заготовки зерна в СССР..., стор. 41-43.

170) В. Мерцалов. Снижение цен и уровень жизни в СССР. Бюлетень інститута по изучению истории и культуры СССР. ч. 3, Мюнхен 1954, стор. 30.

171) Повідомлення Статистичного Управління УРСР, про підсумки виконання державного плану розвитку народного господарства Української РСР у 1957 р. «Радянська Україна» 2. 2. 1958.

172) «Правда Украины» 25. 12. 1957. Доклад первого секретаря ЦК КПУ Кириченка на юбилейной сессии Верховного Совета УССР 24. 12. 1957 г.

173) Экономика социалистических сельскохозяйственных предприятий. Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, Москва 1956, стор. 11.

174) С. А. Ильин. Государственные заготовки зерна в СССР, стор. 11.

175) Народное хозяйство Украинской РСР. Статистичний збірник..., Стор. 7.

176) «Вестник Статистики» ч. 5. 1954. Госстатиздат, стор. 22.

177) П. Серебренников. О прекращении расхода пищевого сырья на технические цели в шестой пятилетке. Журнал «Вопросы Экономики» ч. 10, 1956, стор. 24.

178) Радянська Україна 2. 2. 1958. Повідомлення Статистичного Управління про підсумки виконання державного плану розвитку народного господарства УРСР у 1957 р. і «Правда» 27. 1. 1958. Сообщение Центрального Стат. Управления, об итогах выполнения государственного плана развития народного хозяйства СССР в 1957 г.

179) «Радянська Україна» 17. 2. 1957. Повідомлення Статистичного Управління Української РСР про виконання державного плану розвитку народного господарства.

180) «Вестник статистики» ч. 6. 1957. Госстатиздат, стор. 80-87.

181) «Правда» 27. 1. 1958 і «Радянська Україна» 2. 2. 1958 року.

182) Л. Лисенко. Московське поневолення України в світлі советської торгівлі. Журнал «Визвольний Шлях». Видавництво «Українська видавничка спілка» Лондон, книга 9/45, вересень 1957, стор. 977.

183) Обчислено за матеріалами статистичного збірника «Народное хозяйство СССР», Москва 1956, стор. 17 і статистичним збірником «Народне господарство Української РСР», Київ 1957, стор. 7.

184) «Советская торговля», Статистический сборник.

Государственное статистическое издательство, Москва 1956, стор. 19.

185) С. А. Ильин. Государственные заготовки зерна в СССР... стор. 41.

186) П. Люгаревич. МТС в Україні. Видавництво Інституту для вивчення історії і культури СССР. Український збірник. Книга I. Мюнхен 1954, стор. 151.

187) С. А. Ильин. Государственные заготовки зерна в СССР... стор. 72.

188) О. Кириченко. Про підсумки січневого пленуму ЦК КПРС і заходи по дальшому збільшенню виробництва продуктів тваринництва в Українській РСР. Доповідь на пленумі ЦК КПУ 15. 2. 1955. Держполітвидав УРСР, стор. 8-9.

189) П. Люгаревич. МТС в Україні... стор. 151.

190) С. А. Ильин. Государственные заготовки зерна в СССР... стор. 27 і 41.

191) Там же, стор. 42-43.

192) Энциклопедический словарь. Государственное научное издательство «Большая советская энциклопедия» Москва 1954, книга 2, стор. 684.

193) С. А. Ильин. Государственные заготовки зерна в СССР... стор. 42.

194) Там же, стор. 73.

195) А. Силин. О дальнейшем снижении себестоимости сельскохозяйственных продуктов и специализации сельскохозяйственного производства. Журнал «Вестник статистики» ч. 3, Госстатиздат, Москва 1958, стор. 17.

196) Там же, стор. 18-19.

197) Постановление Пленума ЦК КПСС по докладу Н. Хрущева принятое 18. 6. 1958 года, Об отмене обязательных поставок и натуроплаты за работы МТС, о новом порядке, ценах и условиях заготовок сельскохозяйственных продуктов. «Сельское хозяйство» 20, 6. 1958, та одноіменна постанова Совета міністрів СССР оголошена в «Сельском хозяйстве» 1. 7. 1958.

198) Постановка ЦК КПСС і Совета міністрів СССР 4. 7. 1957 р., про скасування обов'язкових поставок сільськогосподарських продуктів державі господарствами

колгоспників, робітників і службовців. «Радянська Україна» 5. 7. 1957.

199) Народне господарство Української РСР, Статистичний збірник, стор. 99.

200) Там же, стор. 100 та 283.

201) «Радянська Україна» 29. 3. 1958 (Див. статтю «На новому етапі»).

202) Народне господарство Української РСР, Статистичний збірник..., стор. 266.

203) Народное хозяйство СССР в 1956 году, Статистической ежегодник. Госстатиздат, Москва 1957, стор. 145.

204) «Правда» 7. 4. 1957, стаття А. Кириченка «Український народ готується достойно зустріти 40-ліття Октябрю».

205) Народне господарство Української РСР, Статистичний збірник, стор. 329.

206) «Правда» 7. 4. 1957. Стаття А. Кириченка «Український народ готується достойно зустріти 40-ліття Октябрю».

207) Народне господарство Української РСР, Статистичний збірник, стор. 317 і 320.

208) «Радянська Україна» 29. 3. 1958. Стаття «На новому етапі».

209) В. М. Чуїстов, Деякі питання відтворення суспільної власності на засоби виробництва в УРСР. Журнал «Вісник Академії Наук УРСР» ч. 10, Київ 1956 р., стор. 7.

210) «Радянська Україна» 19. 1. 1956. Звітна доповідь О. Кириченка на XIX з'їзді КП України.

211) С. А. Ильин. Государственные заготовки зерна в СССР, стор. 62.

212) Там же, стор. 55.

213) А. В. Бачурин и другие. Финансы и кредиты СССР Госфиниздат, Москва 1953, стор. 152.

214) Экономика социалистических сельскохозяйственных предприятий. Учебное пособие. Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, Москва 1956, стор. 257 і 263.

215) «Правда» 1. 3. 1958. Тезиси доклада Н. Хрущева

на сессии Верховного Совета СССР, О дальнейшем развитии колхозного строя и реорганизации МТС.

216) П. Люtareвич. МТС в Україні..., стор. 149.

217) «Сельское хозяйство» 1. 3. та 1. 4. 1958.

218) «Известия» 26. 9. 1953. Постановление Совета Министров СССР и ЦК КПСС, О мерах по дальнейшему развитию животноводства в стране и снижении норм обязательных поставок продуктов животноводства государству хозяйствами колхозников, рабочих и служащих.

219) Там же.

220) П. Люtareвич. МТС в Україні..., стор. 148.

221) «Сельское хозяйство» 17. 6. 1958. Доклад Н. Хрущева на Пленуме ЦК КПСС.

222) Там же.

223) Там же.

224) «Правда» 1. 7. 1958. Постановление Совета Министров СССР, Об отмене обязательных поставок и натуроплаты за работы МТС, о новом порядке, ценах и условиях заготовок сельскохозяйственных продуктов.

225) А. Силин. О дальнейшем снижении себестоимости сельскохозяйственных продуктов и специализации сельскохозяйственного производства. Журнал «Вестник статистики» ч. 3. 1958. Госстатиздат, Москва, стор. 17.

226) Там же, стор. 18.

227) Там же, стор. 19.

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОГО ПІДПІЛЬНИКА
Є **НАЙКРАШИМ ПІДРУЧНИКОМ ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ ДЛЯ КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ**

ДОСІ ВИДАНО:

1. **ОУН в документах 1929-1955 рр.** Рік видання 1955, стор. 368. (Немає в продажі).
2. **Україна проти Москви.** (Збірка статей). Рік видання 1955, стор. 388. Вибрані статті провідних націоналістичних ідеологів, політиків і журналістів.
3. **УГВР в документах 1944-1951 рр.** Рік видання 1956, стор. 353.
4. **АБН в документах 1941-1956 рр.** Рік видання 1956, стор. 357.
5. **Большевизм і визвольна боротьба.** (Збірка статей). Рік видання 1957, стор. 460.
6. **УПА в документах 1942-1950 рр.** (Частина перша). Рік видання 1957, стор. 446.
8. **Українська партизанка.** Написав С. Ф. Хмель. (З крайових матеріалів). Рік видання 1959, стор. 274.

ПРИГОТОВЛЯЄМО ДО ДРУКУ:

7. **УПА в документах 1942-1950 рр.** (Частина друга). Рік видання 1960, понад 400 сторінок.

З ДРУГОЇ СЕРІЇ ВИДАНО ДОСІ:

1. **XX. З'їзд КПСС без маски.** Рік вид. 1956, стор. 165.
2. **Концентраційні табори в Советському Союзі.** Написав А. Микулин. Рік видання 1958, стор. 224.
3. **Сільське господарство в Україні.** Написав Л. Лисенко. Рік видання 1960, стор. 208.
4. **За самостійну Україну.** (Збірка статей з «ШП»). Рік видання 1957, стор. 176.

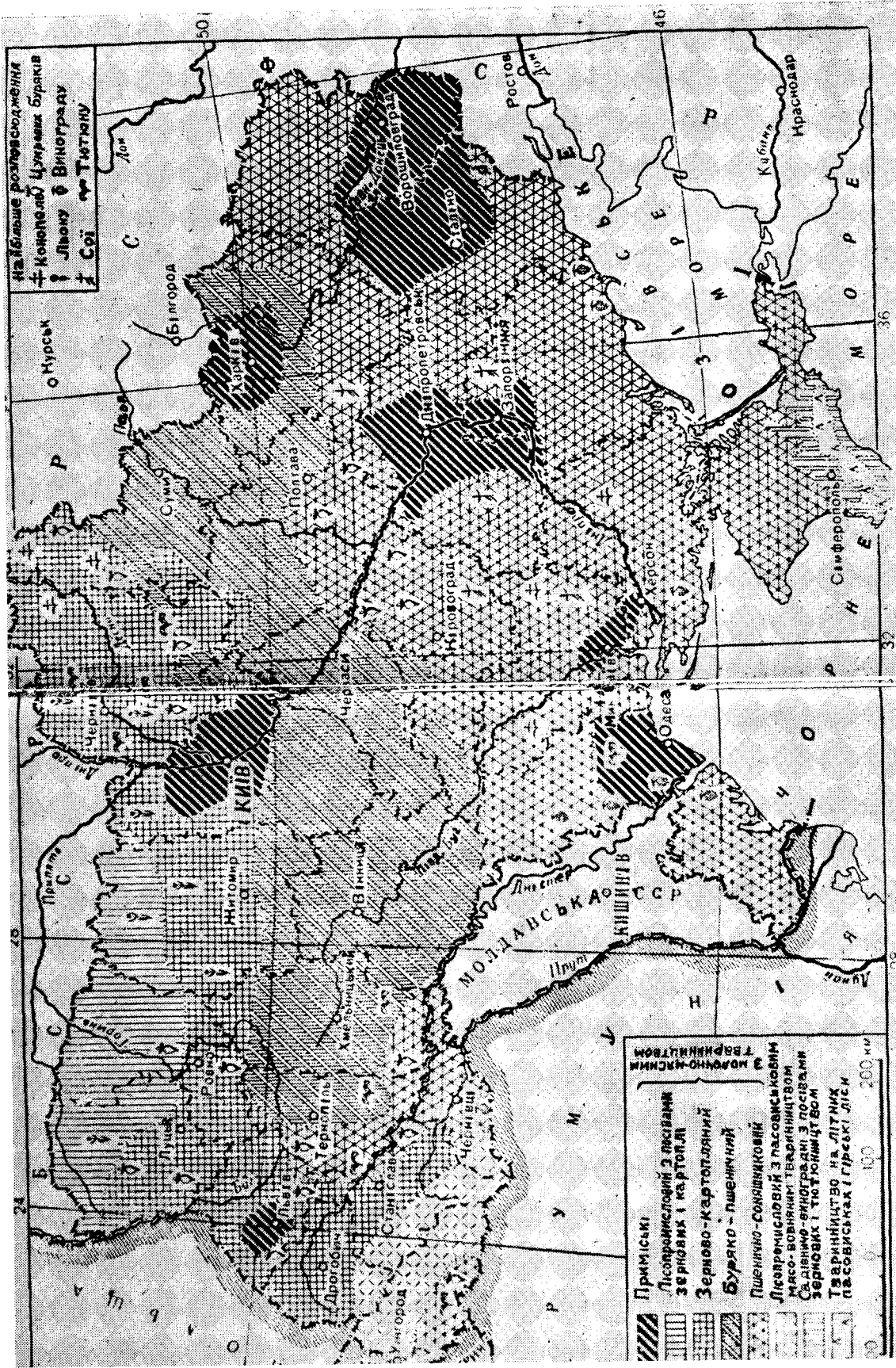
Замовлення просимо слати на адресу:

БУП. Мюнхен 8, Цеппелінштр. 67.

Книжки висилаємо після одержання грошей.

Порто покриваємо.

Хто вже одержав книжки БУП, хай негайно розрахується з нашими кольпортерами.

Найбільше розповсюджені
 + Кочетово Цукрова браяка
 + Львово Винограду
 + Сві Тютюну

Приміські
 Лісовий з пасовиш
 зерновик і картоплі
 Зерно-картопляний
 Буяк - пшеничний
 Пшенично-соябобовий
 Лісовий з пасовиш
 масовим тваринництвом
 Садівництво з пасовиш
 зерновик і картоплі
 Тваринництво на літніх
 пасовищах і гірські ліси

200 км
 100 км

Сільськогосподарські райони Української ССР

З М І С Т

ПЛЯНУВАННЯ І РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

I. Основні принципи планування сільського господарства	5
1. Головна мета господарського планування в ССРСР	5
2. Вимоги першого основного закону соціалізму і матеріальне становище робітників у ССРСР	9
3. Вимоги першого основного економічного закону соціалізму і матеріальне становище селян в ССРСР	15
4. Другий економічний закон соціалізму і планування господарства в ССРСР	20
II. Розвиток планування в ССРСР та його здійснення в сільському господарстві	26
1. Планування господарства ССРСР до початку советських п'ятирічок	26
2. Довоєнні п'ятирічні плани	28
3. П'ятирічні плани післявоєнного періоду	33
III. Стан сільського господарства ССРСР в окремих п'ятирічках	40
1. Стан рослинництва	40
2. Дялкі дані про механізацію сільського господарства ССРСР	49
3. Стан тваринництва в ССРСР	50
IV. Планування сільського господарства в п'ятій і шостій п'ятирічках	64
1. Зміни практики планування сільського господарства в п'ятій п'ятирічці	64
2. План шостої п'ятирічки і перспективи розвитку сільського господарства в цьому періоді	70
Бібліографічний показник	77

ЗЕРНОВЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ

Передмова	87	Додаток ч. I. Колективізація сільського господарства України в повоєнний період	171
I. Питання статистики врожайності в Україні	89	Додаток ч. II. Радгоспи в Україні у 1940-1956 рр.	173
II. Зернове господарство України перед першою світовою війною і революцією 1917 р.	91	Додаток ч. III. Механізація сільського господарства України в повоєнний період	174
III. Зернове господарство України від революції до суцільної колективізації (1918-29 рр.)	96	Додаток ч. IV. Норми обов'язкових державних поставок продуктів тваринництва господарствами колгоспів, колгоспників, робітників і службовців в 1954-1957 рр.	180
1. Посівні площі України в 1918-1929 рр.	96	Додаток ч. V. Державні заготівельні і закупні ціни на сільсько-господарські продукти в СРСР в повоєнні роки	181
2. Врожайність і загальні збори зерна в Україні в 1918-1929 рр.	98	Додаток ч. VI. Собівартість виробництва сільсько-господарської продукції в колгоспах і радгоспах СРСР в повоєнні роки	183
3. Товарова продукція збіжжя в Україні 1918-1929 рр.	100	Бібліографічний показник	185
IV. Зернове господарство України в роки від суцільної колективізації до другої світової війни (1930-1940 рр.)	103		
1. Боротьба за колективізацію українського села	103		
2. Посівні площі України та їхня структура у 1930-1940 рр.	119		
3. Врожайність і загальні збори зернових культур в Україні у 1930-1940 рр.	123		
4. Державні заготівлі збіжжя в Україні в 1930-1940 рр.	132		
V. Повоєнні зміни і сучасний стан зернового господарства України	136		
1. Територія і посівні площі новоприсланих земель	136		
2. Посівні площі України в повоєнні роки	140		
3. Загальні збори і врожайність зернових культур в Україні в повоєнні 1947-1957 рр.	146		
4. Роля України в зерновій продукції СРСР в повоєнні роки	153		
5. Державні заготівлі збіжжя в Україні в повоєнні роки	156		
6. Державні заготівельні ціни на сільсько-господарські продукти в Україні	165		

ЧИТАЙТЕ!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

Тижневик «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає привидиві інформації про події на українських землях, а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наświetлюючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи.

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — речево дискутує і роз'яснює всі суспільні, політичні й культурні питання української еміграції і постійно містить хроніку українського життя з усіх закутин світу.

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції у всіх країнах поселення, що повинен знайти у руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Адреса Видавництва:

Verlag Schlach Peremohy, München 8, Zepelinstrasse 67
GERMANY

Кожний свідомий українець і українка читає, передплачує і поширює суспільно-політичний і науково-літературний місячник

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

який стоїть: на традиційних християнських, національно-соборницьких, духово-культурних засадах української нації, виплеканих і стверджених нашим славним минулим, поширює ідеї

Українського Національно-Визвольного Руху, заступає концепцію власних сил українського народу, будить приспане сумління і ставить перед очі кожного Україну, її визвольну боротьбу, що безперервно ведеться на Рідних Землях.

Адреса Видавництва:

«Liberation Path», 237, Liverpool, Road, London N. 1.,
England.

НАЙСТАРШИЙ В ЄВРОПІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ
ВІЙНИ (ВИХОДИТЬ ВЖЕ ШІСТНАДЦЯТИЙ РІК)
НЕЗАЛЕЖНИЙ ТИЖНЕВИК:

«УКРАЇНЕЦЬ»

що приносить вістки про визвольну боротьбу українського народу на Батьківщині, широко наświetлює робітничо-професійні, політичні, суспільно-громадські й інші проблеми українського життя на чужині, безкомпромісово бореться з усіма нездоровими проявами серед нашого суспільства та мужньо ставить чоло всім ворожим затіям — повинен знайти в кожній українській хаті.

Цілорічна передплата цього цікавого тижневика виносить тільки 6 дол. Замовляйте в представників, або в Адміністрації:

«L'Ukrainien», 26, rue de Montholon, Paris 9^e, France

ЧИТАЙТЕ! ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! ПОШИРЮЙТЕ!
Суспільно-політичний тижневик

«ГОМІН УКРАЇНИ»

Видає Видавнича Спілка «Гомін України» з обм. поручкою в Торонто, 140 Bathurst St., Канада.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — заступає позиції революційно-визвольної боротьби і наголошує потребу усунення з нашого національного світогляду ворожих ідей та шкідливих впливів на справу визволення.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — подає вісті з життя українців в Канаді і цілому світі, а зокрема найновіші вісті з життя в Україні.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — містить сторінки літератури: і мистецтва, молоді, жіночих об'єднань, спорту і т. д.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — містить оголошення, реклами підприємств, помагає в розшуках рідних і знайомих.

ПИТАЙТЕ за «Гомоном України» в українських книгарнях та в кольпортерів.